

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 12/2'2017

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2015 р. №1328 (економічні науки), Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2016 р. № 820 (юридичні науки). Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Таврійським національним університетом ім. В.І. Вернадського та Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 27 від 16 листопада 2017 року) та Вченою Радою Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського

(Протокол № 43 від 21 листопада 2017 року). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 29.11.2017

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої
справи

© "Аналітик", 2017
© "Економіка. Фінанси. Право",
2017

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес
центр"

Керівник редакційної колегії з економічних наук:

Даций Олександр Іванович, д.е.н., професор, в.о. ректора Академії муніципального управління, Заслужений працівник освіти України

Заступник керівника редакційної колегії з економічних наук:

Бутинець Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, професор кафедри економіко-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Бондар Валерій Петрович, професор кафедри аудиту КНЕУ, директор аудиторської фірми "HLB UKRAINE", член Аудиторської палати України

Величко Олена Георгіївна, Радник Першого віце-прем'єр міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України, член Аудиторської палати України

Вініченко Ігор Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Іванюта Василь Фалімонович, д.е.н., доцент, професор кафедри бізнес-адміністрування та зовнішньоекономічної діяльності Полтавського університету економіки і торгівлі

Клименюк Микола Миколайович, д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту Академії муніципального управління

Кондрашихін Андрій Борисович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри державних та місцевих фінансів Академії муніципального управління

Корецька Світлана Олександрівна, д.е.н., доцент

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, завідувач секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства

Невелєв Олександр Михайлович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та адміністративного менеджменту Академії муніципального управління

Потішняк Олена Миколаївна, д.е.н., доцент, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Прушківський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Редько Олександр Юрійович, д.е.н., перший проректор з науково-педагогічної роботи, професор, академік НАСОН, член Аудиторської палати України

Сук Петро Леонідович, д.е.н., доцент, професор кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Національного університету біоресурсів і природо-користування України

Ткаченко Сергій Анатолійович, к.е.н., доцент, виконуючий обов'язки ректора Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

Царенко Оксана В'ячеславівна, д.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту Академії муніципального управління

Керівник редакційної колегії з правових наук:

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративної діяльності НАВС

Заступник редакційної колегії з правових наук:

Лоцихін Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, декан юридичного факультету Академії муніципального управління, Заслужений економіст України

Члени редакційної колегії з правових наук:

Баймуратов Михайло Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Маріупольського державного університету, заслужений діяч науки і техніки України

Бичкова Світлана Сергіївна, д.ю.н., професор, заступник начальника кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач спеціальною кафедрою № 1 Національної академії Служби безпеки України, заслужений юрист України

Джужа Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Кампо Володимир Михайлович, к.ю.н., доцент, громадський діяч, заслужений юрист України

Клименко Олена Вікторівна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

Кононенко Леонід Минович, к.ю.н., професор, професор кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Копан Олексій Володимирович, д.ю.н., професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1

Литвин Олександр Петрович, к.ю.н., професор, професор кафедри публічно-правових дисциплін Університету сучасних знань

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, завідувач відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя Запорізького національного університету, академік міжнародної кадрової академії, відмінник освіти України, радник юстиції

Приходько Христина Вікторівна, к.ю.н., професор, доцент кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, професор кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

Шеф-редактор:

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління Аудиторської фірми "Аналітик", Заслужений юрист України

Технічний редактор:

Куцяк Олександр Анатолійович

Випусковий редактор:

Туманян Анна Оганесівна

ЗМІСТ

В.О. ЧЕРЕПАНОВА, І.В. СИЛКА. Організаційно-методичний підхід до управління промисловою власністю підприємства	4
П.П. АНТОНЮК, Ю.А. МАРЧЕНКО. Класифікація інструментів безготівкових розрахунків в Україні згідно норм чинного законодавства	8
Л.М. АЛЬ-ШАМАРІ. Управління розвитком банківського кредитування інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання	12
М.О. АКУЛЮШИНА, І.В. ДІОРДІЄВА. Удосконалення брендингової стратегії на інноваційному підприємстві	16
В.Ю. ДОЦЕНКО. Ефективна охорона здоров'я як складова сталого соціального розвитку	19
Л.С. ФІЛАНОВА, Д.А. ЯНОВА. Економічні аспекти старіння нації	22
О.О. ГЕТЬМАН, О.І. САМОЙЛЕНКО. Механізм забезпечення економічної безпеки ринку праці	26
Ю.В. ГОЛДОБІНА, М.П. ХОХЛОВ. Зарубіжний досвід формування місцевих бюджетів	32
В.М. ЛЕТЮКА. Світовий досвід функціонування інституційних інвесторів	36
В.Г. МАРТИНОВИЧ. Управління ціновою політикою як важливий елемент ефективного фінансового менеджменту підприємств	40
О.П. ОВСАК, О.О. ЯКИМЧУК. Складові економічного управління виробничим підприємством	43
Ю.І. ПРОДІУС, С.А. ЛАЦИНА. Дослідження особливостей управління зовнішньоекономічною діяльністю виробничого підприємства	46
М.А. ШУМ, О.Є. ЯКИМЕНКО, К.О. БІЛЧЕНКО. Щодо трактування поняття "Зовнішньоекономічна діяльність"	49
В.В. СМАЧИЛО. Оцінювання кадрового потенціалу на основі методу радару	52
Б.І. СЮРКАЛО, Я.М. САДИКОВА. Застосування адитивних технологій в освітній діяльності	55
К.О. ТАНАЩУК, А.А. БОГОСЛОВОВА. Місце та роль електронних комунікацій у формуванні бізнес-процесів	60
О.К. ЄЛІСЄЄВА, К.Е. САХНИК. Організація обліку основних засобів підприємства в умовах законодавчих змін	63

АНОТАЦІЇ, КОМЕНТАРІ, КОНСУЛЬТАЦІЇ

А. ТУМАНЯН. Аналітичний огляд статті "How to audit fair value measurements" ("Як здійснювати аудит оцінок справедливої вартості")	65
Л.І. ЮЩЕНКО. Огляд прес-конференції на тему "Я не даю хабарі!"	67

ЧЕРЕПАНОВА

УДК 658.1

СИЛКА

Вікторія Олександрівна
vitcherepanova@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД
ДО УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВОЮ
ВЛАСНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Ігор Васильович
Demongame41@gmail.com

к.е.н., доцент, професор,
Національний технічний
університет "Харківський
політехнічний інститут"

ORGANIZATIONAL AND METHODOICAL
APPROACH TO ENTERPRISE'S
INDUSTRIAL PROPERTY MANAGEMENT

студент, Національний
технічний університет
"Харківський політехнічний
інститут"

Стаття присвячена визначенню сучасних особливостей управління інтелектуальною власністю та формуванню патентної чистоти на винахід за допомогою організаційно-методичного підходу щодо впровадження результатів наукових досліджень. У статті обґрунтовано необхідність залучення патентних повірених для закріплення підприємству прав на промислову власність, а також розроблено процедуру отримання документів, що підтверджують це право.

Статья посвящена определению современных особенностей управления интеллектуальной собственностью и формированию патентной чистоты на изобретение с помощью организационно-методического подхода по внедрению результатов научных исследований. В статье обоснована необходимость привлечения патентных поверенных для закрепления предприятию прав на промышленную собственность, а также разработана процедура получения документов, подтверждающих это право

The article is devoted to the definition of modern features of the management of intellectual property and the formation of patent purity for an invention with the help of organizational and methodical approach for the implementation of scientific research results. The article substantiates the necessity of attracting patent attorneys to consolidate the rights of the industrial property to the enterprise, as well as the procedure for obtaining documents confirming this right.

Ключові слова: інтелектуальна власність, промислова власність, патент, патентне право, патентний повірений, винахід, патентоздатність

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, промышленная собственность, патент, патентное право, патентный поверенный, изобретение, патентоспособность

Keywords: intellectual property, industrial property, patent, patent law, patent attorney, invention, patentability

ВСТУП

Сьогоднішній етап розвитку країни потребує оновлення соціально-економічних відносин між суб'єктами господарювання, що направлені на підвищення економіки держави та покращення рівня життя населення. Але вирішення і досягнення поставлених цілей неможливе без використання науково-технічних рішень, які базуються на творчості та винахідництві.

Винахідництво – створення технологічного (технічного) вирішення, що відповідає умовам патентоспроможності, і одна з необхідних стадій у перетворенні науки в продуктивну силу [1]. З одного боку, воно стикається з науковою діяльністю, насамперед з її результатами – відкриттями, а з другого – забезпечує суспільне виробництво необхідними засобами, знаряддями, технологіями, матеріалами тощо. Створення та впровадження нових технічних вдосконалень залежить від регулюватися патентним правом, оскільки основним документом який захищає об'єкти промислової власності є патент.

Питання інтелектуальної власності та її актуалізації вивчають безліч зарубіжних та вітчизняних вче-

них, найбільш відомих в Україні: Андрощук Г.О. [2], Нерсесов В.Р. [3], Ніколаєнко Л.І., Г.П.Добриніна, Л.А. Меньяло, В.С. Радомський та Петров В.Л. [4], Липинський В.В. [5] та інші [6, 7]. Проблеми, пов'язані зі створенням успішних патентів, на маркетингові атрибути, як товарний знак, представлені в роботах Дж.К. Веркман, Г. Чармессон.

Разом з тим практично відсутні роботи, в яких цілісно була б представлена система управління патентами, яка включає аналіз одержання, процедуру надання, а також оцінку їх практичного застосування.

МЕТА СТАТТІ полягає у розробці теоретичних аспектів формування умов патентування, формування документів та їх обігу, що пов'язані із використанням підприємствами виходів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, методи наукових досліджень.

При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення, систематизації.

РЕЗУЛЬТАТИ

В Україні запроваджено патентну форму охорони об'єктів промислової власності, але законодавство потребує подальшого удосконалення.

Відповідно до документу [8] про представників у справах інтелектуальної власності в нашій державі інтереси громадян у цій сфері представляють понад 510 патентних повірених.

Поняття та зміст «Патентний повірений» визначено у [9], згідно з яким "патентний повірений надає фізичним та юридичним особам допомогу і послуги, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, представляє інтереси зазначених осіб у Державній службі інтелектуальної власності, а також судових органах, кредитних установах, у відносинах з іншими фізичними та юридичними особами".

Таке трактування цього поняття, на наш погляд, є загальним і визначає тільки установи, в яких патентний повірений може діяти як представник, але не надає визначення діям, що складають зміст представництва. Такий підхід не виділяє правового статусу патентних повірених, що відрізняє їх від інших працівників. Це визначення охоплює всіх представників у сфері інтелектуальної власності, незалежно від їх освіти, акредитації та досвіду.

У відповідності із ЦК України (ст. 420) об'єктами права інтелектуальної власності є твори науки, літератури і мистецтва, відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, знаки для товарів і послуг, результати науково-дослідних робіт і інші результати інтелектуальної праці [10].

У залежності від особливостей об'єктів права інтелектуальної власності (ОПІВ) можна виділити чотири її різновиди: авторське право і суміжні права, право на відкриття, промислова власність (право на винахід, корисну модель, промисловий зразок, що називають також патентним правом), інші результати творчої діяльності, використовувані у виробництві (право на товарний знак, знак обслуговування, на раціоналізм-торську пропозицію, фірмове найменування, охорону селекційних досягнень, топологій інтегральних схем, інтересів володаря "ноу-хау") [11].

Важливо відмітити, що правова охорона розповсюджується тільки при наявності необхідних документів, а саме: свідоцтво або патент. Це свідчить про те, що патентно-правова система потребує доопрацювання з точки зору удосконалення процесу оформлення документів, що підтверджують правовий статус інноваційним впровадженням.

На даний момент у світі інноваційна діяльність є найпоширенішим способом забезпечення успішного функціонування підприємства. Нові умови вимагають постійного впровадження інноваційної продукції. [10]

У І кварталі 2017 р. порівняно з аналогічним періодом попереднього року спостерігалось незначне зростання кількості заявок на винаходи, знаки для товарів і послуг за національною процедурою та промислові зразки (на 1,2 %, 1,5 % та 4,2 % відповідно). Кількість заявок на корисні моделі зменшилася на 12 %, на знаки для товарів і послуг за Мадридською системою – на 12,3 (рис. 1) [12].

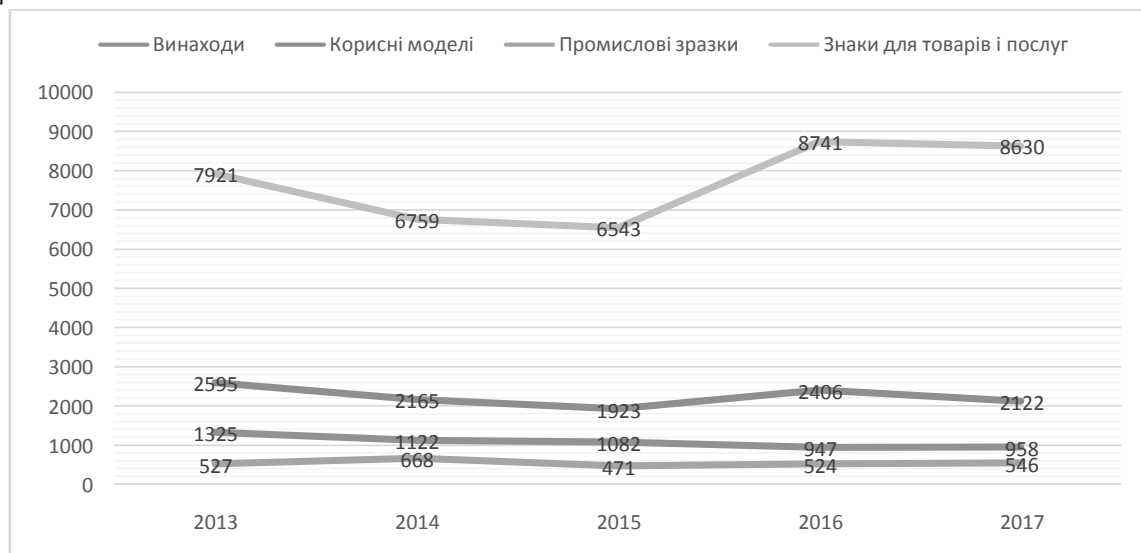

Рис. 1. Динаміка надходження заявок на ОПІВ в І кварталі 2013 - 2017 рр.

Як бачимо на представленому графіці, найбільш перспективним і актуальним напрямом на даний момент для патентних повірених і власників об'єктів промислової власності, є знаки для товарів і послуг. На наш погляд, слід більше уваги приділяти корисним моделям та винаходам, що надходять до державного реєстру.

Аналіз статистичної інформації щодо розвитку інтелектуальної власності в Україні за весь період незалежності країни (рис. 2) показує, що станом на 1

листопада 2017 р. (з 1992 р.) до державних реєстрів внесено 513 308 охоронних документів на об'єкти права власності, а саме: 120292 патенти на винаходи, 120450 патентів на корисні моделі, 35665 патентів на промислові зразки, 233 746 свідоцтв на знаки для товарів і послуг з урахуванням розділених реєстрацій, 13 свідоцтв на топографії ІМС, 3112 кваліфікованих зазначень походження товарів, 30 свідоцтв на право використання зареєстрованих кваліфікованих зазначень походження товарів.

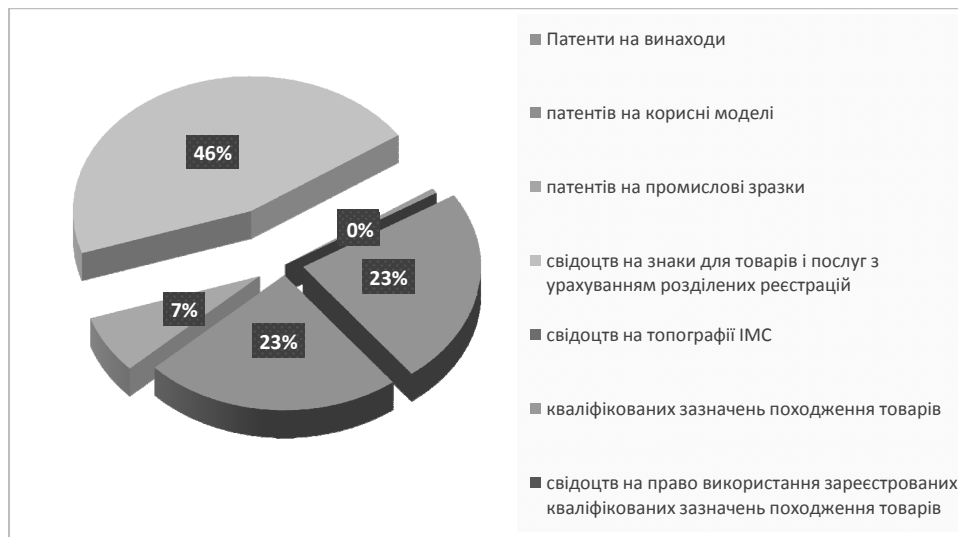

Рис. 2. Динаміка охоронних документів в державному реєстрі на ОПВ [12]

Таким чином, обсяг патентів на винаходи в Україні складає майже чверть (23%) у структурі охоронних документів в державному реєстрі на ОПВ, але у 2017 р. – лише 8%. Розглянемо більш детально причини зниження видачі патентів на винаходи.

Згідно зі ст. 7 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [12], винахід відповідає умовам патентоспроможності, якщо він є новим, має винахідницький рівень і промислово придатним. Корисна модель натомість повинна відповідати умовам патентоспроможності.

Під патентоспроможністю розуміють характеристику об'єкта промислової власності, що визначається у результаті державної експертизи та дозволяє визначити придатність цього об'єкта до отримання правової охорони, якщо вона є новою і промислово придатною. Винахід і корисна модель є новими, якщо вони не є частиною рівня техніки. Рівень техніки включає всі відомості, які стали загальнодоступними у світі до дати подання заявки до Установи або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету. Винахід і корисна модель визнаються промислово застосовними, якщо вони можуть бути використані в промисловості або в іншій сфері діяльності. Винахід має винахідницький рівень, якщо для фахівця він не є очевидним, тобто не впливає явно із рівня техніки [13].

Як показує практика, процедура одержання патенту на винахід в Україні займає 2,5-3 роки, патенту на корисну модель – 9-11 місяців. Ця ситуація пояснюється складністю розробки, перевірки та проходження документів.

У роботі [14] розроблена схема щодо використання результатів інноваційних розробок у діяльності промислових підприємств, але автори чітко не зазначили процедуру формування та проходження документів, що підтверджують право власності на ці розробки, тому нами показано діючу процедуру проходження документів заявки на патент (рис. 3).

На сьогодні в Україні існує єдиний державний орган, уповноважений видавати патенти на винаходи (корисні моделі) – Державний департамент інтелектуальної власності. Заявки на видачу патенту подаються в Український інститут промислової власності (Укр-

патент), що є структурним підрозділом Департаменту.

Для цього необхідно подати: заяву на видачу патенту на винахід (корисну модель); опис винаходу (корисної моделі); формулу винаходу (корисної моделі); реферат; креслення (за необхідності). Окрім цього, повинен бути сплачений державний збір за подання заявки у встановленому розмірі. Після одержання позитивного рішення за заявкою заявник сплачує державне мито за видачу патенту й державний збір за публікацію у встановленому розмірі.

Відомості про видачу патенту на винахід (корисну модель) публікуються в офіційному бюлетені «Промислова власність» і одночасно заносяться у відповідний Державний реєстр. При цьому заявник винаходу (корисної моделі) одержує патент і статус власника виключних прав на винахід (корисну модель) [15]. Як видно із зазначеної процедури рух документів має декілька «тупикових точок», які вказують на припинення оформлення документів. Тому доцільно прискорити процедуру проходження документів заявки:

1. Встановити взаємовідносини між патентним повірним та підприємством;
2. У складі працівників підприємства необхідно мати фахівця у галузі інтелектуальної власності, для підготовки документів, щодо характеристики винаходу;
3. Перегляд системи державного регулювання з метою скорочення кількості документів, що подаються на затвердження заявки.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження було виявлено ряд факторів, що значною мірою впливають на розвиток інтелектуальної власності в Україні.

Основними проблемами було виділено відсутність державної підтримки, недосконалість і недостатність інформаційної бази. На практиці необхідність опрацювання великої кількості правових документів, що є перепорою, а також недостатнього досвіду у вирішенні цих проблем у порівнянні з європейськими країнами.

Рис. 3. Діюча процедура проходження документів заявки [складено автором]

Список використаних джерел

1. Вікіпедія: винахідництво // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Винахідництво>
2. Абдуліна І. Про патентних тролів / І. Абдуліна. // Інтелектуальна власність. – 2012. – № 8. – С.15-19.
3. Андрощук Г.О. Інноваційна діяльність в Україні: шляхи підвищення ефективності/ Г.О. Андрощук // Вісн. КНУ ім. Т.Шевченка. Серія: Економіка. – 2008. – Вип.99. – С.6-8.
1. Нересов В.Р. Аналіз проблем державної системи патентування інтелектуальної системи власності в площині уповільнення зростання інновацій / В.Р. Нересов // Менеджер. – 2015. – № 1 (69). – С.110-114.
2. Інтелектуальна власність в Україні: винахід / Л.І. Ніколаєнко, Г.П. Добриніна, Л.А. Меньяло, В.С. Радомський / за ред. В.Л. Петрова – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008 – 136 с.
3. Липинский В.В. Основы интеллектуальной собственности. Курс лекций / В.В. Липинский. – Донецк: Норд Пресс, 2005. – 188 с.
4. Федулова Л. Тенденції становлення новітнього технологічного укладу у світовій економіці: роль управління інтелектуальною власністю / Л. Федулова, Л. Цибульська // Економіка України. – 2011. – №12. – С. 23-25.
5. Чехун В.О. Патентування винаходів в Україні і світі: тенденції та особливості / В.О.Чехун, О.В.Кот, О.С. Вашуленко // Проблеми науки. – 2012. – №3. – С. 12-19.
6. Полякова Ю.В. Патентна активність: загальновісвітні тенденції та позиція України/ Ю.В. Полякова // Весн.ОНУ ім. І.І. Мечнікова. – 2014. – Т.19. – Вип. 2/1. – С.152-155.
7. Відомості з Державного реєстру представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sips.gov.ua/ua/attorneys_register_2.html
8. Про затвердження Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/545-94-p>
9. Державний комітет статистики України: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Цивільний кодекс України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
11. Національна академія наук України: статистичний і наукометричний аналіз ефективності наукового потенціалу / Б.А. Маліцький, О.О. Грачев, О.Н. Кубальський, В.А. Корнілов, В.П. Рибачук, В.І. Хоревін, Н.Г. Віденіна, Л.Р. Головащенко, Л.П. Овчарова; гол. ред. акад. НАН України В.Л. Богданов; НАН України, ДУ «Інститут дослідж. наук.-техн. потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва». – К.: Фенікс, 2016. – 228 с.
12. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>
13. Черепанова В.О. Інноваційні процеси комерціалізації науково-дослідної діяльності підприємств/ В.О. Черепанова, І.С. Локтіонова // Вістник НТУ «ХПІ» «Технічний прогрес і ефективність виробництва». – Харків: НТУ «ХПІ». – 2013. – Вип. 22 (995). – С. 179-182.
14. Процедура одержання патенту на винахід (корисну модель) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.intellect.ua/ukr/patent/info/procedure>

АНТОНЮК

Павло Петрович
antonjukpp@gmail.com

УДК 336.7

КЛАСИФІКАЦІЯ ІНСТРУМЕНТІВ
БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ В
УКРАЇНІ ЗГІДНО НОРМ ЧИННОГО
ЗАКОНОДАВСТВАCLASSIFICATION OF INFLATABLE
CALCULATION INSTRUMENTS IN
UKRAINE IN ACCORDANCE WITH
NORMAL LEGISLATION

МАРЧЕНКО

Юлія Анатоліївна
juli.marchenko94@gmail.com

к.е.н., доцент кафедри
фінансів, банківської справи та
страхування Хмельницького
національного університету

магістрант Хмельницького
національного університету

Стаття присвячена визначенні змісту безготівкових розрахунків, сутності електронних платіжних засобів в Україні. В статті узагальнено класифікацію форм безготівкових розрахунків відповідно до норм чинного законодавства України.

Статья посвящена определению содержания безналичных расчетов, сущности электронных платежных средств в Украине. В статье обобщено классификацию форм безналичных расчетов в соответствии с нормами действующего законодательства Украины.

The article is devoted to the content of non-cash payments, the essence of electronic payment facilities in Ukraine. The article generalizes the classification of forms of non-cash payments in accordance with the norms of the current legislation of Ukraine.

Ключові слова: безготівкові розрахунки, розрахунковий документ, електронний платіжний засіб, платіжний інструмент, платіжна картка

Ключевые слова: безналичные расчеты, расчетный документ, электронное платежное средство, платежный инструмент, платежная карта

Keywords: non-cash settlements, settlement document, electronic payment instrument, payment instrument, payment card

ВСТУП

Широке розгалуження господарських зв'язків, територіальна віддаленість підприємств, розвинута мережа банківських установ сприяли розвитку саме безготівкових розрахунків, а з розвитком ринкових відносин значно посилюється їхнє значення як самостійно важливого об'єкта економічних відносин та окремого предмета дослідження економічної науки.

Безготівкові розрахунки стають як ніколи актуальними за умов сучасної ринкової економіки, оскільки помітно збільшилась ефективність банківської діяльності і знизилась видатки за банківськими операціями.

В науковій літературі питання безготівкових розрахунків досліджувалися українськими та зарубіжними вченими, такими як М.М. Агарковою, Л.А. Бехтер, Л.К. Вороною, А.Г. Загороднім, А.А. Козубенко, Н.А. Куфаковою, О.В. Костюнік, В.В. Побережною, М.П. Кучерявенко, О.І. Мельничук, А.М. Мороз, О.П. Орлюк, А.І. Савлуком, І.О. Чкан та ін. Проте, переважна більшість наукових робіт вітчизняних учених зорієнтована саме на дослідженні загальних тенденцій розвитку безготівкових розрахунків, однак

класифікація платіжних інструментів потребує подальшого дослідження.

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні змісту безготівкових розрахунків, сутності електронних платіжних засобів в Україні та узагальнення класифікації інструментів безготівкових розрахунків.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є матеріали періодичних видань, ресурси Internet, Закони України та нормативно-правові акти.

При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення вимог законодавства України.

РЕЗУЛЬТАТИ

Система безготівкових розрахунків є складовою загальної національної грошової системи. Із розвитком ринкових відносин значно посилюється роль та значення безготівкових розрахунків як самостійно важливого об'єкта економічних відносин та окремого предмета дослідження економічної науки.

Основні аспекти організації безготівкових розрахунків регулюються Постановою №22 від 21.01.2004

«Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті».

Згідно Інструкції «безготівкові розрахунки – це перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, внесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів» [1].

Зазначимо, що безготівкові розрахунки в цілому характеризуються значною різноманітністю як за їх видами, так і за особливостями здійснення, однак на нашу думку безготівкові розрахунки слід класифікувати саме за ознакою платіжного інструмента (рис. 1).

Рис 1. Класифікація інструментів безготівкових розрахунків

Відповідно до ст. 51 Закону України «Про банки і банківську діяльність» безготівкові розрахунки проводяться за допомогою платіжних інструментів.

Платіжний інструмент – засіб певної форми на паперовому, електронному чи іншому носії інформації, який використовується для ініціювання переказів. До платіжних інструментів належать документи на переказ (зокрема розрахункові документи) та електронні платіжні засоби.

Розрахунковий документ – документ на паперовому носії, що містить доручення та/або вимогу про перерахування коштів з рахунку платника на рахунок отримувача [2].

Ініціювання переказу здійснюється за такими видами розрахункових документів:

1) платіжне доручення – розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку вказаної суми коштів і її перерахування на рахунок одержувача;

2) платіжна вимога-доручення – розрахунковий документ, який складається з двох частин: верхньої – вимоги отримувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів та нижньої – доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку визначеної ним суми коштів та перерахування її на рахунок отримувача.

3) розрахунковий чек – розрахунковий документ, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) банку-емітен-

ту, у якому відкрито його рахунок, про сплату чекодержателю зазначеної в чеку суми коштів.

4) платіжна вимога – розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача або в разі договірної списання отримувача до банку, що обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача.

5) меморіальний ордер (складається за ініціативою банку для оформлення операцій щодо списання коштів з рахунку платника і внутрішньобанківських операцій відповідно до Закону України "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні" та нормативно-правових актів Національного банку України.

6) інкасове доручення (розпорядження) – розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача (органу державної податкової служби) до банку, що обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача"[1].

Поняття «електронний платіжний засіб» з'явилося у вітчизняному законодавстві досить нещодавно. До його введення, на рівні закону, тривалий час використовувалось практично ідентичне за змістом поняття спеціального платіжного засобу. Так, п. 1.14 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» (в редакції, що була чинною до 18 жовтня 2012 р.) встановлював, що спеціальний платіжний засіб – це платіжний інструмент, що виконує функцію засобу ідентифікації, за допомогою якого держателем цього інструмента ініціюється переказ

коштів з відповідного рахунка платника або банку, а також здійснюються інші операції, передбачені відповідним договором.

Після набуття чинності Законом України № 5284-VI від 18 вересня 2012 р., п. 1.14 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» було викладено в новій редакції. Так, поняття спеціального платіжного засобу (з огляду на його дещо обмежений обсяг) було замінено поняттям електронного платіжного засобу – платіжний інструмент, який надає його держателю можливість за допомогою платіжного пристрою отримати інформацію про належні держателю кошти та ініціювати їх переказ [3].

Емісія електронних платіжних засобів у межах України проводиться виключно банками, що уклали договір з платіжною організацією платіжної системи та отримали її дозвіл на виконання цих операцій (крім банків, які здійснюють емісію електронних платіжних засобів для використання в межах цих банків). Загальні засади емісії та здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів регулюються нормами Законів України "Про Національний банк України", "Про банки і банківську діяльність", "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні", Положення про порядок емісії електронних платіжних засобів і здійснення операцій з їх використанням, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 05 листопада 2014 року № 705, іншими законодавчими актами України.

Слід також зазначити: п. 14.1 ст. 14 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» встановлює, що електронний платіжний засіб може існувати в будь-якій формі, на будь-якому носії, який дає змогу зберігати інформацію, необхідну для ініціювання електронного переказу. Закон України [3].

Як впливає із положень даного Закону, поняття електронного платіжного засобу безпосередньо включає в себе такі платіжні інструменти, як:

1) платіжні картки;

2) мобільні платіжні інструменти (а саме, платіжні засоби, реалізовані в апаратно-програмному середовищі мобільного телефону або іншого бездротового пристрою користувача). Здебільшого, такий платіжний інструмент має формат смарт-картки, яка є носієм спеціального персоніфікованого платіжного додатку.

Водночас, слід зазначити, що перелік платіжних інструментів, які можуть бути визнані електронними платіжними засобами, не можна назвати вичерпним, адже з огляду на це сучасні банківські сервіси, запроваджені в Україні, досить часто носять комплексний характер, тобто передбачають одночасне використання одразу двох платіжних інструментів. Наприклад, клієнти Приватбанку можуть обслуговуватись у банкоматах без використання платіжної картки. Разом із тим право доступу до карткового рахунку надається за підсумком введення пін-коду картки, а також разового паролю, який висилається SMS-повідомленням на мобільний номер користувача. Отже, для доступу до роботи із банкоматом особою використовується одразу два електронні платіжні засоби: мобільний та

опосередковано – картковий (в частині введення пін-коду), що, як видно із зазначеного вище, не суперечить вимогам чинного законодавства [5].

Так як емісія електронних платіжних засобів у межах України проводиться виключно банками, використання карток, що мають ознаки платіжних, однак, були емітовані небанківськими фінансовими установами, не допускається.

Еквайринг (технологічне та інформаційне обслуговування розрахунків за операціями, що приходять з використанням електронних платіжних засобів у платіжній системі) здійснюється виключно юридичними особами-резидентами, які уклали відповідний договір з платіжною організацією [4].

Електронний платіжний засіб повинен дати змогу ідентифікувати користувача. Таким чином, інструменти мобільних платежів, які жодним чином не ідентифікують особу платника, не можуть бути визнані електронними платіжними засобами.

Звернімо також увагу, на розрахунки, які здійснюються за допомогою ПТКС (програмно-технічних комплексів самообслуговування), до яких, наприклад, належать популярні платіжні термінали iBOX.

Системний аналіз норм чинного законодавства не дозволяє однозначно віднести дані розрахунки до безготівкових. Так, згідно із аб. 7 п. 1.4. Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні у національній валюті, затвердженій постановою Правління Національного банку України від 21 січня 2004 р. № 22, під безготівковими розрахунками слід розуміти перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. При цьому аб. 12 п. 4 Інструкції про ведення касових операцій банками в Україні, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 1 червня 2011 р. № 174, встановлює, що каса банку – це сукупність операційних кас банку, його філій, відділень, пунктів обміну іноземної валюти, а також ПТКС. Водночас, відповідно до аб. 2 п. 3 цієї ж Інструкції її вимоги в частині здійснення операцій з переказу готівки в національній валюті, у тому числі із застосуванням банкоматів, платіжних терміналів, програмно-технічних комплексів самообслуговування та інших платіжних пристроїв, та оформлення касових документів поширюються на небанківські фінансові установи [5].

З огляду на зазначене, можна дійти висновку, що розрахунки із використанням ПТКС є безготівковими лише в тому випадку, якщо відповідний програмно-технічний комплекс перебуває на балансі банку.

Водночас, у випадку, якщо переказ коштів за допомогою платіжного терміналу здійснюється саме небанківською фінансовою установою, то відповідна операція як безготівковий розрахунок визнана бути не може, адже доступ користувача до зазначених пристроїв може здійснюватися вільно, без використання платіжних карток або персоніфікованих мобільних додатків. Так у нормативному визначенні поняття «безготівкові розрахунки» йдеться лише про банки, тож, небанківські фінансові установи можуть

здійснювати лише приймання готівки з метою її подальшого переказу.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищесказане доцільно зауважити, в умовах ринкової економіки організація безготівкових розрахунків є важливим елементом функціонування як економіки країни так банківської установи зокрема. Нові форми та інструменти безготівкових розрахунків продовжують стрімко розвиватися, саме тому нами було запропоновано використовувати класифікацію безготівкових розрахунків на основі платіжних інструментів. У майбутньому дана класифікація, безумовно, потребує подальшого дослідження та вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті // Постанова Правління Національного банку України від 21.01.2004 р. № 22. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04/page>
2. Закон України Про платіжні системи та переказ коштів в Україні від 05.04.2001 № 2346-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>
3. Закон України Про платіжні системи та переказ коштів в Україні від 04.06.2017, підстава 1983-19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>
4. Положення про порядок емісії електронних платіжних засобів і здійснення операцій з їх використанням, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 05 листопада 2014 року № 705. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0705500-14>
5. Богданович А.С. Безготівкові розрахунки із використанням електронних платіжних засобів як комплексний правовий субінститут. / А.С. Богданович // Часопис Київського університету права. – 2013 – № 4. – С. 391-394

АЛЬ-ШАМАРІ

Ліна Мохамедівна
lnalsamari@gmail.com

УДК 336.7

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ
ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯMANAGEMENT OF DEVELOPMENT OF BANKING LENDING
INVESTMENT ACTIVITIES OF SUBSIDIARIES OF BUSINESSстудент, Харківський
національний університет
будівництва та
архітектури*Стаття присвячена вивченню теоретичних та практичних положень та розробленню науково-практичних рекомендацій щодо управління розвитком банківського кредитування інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання**Статья посвящена изучению теоретических и методических положений и разработке научно-практических рекомендаций по управлению развитием банковского кредитования инвестиционной деятельности субъектов хозяйствования**The article is devoted to the study of theoretical and methodological provisions and the development of scientific and practical recommendations on the management of the development of bank lending of investment activities of business entities.***Ключові слова:** інвестиційний кредит, інвестиція, банківське кредитування**Ключевые слова:** инвестиционный кредит, инвестиция, банковское кредитование**Keywords:** investment loan, investment, bank lending

ВСТУП

Перед економікою України сьогодні стоїть важливе завдання підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світовому ринку, що потребує значних обсягів інвестицій на модернізацію виробничих комплексів та розвиток національної інфраструктури. Зважаючи на дефіцит державного бюджету України, незначні обсяги інвестування іноземного капіталу в економіку України через низький рівень державного та корпоративних міжнародних кредитних рейтингів, низькі темпи нарощування власного інвестиційного капіталу суб'єктів господарювання, основним джерелом інвестиційних ресурсів для підприємств стає банківське інвестиційне кредитування.

Інвестиційне кредитування господарських суб'єктів і громадян – одна з найважливіших функцій банків як спеціалізованих кредитних установ. У сучасних умовах необхідно навчитися правильно і ефективно використовувати банківський інвестиційний кредит в інтересах розвитку національної економіки України.

Разом з тим, незважаючи на численні наукові здобутки та накопичений практичний досвід щодо розвитку банківського інвестиційного кредитування, ряд загальнометодичних та прикладних питань залишаються невирішеними остаточно. Це стосується, зокрема, визначення сутності інвестиційного кредитування, класифікації його форм та видів, інструментарію управління його ризиками тощо.

МЕТА РОБОТИ – вивчення теоретичних і практичних положень та розроблення науково-практичних

рекомендацій щодо управління розвитком банківського інвестиційного кредитування.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти.

При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Однією із найважливіших проблем при здійсненні інвестиційної діяльності є її фінансове забезпечення, яке має вплив на:

- реалізацію інвестиційних проектів у запланованому обсязі;
- оптимальну структуру інвестицій і необхідних платежів (податків, відсоткових виплат по кредиту тощо);
- зниження ризиків проектів;
- необхідне співвідношення власних і позикових коштів.

Інвестори, як суб'єкти інвестиційної діяльності, можуть виступати і в якості кредиторів. Відповідно, здійснення операцій інвестиційного кредитування банками на території України повинно бути у межах правового поля регулювання як банківської, так і інвестиційної діяльності.

Так, операції банківського інвестиційного кредитування за своєю економічною сутністю передбачають, що банківська установа, беручи на себе роль кредитора, також є і суб'єктом інвестиційної діяльності.

Згідно Закону України "Про інвестиційну діяльність" інвестиційна діяльність може здійснюватись за рахунок [5]:

1) власних фінансових ресурсів інвестора (власних коштів) (прибутку, амортизаційних відрахувань, страхових відшкодувань від стихійних аварій та лих, нагромаджень та заощаджень громадян та юридичних осіб);

2) позикових фінансових ресурсів інвесторів (банківських та державних кредитів та позик, облігаційних позик);

3) залучених коштів (коштів, отриманих від розміщення акцій, пайових та інших внесків громадян та юридичних осіб);

4) бюджетних інвестиційних асигнувань;

5) безоплатних та благодійних внесків, пожертвувань громадян та юридичних осіб.

Важливою категорією ринкової економіки є інвестиційний кредит, що відображає реальні зв'язки і відносини економічного життя суспільства. Він завжди був і залишається основним джерелом фінансування інвестиційних проектів, а отже і важливим важелем у стимулюванні розвитку виробництва.

За своїм змістом інвестиційний кредит є економічними відносинами між кредитором та позичальником з приводу фінансування інвестиційних заходів на засадах повернення і, зазвичай, з виплатою відсотка. Ці відносини характеризуються рухом вартості (позичкового капіталу) від кредитора до позичальника та в протилежному напрямку [4].

Інвестиційне кредитування має самостійне значення лише у плані кредитування інвестиційних проектів, а в інших випадках, коли спеціальний інвестиційний проект не розробляється, має місце звичайне кредитування. Такий фактор для комерційних банків має принципове значення, у зв'язку з чим, зміст інвестиційного кредитування варто розглянути з позицій теорії кредиту, бо [2]:

по-перше, кредит це відношення, яке усуває невідповідність між часом виробництва та часом обігу коштів та вирішує відносно протиріччя між тимчасовим осіданням коштів та необхідністю їх використання у народному господарстві. Фактично основною базою для існування кредитних відносин є нерівномірність кругообігу капіталів у реальному секторі економіки;

по-друге, сутність кредиту прийнято визначати як передавання кредитором на основі відповідного кредитного договору позиченої вартості позичальнику для платного використання на умовах поворотності;

по-третє, у взаємозв'язку з зовнішнім середовищем кредит виконує чотири функції: перерозподільну, зменшення витрат обігу, прискорення концентрації капіталу та обслуговування товарообігу.

Важливого значення набувають економіко-політична ситуація як фактор впливу на розвиток бізнесу як банка (кредитора), так і позичальника (боржника), управління механізмом банківського інвестиційного кредитування, захист від непередбачуваних подій, невинуватених ризиків тощо [7].

Механізм управління розвитком банківського кредитування інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання включає в себе сукупність дій, послідовність яких направлена на підвищення якості банківського кредитування підприємств. Для початку розглянемо механізм надання банком кредиту суб'єкту господарювання, який зображено на рис. 1.

Механізм банківського кредитування інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання є складним процесом та потребує повної та всебічної оцінки кредитором позичальника. Аналіз кредитоспроможності, фінансової стійкості, стабільності та адекватності цільового призначення кредиту формують можливість його майбутнього повернення та виплати не лише тіло заборгованості, а й відсотків за користування фінансовими ресурсами банківській установі.

Ресурсне забезпечення інвестиційного кредитування є основою формування механізму досягнення цілей інвестування. Саме наявність інвестиційних ресурсів банку визначає можливості інвестиційного кредитування. Ресурси, які банк може використовувати для інвестиційного кредитування, є обмеженими в рамках конкретного просторово-часового інтервалу (обсягу, часу залучення і ставки залучення). По-перше, обсяг залучених ресурсів визначає масштаби кредитних операцій. Організація інвестиційного кредитування передбачає розміщення значних сум, що для малого банку досить ризиковано. Отже, інвестиційне кредитування можливе лише у великих та середніх банках. По-друге, для цілей інвестиційного кредитування банк повинен мати довгострокові ресурси. Ресурси, які банк залучає, в основному мають короткотерміновий характер. Участь підприємства в довгостроковому інвестиційному проекті, довгострокове використання інвестиційних ресурсів повинно передбачати зменшення відсоткової ставки та зниження ставки оподаткування для підприємства, за умови його стійкого фінансового стану.

Рівень відсоткових ставок на кредитні ресурси формується відносно рівня облікової ставки, встановленої НБУ. Величина облікової ставки є одним із чинників, які формують вартість кредитів у банках країни. Таким чином при підвищенні величини цього показника банки не можуть знижувати власні відсоткові ставки. Держава встановлює мінімальну ставку від якої формується основа вартість кредитів, що надаються банками, та контролює дотримання цієї величини. Розмір облікової ставки за останні чотири роки представлено у табл. 1.

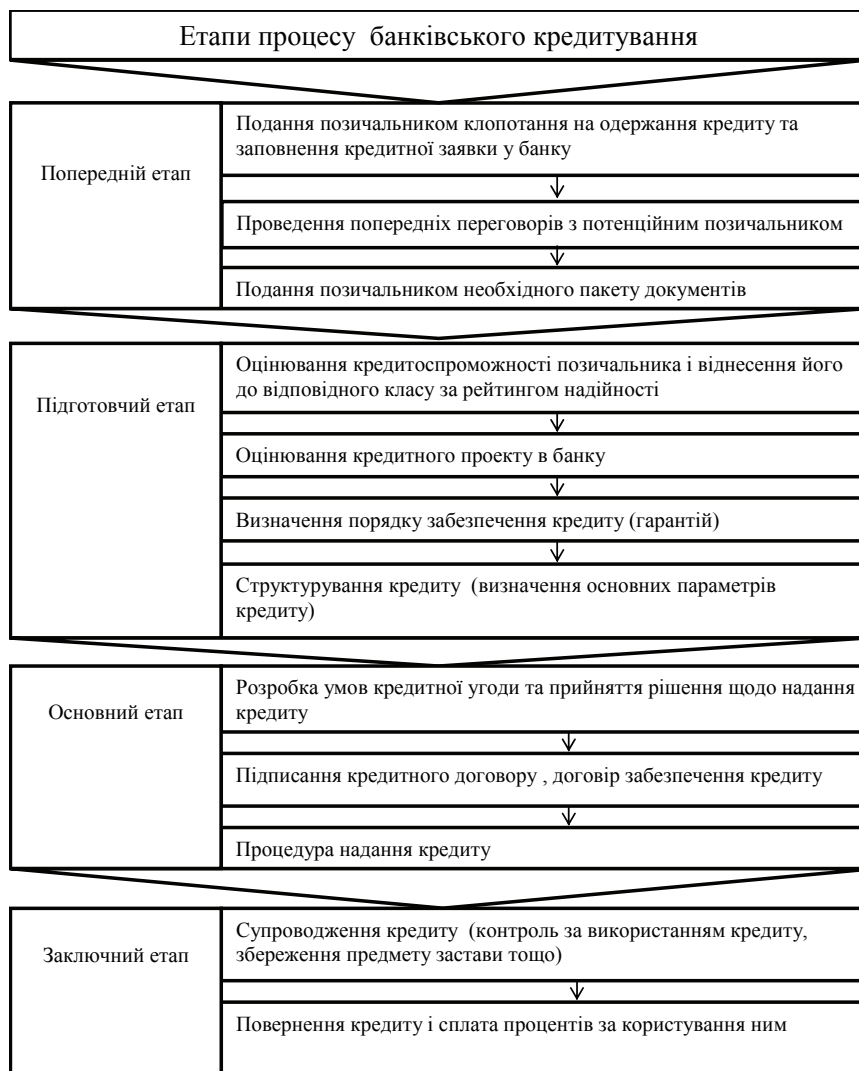

Рис. 1. Етапи процесу банківського кредитування [3]

Таблиця 1

Облікова ставка НБУ за 2013-2016 роки, % [6]

Облікова ставка НБУ, %:	2013	2014	2015	2016
1 квартал	7,75	6,5	20,5	22,0
2 квартал	7,5	9,5	30,0	16,5
3 квартал	7,0	12,5	22,0	15,0
4 квартал	6,5	14,0	22,0	14,0

Рівень ставок у країні не має загальної тенденції до збільшення чи зменшення своєї величини. Відсотковий показник спочатку знижується, потім підвищується, а потім знову знижується. Найбільшої вартості кредити зазнали у 2 кварталі 2015 р. – 30%. Така плата за користування запозиченими ресурсами для клієнтів банку є надто високою, що може позначитися на зменшенні кількості кредитних операцій. Найменшого значення облікова ставка сягає у 4 кварталі 2013 р. та 1 кварталі 2014 р. у розмірі 6,5%. За останній, 2016 р., величина такої ставки має спадну тенденцію з 22% до 14%.

Банківське інвестиційне кредитування – це довгострокове кредитування інвестиційних цілей позичальника (боржника), зміст яких, як правило, викла-

дено у формі інвестиційного проекту, переважно під майбутні доходи, очікувані від результатів реалізації цього проекту позичальником (боржником), за рахунок яких відбудеться повернення кредитних коштів. При цьому, сплата процентів за користування кредитними коштами, сплата інших платежів, які можуть бути закладені в умовах кредитування інвестиційних цілей тієї чи іншої банківської установи (кредитора), здійснюється за рахунок доходів, отриманих від господарської та фінансової діяльності позичальника (боржника), що можуть бути не пов'язані з впровадженням інвестиційного проекту [1].

Отже, інвестиції торкаються найглибших основ господарської діяльності, визначають процес економічного зростання в цілому, виступають ефективним

засобом забезпечення умов подолання економічної кризи, є чинником структурних зрушень у народному господарстві, зростання технічного прогресу та запуску модернізаційних процесів, стимулюють поліпшення якісних та кількісних показників господарської діяльності на мікро- та макrorівнях. Для держави інвестиції дають змогу забезпечувати розширене відтворення її виробничого капіталу, для підприємств виступають базовим інструментом у досягненні стратегічних цілей їх розвитку: збільшення прибутку, вирішення завдань соціального та екологічного плану тощо.

ВИСНОВКИ

Банківське кредитування інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання є вагомим чинником розвитку як банківського сектору, так економіки загалом. Це обумовлено тим, що банківський кредит є основним джерелом фінансування інвестиційних проектів, реалізація яких є необхідною умовою модернізації економіки, подолання кризи, поліпшення показників господарської діяльності тощо. Саме тому питання управління розвитком банківського кредитування є актуальним для всіх країн в сучасних складних умовах посткризового відновлення економічного зростання.

Для підвищення ефективності управління розвитком банківського кредитування інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання необхідно заохочувати суб'єктів господарювання до розвитку бізнесу, створювати умови налагодженню партнерських від-

носин банків з позичальниками на довгостроковій основі, розробляти інноваційні підходи до забезпечення пільгових умов кредитування для фінансово стійких підприємств.

Список використаних джерел

1. Бодова А.А. Інвестиційна діяльність банків України / А.А. Бодова, Г.І. Романова // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. - 2013. - № 1. - С. 6-13.
2. Бугрій М.І. Основи фінансово-банківських розрахунків: Методичні вказівки. - Л.: Вид-во Львівського НУ ім. Ів. Франка, 2001. - 149 с.
3. Бушуєва І.О. Основні шляхи забезпечення прибутковості комерційного бланку / І.О. Бушуєва // Банківська справа. - 2008. - № 6. - С. 30 - 39
4. Васюренко В.О. Діагностика інтелектуального потенціалу розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств Харківського регіону задля забезпечення їх конкурентоспроможності / В.О. Васюренко // Проблеми економіки. - 2013. - № 3. - С. 192-198.
5. Закон України "Про інвестиційну діяльність" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
6. Національний Банк України: Офіційний сайт [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://bank.gov.ua>
7. Розпорядження Кабінету Міністрів «Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері» від 15.07.2012

АКУЛЮШИНА

Марина Олександрівна
akmarin@ukr.net

УДК 339.138:347.772

ДІОРДІЄВА

Ірина Володимирівна

УДОСКОНАЛЕННЯ БРЕНДИНГОВОЇ
СТРАТЕГІЇ НА ІННОВАЦІЙНОМУ
ПІДПРИЄМСТВІIMPROVING BRANDING STRATEGY AT AN
INNOVATIVE ENTERPRISEк.е.н., доцент, Одеський
національний політехнічний
університетстудент, Одеський
національний політехнічний
університет

Стаття присвячена визначенню способів удосконалення брендингових стратегій підприємства у сучасних економічних умовах. Аналізується брендингова стратегія, визначається сутність поняття «брендинг», «інноваційне підприємство» та його ознаки. Підкреслюється важливість розробки брендингової стратегії в рамках розвитку підприємства.

Статья посвящена определению способов совершенствования брендинговых стратегий предприятия в современных экономических условиях. Анализируется брендинговая стратегия, определяется сущность понятия «брендинг», «инновационное предприятие» и его признаки. Подчеркивается важность разработки брендинговой стратегии в рамках развития предприятия.

The article is devoted to the definition of ways to improve the branding strategies of an enterprise in the current economic conditions. The branding strategy is analyzed, the essence of the concept of "branding", "innovative enterprise" and its signs are determined. The importance of developing a branding strategy within the framework of enterprise development is underlined.

Ключові слова: брендинг, інновація, інноваційне підприємств, брендингова стратегія

Ключевые слова: брендинг, инновация, инновационное предприятие, брендинговая стратегия

Keywords: branding, innovation, innovative enterprises, branding strategy

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена тим, що в сучасних умовах невідпавної швидкості впровадження новітніх технологій та інновацій, все важливим чинником успішних компаній є способи просування товарів та послуг через брендинг.

Проблеми формування та вдосконалення брендингових стратегій інноваційних підприємств знайшли своє відображення в роботах вітчизняних і зарубіжних науковців. Теоретико-методичні аспекти брендингу висвітлено вченими далекого зарубіжжя, зокрема Д. Аакером, Ф. Котлером, Дж. Ренделлом. Дослідженням окремих стратегічних аспектів брендингу займаються вітчизняні науковці О. Власенко, О. Гевко, Л. Єрмолаєва, Е. Антропова, О. Малинка, Л. Шулгина.

Значний науковий внесок у дослідження ефективності ребрендингу, його суті, інструментаріїв, зв'язку розвитку компанії з брендингом та ребрендингом зробили наступні вітчизняні вчені: О. Овчиннікова, В. Шияновська, А. Машковцев та ін.

МЕТА РОБОТИ – визначення сутності та ідентифікація видів брендингових стратегій міжнародних інноваційних компаній, аналіз їх переваг і недоліків, розроблення моделі створення та реалізації стратегій брендингу вітчизняного інноваційного підприємства.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є друковані праці зарубіжних та вітчизняних

науковців, матеріали періодичних видань, ресурси Internet.

При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Створення бренду – справа дуже серйозна і вимагає високої кваліфікації та наявності багатого практичного досвіду. Воно включає в себе не тільки формування позитивних вражень споживачів, та укріплення конкурентних позицій на ринку. Це довіра партнерів, кредиторів, інвесторів. Це можливість залучення до своїх кадрів професіоналів вищої ланки. Саме бренд допомагає утримувати більш високий рівень цін, адже бренд це якість якій довіряє споживач [1-3].

Брендинг – це системний обґрунтований, виважений процес, який передбачає планування та впровадження маркетингового комплексу заходів щодо створення торговельної марки, розроблення плану перетворення торговельної марки на бренд, зокрема шляхом розроблення відповідного імені, корпоративного стилю та дизайну, рекламних кампаній, проведення акцій зі стимулювання збуту, цілеспрямованого PR, з метою формування бажаних асоціативних вражень у споживачів [2].

Брендингова стратегія включає в себе не тільки мету охоплення певної цільової аудиторії чи сегменту ринку, а й набір інструментів, що дозволяє сформулювати позитивний імідж у тому числі і у інвесторів. На

сьогодні під брендом може бути не лише певна компанія чи організація, але й фізична особа, мережа оздоровчих закладів, консалтингові компанії, корпорації, освітні заклади та ін.

Не викликає жодних здивувань готовність споживачів до придбання в першу чергу відомих і якісних так званих брендових речей або користування послугами брендових компаній. Вони здатні підвищити рейтинг компанії, з одного боку, і статус споживача в суспільстві – з іншого. Розуміючи необхідність і ефективність створення та позиціонування товарного чи корпоративного бренда, зростає кількість вітчизняних бренд-консалтингових агентств – спеціалізованих організацій по розробці інноваційних стратегій і моделей брендингу [4-5].

Інноваційна стратегія в рамках брендингу не означає що вона стосується лише інноваційно-активних підприємств. Відповідно до визначення, інноваційно-активним підприємством вважається те в загальному обсязі послуг чи реалізованих продуктів більш ніж 70 відсотків складає саме продукція з інноваційними ознаками (у грошовому вимірі)[6].

У процесі вибору оптимальної стратегії інноваційне підприємство повинно визначити роль і місце товарного бренда у компанії, охарактеризувати структуру брендів з позиції загальних та індивідуальних атрибутів, дослідити характер і ступінь зв'язків між брендами. Тобто, важливим етапом для компанії-новатора є розроблення стратегії позиціонування товару чи самої компанії на ринку [7-9].

Стратегія позиціонування бренду – це пошук його позитивної позиції в думках споживачів, цільового сегменту, відносно брендів конкурентів. У процесі позиціонування враховуються такі фактори: цільова група споживачів, для якої створюється бренд; вигода споживача, яку він отримає в результаті придбання саме цього бренда; мета, для досягнення якої використовується бренд; конкурент, проти якого бренд буде діяти на ринку; і, звісно ж, інновація, впроваджувана підприємством.

Інновації у сфері виробництва сприяють появі нових товарів, які можна диференціювати за допомогою використання бренда та ефективної системи бренд-менеджменту [9].

Дослідники виділяють різні можливості для виходу підприємства на міжнародний рівень. Так, О. Антропова визначає кілька стратегій просування бренду [2, 7]:

1. Глобальна стратегія – проведення уніфікованого для всіх країн поширення позиціонування міжнародного бренда. Компанії не адаптують свою концепцію брендингу до можливих національних розбіжностей і використовують стандартизоване представлення бренда, що зумовлює значний ефект масштабів тому, що стосується інвестицій у бренд. Використовує більшість промислових компаній, наприклад, Coca-Cola Co.

2. Багатонаціональна стратегія – здійснення різних стратегічних підходів і політики розвитку бренда в різних країнах, адаптація бренда та маркетингових заходів до внутрішніх ринків – нації та регіони. Доцільна в разі сильного тиску на ринках збуту, наприклад Danone: вершковий десерт – у Німеччині,

йогурт із фруктами – в Англії, активний йогурт – у Росії.

3. Змішана стратегія – одночасне використання в ряді країн глобальної та багатонаціональної стратегій. Проте Ф. Котлер і В. Пфферх доповнюють можливості компанії при виході на зарубіжні ринки наступними стратегіями:

4. Стратегія міжнародного бренда: компанії не фокусуються на широкій адаптації до місцевих умов. Найбільш виправдана для унікальних товарів з малою конкуренцією на іноземних ринках, наприклад, Microsoft.

5. Стратегія транснаціонального бренда: коли бренд, ринкова пропозиція і маркетингові заходи адаптуються до місцевих умов, однак корпоративна концепція брендингу завжди залишається на видноті та використовується як підґрунтя для місцевої адаптації.

Реалізація кожної з цих стратегій пов'язана з певного роду труднощами, і в чистому вигляді вони застосовуються рідко.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, можна виділити основні аспекти.

Використання стратегічного підходу до формування бренду, особливо важливе для вітчизняних підприємств, в умовах кризи. Більшість компаній та організацій досить довгий проміжок часу продовжували працювати без урахування змін вимог ринку та споживачів. Ринкові умови, особливо в умовах кризи передбачають «боротьбу» за споживчий інтерес. Зростання конкуренції на ринку вимагає від виробників більшої уваги до формування позитивної репутації, іміджу компанії, підтримки позитивних відгуків про власний «бренд».

Реалізація брендингової стратегії дає можливість не тільки задовольнити потреби споживачів, а й більш відповідально відноситись до власного розвитку, стилю управління, підтримання та створення нових конкурентних переваг.

Список використаних джерел

1. Аакер Д. Создание сильных брендов: Пер. с англ. / Д. Аакер. – М.: Издательский дом Гребенникова, 2008. – 440 с.
2. Антропова Е. Брендинг как стратегия выхода на различные уровни рынка / Е. Антропова, А. Возная [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pandia.ru/text/77/212/92234.php>
3. Власенко О. Новітні підходи до створення нового бренда та виведення його на ринок / О. Власенко // Проблеми науки. – 2007. – № 2. – С. 39-42.
4. Вознюк О. Шляхи удосконалення брендингових стратегій в сучасних умовах / О. Вознюк // Науковий блог НАУ «Острозька академія». – 13 травня 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://naub.org.ua>
5. Чернадчук В.Д., Сухонос В.В., Чернадчук Т.О. Основи інвестиційного права України: Навчальний посібник / За заг. ред. В.Д. Чернадчука. – 2-ге вид., перероб. і доп. - Суми: ВТД «Університетська книга»; К.: Видавничий дім «Княгиня Ольга», 2005. - 384 с.
6. Шияновская В. Ребрендинг: с чем его едят

[Текст] / В. Шияновская // Маркетинговые коммуникации. – 2008. – №5. – с. 30-33.

7. Машковцев А. Плоды ребрендинга [Текст] / А. Машковцев // Реклама. Теория и практика. – 2006. – № 5. – С. 21-27.

8. Овчинникова О.Г. Ребрендинг [Текст] / О.Г. Ов-

чинникова. – М.: Альфа-Пресс. – 2007. – 325 с.

9. Шульгіна Л.М. Брендинг: теорія і практика (на прикладі об'єктів комерційної нерухомості): монографія / Л.М. Шульгіна, М.В. Лео. – Київ-Тернопіль: Астон, 2011. – 272 с.

ДОЦЕНКО

Вікторія Юрївна

УДК 330.101

ЕФЕКТИВНА ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я ЯК СКЛАДОВА СТАЛОГО СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

EFFECTIVE HEALTH PROTECTION AS AN COMPONENT OF SUSTAINABLE SOCIAL DEVELOPMENT

викладач, ПВНЗ
"Львівський університет
бізнесу та права"

У статті на основі дослідження програмних документів та наукових джерел обґрунтовано місце ефективної охорони здоров'я у системі елементів сталого соціального розвитку. Виявлено взаємозв'язки ефективної охорони здоров'я та економічних, демографічних і екологічних чинників сталого розвитку.

В статье на основе исследования программных документов и научных источников обоснованно место эффективной охраны здоровья в системе элементов устойчивого социального развития. Выявлены взаимосвязи эффективной охраны здоровья и экономических, демографических и экологических факторов устойчивого развития.

In the article based on the research of program documents and scientific sources, the place of effective health care in the system of elements of sustainable social development is substantiated. The relationships between effective health care and economic, demographic and environmental factors of sustainable development are revealed.

Ключові слова: охорона здоров'я, ефективність, соціальний розвиток, сталий розвиток, складові сталого розвитку

Ключевые слова: здравоохранение, эффективность, социальное развитие, устойчивое развитие, составляющие устойчивого развития

Keywords: health, efficiency, social development, sustainable development, components of sustainable development

ВСТУП

Досягнення ефективності системи охорони здоров'я є важливим завданням для будь-якої соціально-орієнтованої держави. Ситуація, що склалась довкола охорони здоров'я в Україні далеко від ідеальної. Кожна наступна медична реформа, безперечно, віддаляє Україну від застарілих моделей охорони здоров'я, що дістались у спадок від Радянського союзу, утім не завжди проведені реформи можливо вважати вдалими та такими, що підвищують ефективність охорони здоров'я населення. У цьому контексті актуальності набуває наукове завдання пошуку консенсусу у реформуванні сфери охорони здоров'я та інших аспектів сталого соціального розвитку.

Проблематика реформування системи охорони здоров'я нерідко розглядається у певному відриві від комплексу інших проблем, що у сукупності формують проблемне поле сталого соціального розвитку. Натомість, у дослідженнях Р. Емас, Т. Стрейндж, А. Бейлі, В. Трофимової, М. Деркач та ін., присвячених безпосередньо проблематиці сталого розвитку, а також програмних документах ООН однією з умов сталого розвитку вказується ефективна охорона здоров'я. На узагальнення відповідних підходів і скеровується дане дослідження.

МЕТА РОБОТИ полягає в узагальненні актуальних наукових підходів щодо трактування ефективної охорони здоров'я як складової сталого соціального розвитку.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною основою дослідження є положення економічної теорії, теорії сталого розвитку та соціальної економіки.

Робота засновується на програмних матеріалах ООН, працях зарубіжних і вітчизняних вчених, присвячених ефективній охороні здоров'я як складовій сталого соціального розвитку.

У ході дослідження використано методи критичного аналізу, узагальнення, структурно-логічного аналізу для обґрунтування ефективної охорони здоров'я як складової сталого соціального розвитку.

РЕЗУЛЬТАТИ

На сьогоднішній день існує значна кількість підходів до трактування «сталого соціального розвитку». Під відповідним терміном розуміється і самостійна діяльність держави та само організованих спільнот із забезпечення соціального розвитку на засадах сталості, і елемент системи всезагального сталого розвитку на різних рівнях – від регіону до цілого світу загалом. М.І. Деркач відзначає, що наприкінці ХХ ст. людська цивілізація усвідомила, що стоїть на порозі цілого комплексу криз – екологічної, демографічної,

економічної, фінансової. Демографічний «вибух», сучасна науково-технічна революція, нинішній кризовий стан земної біосфери, істотне зниження її відновлювальних можливостей внаслідок надмірних антропогенних навантажень на природу об'єктивно зумовили необхідність переходу на модель сталого розвитку всіх країн світу [1, С. 185].

Зміст поняття сталого розвитку розкривається через його ціль: встановлення довготривалої стабільності економіки та середовища, що може бути досягнуто виключно на основі інтеграції та усвідомлення економічних, екологічних та соціальних проблем крізь призму прийняття відповідних рішень [2, С. 2]. В.В. Трофимова наголошує, що модель сталого розвитку побудована на концепції сталого економічного розвитку, яка визнана світовою спільнотою як домінантна ідеологія розвитку людської цивілізації у ХХІ ст. [3, С. 33].

На переконання Т. Стрейндж та А. Бейлі, сталий розвиток слід трактувати як інтеграція рішень, що відбувається між різними сферами економіки та суспільства і поколіннями. Глобальні рішення, що здійснюються у рамках стратегії сталого розвитку, повинні брати до уваги потенційний вплив на суспільство, навколишнє середовище та економіку, при цьому маючи на увазі, що сучасні дії матимуть вплив у інших місцях та на майбутнє [4, С. 28]. М. І. Деркач вважає оптимальним розуміння сталого розвитку як таке функціонування народногосподарського комплексу держави, коли одночасно забезпечуються задоволення зростаючих матеріальних і духовних потреб населення, раціональне та екобезпечне господарювання й високоефективне використання природних ресурсів, підтримання сприятливих для здоров'я людини природно-екологічних умов життєдіяльності, збереження, відтворення і примноження якості довкілля та природно-ресурсного потенціалу суспільного виробництва [1, С. 185].

У Програмі сталого розвитку ООН до 2030 р. визначено низку цілей. На третьому місці серед них (після подолання бідності та голоду) – забезпечення здорового життя для усіх незалежно від віку. Кроками досягнення цієї цілі визначено зниження смертності при народженні, припинення епідемій СНІДу, туберкульозу, малярії та ін., посилення протидії наркоманії та алкоголізму, зниження смертності угасілок дорожньо-транспортних пригод, забезпечення глобального доступу до охорони здоров'я у сфері репродукції, підвищення доступності медичної допомоги та препаратів, зниження кількості смертей, пов'язаних із хімічним забрудненням, забрудненням повітря, води, ґрунтів тощо [5, С. 20–21]. У проєкті Стратегії сталого розвитку України на період до 2030 р. стратегічною ціллю пропонується визнати забезпечення здорового життя, благополуччя та якісної освіти в безпечних і життєстійких населених пунктах. Серед основних завдань такі, як забезпечити показники очікуваної тривалості життя при народженні до рівня країн ЄС; знизити рівень материнської смертності; мінімізувати смертність, якій можна запобігти, серед новонароджених і дітей віком до 5 років; забезпечити боротьбу з гепатитом, захворюваннями, що

передаються через воду, та іншими інфекційними захворюваннями; знизити смертність від суїцидів на 20 %; забезпечити загальне охоплення послугами охорони здоров'я, а також захист від фінансових ризиків, доступ до якісних базових медико-санітарних послуг і до безпечних, якісних і недорогих основних лікарських засобів і вакцин для всього населення; забезпечити фінансування системи охорони здоров'я на рівні не менше 7 % ВВП; забезпечити збалансований раціон харчування, а також досягти погоджених на міжнародному рівні цільових показників; наладити інформаційно-просвітницьку роботу серед населення щодо усвідомлення необхідності та поширення стандартів здорового способу життя [6, С. 10].

Т. Стрейндж та А. Бейлі стверджують, що довгострокова стабільність і успіх громад визначаються здоров'ям та продуктивністю населення. Суспільство (або громади в межах більшого суспільства), які стикаються із заворушеннями, бідністю і хворобами не розвиватимуться в довгостроковій перспективі: соціальний добробут і економічне благополуччя підтримують один одного, і разом залежать від здорової біосфери, у якій існують [4, С. 28]. Схожого висновку доходить М.І. Деркач, відзначаючи, що зусилля з формування сталого способу життя передбачає комплексний підхід до діяльності у трьох ключових галузях, а саме економічне зростання і справедливість, збереження природних ресурсів і охорона довкілля, соціальний розвиток. У галузі економічного зростання і справедливості передбачається комплексний підхід до стимулювання довгострокового економічного росту. Збереження природних ресурсів і охорона довкілля – пошук економічно прийнятних розв'язань проблеми скорочення споживання ресурсів, припинення забруднення довкілля і збереження природного середовища мешкання. Соціальний розвиток передбачає задоволення потреб людей у робочих місцях, продовольстві, освіті, енергії, медичної допомоги, воді та санітарії; бережне ставлення до багатого культурного і соціального розмаїття та додержання прав трудящих; забезпечення усім членам суспільства можливості брати участь у прийнятті рішень, що впливають на їх подальшу долю [1, С. 190].

В.В. Трофимова підкреслює, що сталий розвиток необхідно розглядати як концепцію, яка може бути покладена в основу постіндустріальних моделей розвитку. В умовах індустріального способу виробництва реалізація такої моделі практично неможлива через те, що існуючий рівень розвитку продуктивних сил та відповідно панівний спосіб виробництва не дозволяють досягати поставлених цілей за допомогою існуючих засобів. Сьогодні, стверджує учена, знання ще не посіло свого місця в одному ряді з іншими чинниками виробництва. Монополія на створення знання лише починає зникати завдяки активній інформатизації, збільшенню якості та розширенню доступності освіти, навіть завдяки зростанню тривалості здорового продуктивного життя населення [3, С. 37].

ВИСНОВКИ

Таким чином, на основі проведеного дослідження деталізовано місце та значення ефективної охорони здоров'я як складової сталого соціального розвитку. Встановлено, що ця складова системно пов'язана з економічними чинниками у частині широкого забезпечення доступу населення до якісних медичних послуг, забезпечення необхідними лікарськими засобами, зменшення кількості хвороб, спричинених бідністю, а також покращення рівня працездатності населення та екологічними чинниками у частині подолання хвороб, джерелом яких є забруднення навколишнього середовища. З ефективною охороною здоров'я пов'язується також вирішення низки демографічних проблем, що особливо важливо у контексті демографічної кризи в Україні.

Перспективним напрямком подальших досліджень є обґрунтування методики оцінки ефективності охорони здоров'я як складової сталого соціального розвитку.

Список використаних джерел

1. Деркач М.І. Концепт сталого розвитку як домінуюча ідеологія людської цивілізації у ХХІ ст.

Вісник Дніпропетровського університету. 2009. Вип. 3/1. С.185–191.

2. Emas R. The Concept of Sustainable Development: Definition and Defining Principles. URL: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5839GSDR%202015_SD_concept_definiton_rev.pdf (Last accessed: 10.12.2017).

3. Трофимова В.В. Концепція сталого розвитку як основа постіндустріальних моделей розвитку. *Інвестиції: практика та досвід.* 2010. № 8. С. 33–37.

4. Strange T., Bayley A. Sustainable Development. URL <http://www.sjalbfaerni.is/media/frodleikur/OECD-skysla.pdf> (Last accessed: 10.12.2017).

5. Transforming our world: the 2030 agenda for sustainable development. URL <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf> (Last accessed: 10.12.2017).

6. Стратегія сталого розвитку України на період до 2030 року (Проект, версія 3.2 станом на 05.12.2016). URL <https://goo.gl/d2vQ4F> (дата доступу 10.12.2017).

ФІЛАТОВА
Любов Сергіївна

УДК 330

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СТАРІННЯ
НАЦІЇ

ЯНОВА
Даніель Анатоліївна
danielyanova@gmail.com

асистент, Вінницький
національний технічний
університет

ECONOMIC ASPECTS OF NATIONAL
AGING

студент, Вінницький
національний технічний
університет

Старіння нації це демографічний процес, який спричинений макроекономічними деформаціями, новими технологіями, змінами моделей праці та соціальних норм, що є важко передбачуваним для суспільства. Процес старіння нації в сучасному світі поширене і масове явище, зокрема в Україні інтенсивно зростає та призводить до впливу на економічні та соціальні показники розвитку держави. Даний демографічний процес, може спричинити непередбачені соціально-економічні проблеми нинішніх та майбутніх поколінь. В цій статті проаналізовано економічні аспекти старіння нації, визначено проблеми, та шляхи запобігання даного процесу. Авторами було досліджено та приведено статистичні дані, досліджено аспекти та причини та виділено наслідки процесу старіння нації, в результаті чого було сформовано авторський алгоритм та досліджено концепцію «успішного старіння». Авторами визначено, що процес старіння нації необхідно розглядати, як комплексну проблему з рядом чинників економічних, соціальних, демографічних і лише такий системний підхід до вирішення цього явища дозволить багатоаспектна дослідити та вирішити цю проблему.

Старение нации это демографический процесс, вызванный макроэкономическими деформациями, новыми технологиями, изменениями моделей труда и социальных норм, является трудно предсказуемым для общества. Процесс старения нации в современном мире распространенное и массовое явление, в частности в Украине интенсивно растет и приводит к воздействию на экономические и социальные показатели развития государства. Данный демографический процесс, может вызвать непредвиденные социально-экономические проблемы нынешних и будущих поколений. В этой статье проанализированы экономические аспекты старения нации, определены проблемы и пути предотвращения данного процесса. Авторами были исследованы и приведены статистические данные, исследованы аспекты и причины и выделены последствия процесса старения нации, в результате чего был сформирован авторский алгоритм и исследованы концепцию «успешного старения». Авторами установлено, что процесс старения нации необходимо рассматривать как комплексную проблему с рядом факторов экономических, социальных, демографических и только такой системный подход к решению этого явления позволит многоаспектная исследовать и решить эту проблему.

This demographic process is accompanied by changes in the profiles of macroeconomic deformations, new technologies, changes in labor models and social norms that are difficult to predict and plan for societies. This can lead to unforeseen socio-economic problems for present and future generations. This article analyzes the economic aspects of aging of the nation, identifies problems, and ways to prevent this process. The authors have researched and presented statistical data, investigated aspects and causes and isolated the effects of the aging process of the nation, which resulted in the creation of an author's algorithm and the concept of "successful aging". The authors state that the process of aging of the nation should be considered as a complex problem with a number of factors of economic, social, demographic and only such a systematic approach to solving this phenomenon will allow multivariate research and solving this problem.

Ключові слова: старіння нації, економічний аспект старіння нації, демографічна ситуація

Ключевые слова: старение нации, экономический аспект старения нации, демографическая ситуация

Keywords: aging of the nation, economic aspects, demographic situation

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Одним з найважливіших демографічних результатів 20-го століття є ступінь старіння населення, який став результатом зниження народжуваності та збільшення виживання. В сучасному світі старіння нації поширене і масове явище. Щодня на планеті при-

близко 200 тисяч людей долають 60 річний віковий рубіж і відповідно ще більше вступають у період старості (75 років і більше). Частка людей похилого віку у віковій структурі населення практично кожної країни світу неухильно зростає. Дане явище є результатом демографічних змін в характері народжуваності, смертності і частково міграції. Цей демо-

графічний процес супроводжують зміна профілів захворювань, макроекономічні деформації, нові технології, зміна моделей праці та соціальних норм, які суспільствам важко передбачити та планувати. Це може спричинити непередбачені соціально-економічні проблеми нинішніх та майбутніх поколінь. Стрімке зростання частки літніх і старих людей у сучасному складі населення зумовлює необхідність вивчення цієї проблеми, чинників, що впливають на даний процес та розробку системи заходів, що допоможуть зменшити його вплив на соціально-економічне становище в країні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Розвиток такого явища, як старіння нації, його особливості розвитку та специфіку розглядали багато вчених, як і українських, так і іноземних. Ця проблематика знайшла відображення в публікаціях таких вітчизняних вчених, як В. Терещук, С. Аксьонов, Н. Фойгт. Актуальність та важливість даної статті підтверджують наступні джерела, авторами, яких детально досліджують проблему та надають їй особливої важливості та необхідності швидкого вирішення [1 - 8].

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою цієї статті є виявлення і дослідження даного явища, як окремого процесу, що є результатом демографічних змін в характері народжуваності, смертності і часткової міграції, та цілої сукупності економічних процесів, що і являється результатом процесу старіння нації. Аналіз економічного аспекту старіння нації, визначено проблеми, та шляхи запобігання даного процесу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Інституціоналізм, або інституціональна економіка (англ. Institutional economics) - школа економічної теорії, яка розглядає вплив соціальних інститутів, таких як держава, право, мораль, традиції та ін., на прийняття економічних рішень і роль еволюційного процесу. Основоположником інституційної економіки вважається Торстейн Веблен. Сенс інституційного підходу полягає в тому, щоб не обмежуватися аналізом економічних категорій і процесів в чистому вигляді, а включити в аналіз інститути, враховувати позаекономічні фактори. Їх хвилюють не чисто економічні проблеми, а економічні проблеми у взаємозв'язку з соціальними, політичними, етичними і правовими проблемами. Однією із таких проблем, яка підлягає дослідженню саме інституціональної економіки є проблема старіння нації.

В соціумі що зазнав проблем, створених процесом старіння, змінюється не тільки демографічне чи соціальне становище, а й прогресує негативний вплив на економічну складову [1, с.4].

Ситуація демографічного старіння стає державною проблемою, що вимагає відповідного рішення вже в даний час і широкої підготовки на найближчий

період. Люди похилого віку все частіше сприймаються як учасники процесу розвитку, які повинні бути включені в політику та програми на всіх рівнях. У найближчі десятиліття багато країн, ймовірно, зіткнуться з фіскальним та політичним тиском щодо державних систем охорони здоров'я, пенсій та соціальної захищеності для зростаючої кількості населення похилого віку. Зайнятість населення похилого віку, їх бажання працювати призводить до конфлікту поколінь і загострення конкуренції за робочі місця. Вирішити це можливо за допомогою підтримки розвитку приватного бізнесу та малих підприємств.

Старіння населення – зміщення серед розподілу населення за віковою категорією у бік старшого віку. Старіння населення означає скорочення припливу молоді в економіку, а також збільшення демографічного навантаження на працездатне населення з усіма чинниками та наслідками, що з цього слідує [3, с. 7].

Зокрема, на процес старіння впливають наступні чинники: соціальні аспекти; економічні аспекти; охорона здоров'я; культурні варіації; юридичні аспекти.

Економічні аспекти. Результатом зниження здатності до навчання і відповідно до виконання більшості типів робіт, в індустріалізованих суспільствах, старі люди поступово втрачають джерела доходу. Оскільки старе населення вибуває з лав робочої сили, на суспільному рівні це спричиняє, з одного боку, збільшення соціального навантаження на активних працівників, а з іншого – сприяє автоматизації виробництва. Економічні аспекти старіння нації – це відповідні, що відбуваються на економічному розвитку через вплив зміщення серед розподілу населення за віковою категорією у бік старшого віку.

Згідно з соціологічними даними в Україні 15,9 % від усього населення держави становлять люди, чий вік перевищує 65 років, а до 2030 р. ця частка зросте більш ніж до 22 % згідно з прогнозами соціологів [6, с. 13].

Віковий склад населення звичайно зображується у вигляді віково-статевих пірамід, на яких доля населення у кожному віці зображується залежно від віку. На таких пірамідах старіння населення виглядає як зростання долі старих людей зверху піраміди за рахунок молоді унизу. Процес старіння, таким чином, може бути двох типів: «старіння знизу», або зменшення народжуваності, та «старіння зверху», або збільшення середньої тривалості життя. У більшості країн світу старіння знизу є найбільшим з двох факторів, а у пострадянських країнах, включаючи Україну, – єдиним. В Україні старіння населення частково компенсується падінням тривалості життя (з 71 року у 1989 р. до 68 у 2005 р.), як через погіршення медичного обслуговування та збільшення соціальної нерівності, так і через розповсюдження епідемії СНІДу [7, с. 21].

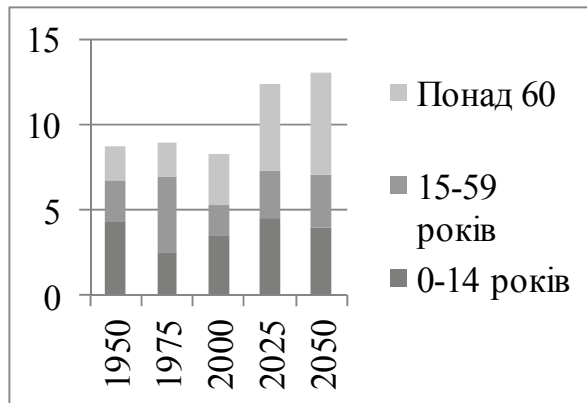

Рис. 1. Кількість осіб старіше 60 років в світі [складено на основі даних Державної служби статистики в Україні [2, с.12]]

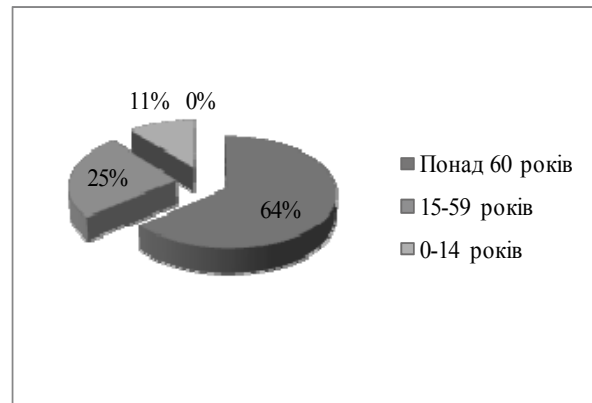

Рис. 2. Вікова структура населення України [складено на основі даних Державної служби статистики в Україні [2, с.17]]

Старіння населення призводить до наступних проблем [7, с. 28].

1. Процес старіння нації супроводжується збільшенням частки пенсіонерів за віковою категорією, відповідно призводить до збільшення частки витрат на пенсійний фонд.

2. Незважаючи на пенсійний вік, більшість населення все ще бажає працювати, а враховуючи наявний рівень безробіття, це серйозна проблема, тому що робочих місць не вистачає навіть населенню працездатного віку.

3. Проблема міграції молодого населення за кордон, втрачається молода робоча сила, відповідно збільшується частка населення старших вікових груп.

4. Старі люди, ймовірно, зберігатимуть гроші замість витрачання їх на товари широкого споживання, так як постає проблема в накопиченнях що приводить до значного дефляційного тиску на економіку.

Старіння – соціально зумовлений процес, який відбувається протягом усього життя, тісно пов'язаний зі ступенем адаптації в попередні роки – у молодому і середньому віці. Таким чином, контроль старіння населення та адаптація суспільства до нових умов є найважливішими задачами демографічної політики.

Досліджуючи проблему старіння нації необхідним є дослідження протилежної та бажаної концепції «успішне старіння», яка має бути відправною точкою державних програм та оптимумом економічних досліджень. Концепція «успішного старіння», яка визначає, як найкращим чином повинно протікати старіння, використовуючи сучасні досягнення медицини та геронтології. Комбінація наступних факторів, що повинні супроводжувати «успішне старіння» [8, с. 29]:

1. Низька вірогідність хвороб або інвалідності.

2. Високі можливості до навчання та фізичної діяльності.

3. Активне втягнення у життя суспільства.

4. Незалежність у життя.

5. Фінансову стабільність.

6. Оптимістичний погляд на життя.

Провівши дане дослідження, визначили фундаментальні фактори, що можуть запобігти процесу старіння нації, такі як: підтримка і розвиток інституту сім'ї, створення та формування соціально – економічного сприятливого клімату в суспільстві для позитивної налаштованості громадян на сімейні цінності, що сприятиме народжуваності, та збільшення чисельності населення, регулювання міграційних процесів, покращити умови для в'їзду працездатного населення на територію України, забезпечити сприятливі умови для розвитку малого бізнесу, що породжуватиме створення нових робочих місць і зменшуватиме рівень безробіття, це також дозволить зменшити витік працездатного населення за межі території країни, продумати умови для «старіючого» населення, тобто багато людей вже на даний час намагаються заощаджувати собі на гідну старість, потрібно відповідно розроблені окремо спеціальні програми чи організації щоб допомогти досягти успішного старіння.

Для вирішення цієї проблеми необхідно запропонувати наступний алгоритм, який складається з декількох кроків (рис. 3).

Варто відзначити, що ця проблема посідає провідне місце не лише в економічних, але й в соціальних дослідженнях. Важливе значення в західній науці сьогодні посідають економічні праці, які містять не лише економічну, «економічну» (здобуття максимального прибутку), а й праці, які мають екологічний та соціальний вплив на суспільство.

Відновлення довіри населення до банків

Національний Банк виступає гарантом вкладів населення, в разі чого відшкодовують їх та виплачують компенсацію.

Перехід до пенсійного страхування

Відміна сплачування соціальних внесків із з/п

Запровадження програми успішного старіння на загальнодержавному рівні

Покращення медичного обслуговування
Запровадження страхової медицини

Рис. 3. Алгоритм вирішення проблеми старіння нації [власна розробка]

ВИСНОВКИ

Старіння нації є складним та багатим комплексним явищем спричинене ситуацією в країні економічними, пенсійними та соціальними реформами, демографічною ситуацією, низьким рівнем життя. Дослідивши дану проблему, впливає ряд соціально-економічних факторів, що «страждають» від даного явища, зокрема зростання витрат пенсійних фондів, та соціальних виплат, нестача робочих місць, погіршення демографічної ситуації тощо. Результатом даного дослідження була розробка заходів, що сприяють мінімізації даної проблеми, або навіть її усуненню: відновлення довіри до банків, започаткування пенсійного страхування, запровадження програми успішного старіння на загальнодержавному рівні.

Список використаних джерел

1. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2015 Офіційний сайт UNICEF [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.idss.org.ua/monografii/Lud_rozv_2013.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Населення України: Імперативи демографічного старіння [Електронний ресурс] / С.Ю. Аксьонова, Б.О. Крімер, І.О. Курило [та ін.]. – Київ: Адеф-Україна, 2014. – 285 с. – Режим доступу: http://www.idss.org.ua/monografii/2014_Naselennya.pdf (Дата перегляду: 23.09.2015).

4. Терещ В.М. Депопуляція в Україні: детермінанти, особливості та наслідки: автореф. дис... канд.екон.наук 08.00.07 / Терещ Валентина Миколаївна; Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи НАН України. – Київ, 2011. – 20 с.

5. Фойгт Н.А. Державне управління охороною суспільного здоров'я в умовах демографічного старіння в Україні / Н.А. Фойгт. – Київ: ДКС Центр, 2011. – 319 с.

6. Корчун В.С. Демографічні аспекти економічного розвитку сучасної цивілізації / В.С. Корчун // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Сер. Міжнар. відносини. – 2012. – № 20. – С. 17–20.

7. Палій О.М. Взаємозв'язок демографічного та людського розвитку / О.М. Палій // Демографія та соц. економіка. – 2013. – № 2. – С. 116–125.

8. Aisa R. Population aging, health care, and growth: a comment on the effects of capital accumulation [Electronic resource] / R. Aisa, F. Pueyo // J. Popul. Econ. – 2013. – Vol. 26, N 4. – P. 1285–1301. – Way of access: <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=b3584ac0-157b-4a78-ae1f-4494f32105e7%40sessionmgr112&vid=6&hid=110>

9. Melnychuk D.P. Demographic processes in the XXI century: the specific features and peculiarities of impact on the sphere of human capital / D.P. Melnychuk // Демографія та соц. економіка. – 2014. – № 1. – С. 48–58.

10. Курило І.О. Демографічні процеси та структури в Україні: сучасні регіональні особливості // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2014. – № 10 (2). – С. 141–148.

ГЕТЬМАН

Оксана Олександрівна
o.getman@i.uaк.е.н., доцент, завідувач
кафедри економіки та
соціально-трудових відносин,
Університет митної справи
та фінансів

УДК 331.5.024.54

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РИНКУ
ПРАЦІENSURING ECONOMIC SAFETY
MECHANISM OF THE LABOR MARKET

САМОЙЛЕНКО

Ольга Іванівна
olginavvv@gmail.comстудент, Університету
митної справи та фінансів

Авторами досліджено механізми забезпечення економічної безпеки ринку праці. У статті визначено зміст та характеристика понять «ринок праці» та «економічно активне населення». На основі робіт сучасних економістів розглянутий зміст проблеми економічної безпеки ринку праці, виокремлені складові забезпечення безпеки ринку праці. Спираючись на статистичні дані проведено аналіз сучасного стану цих складових в Україні, зокрема ситуації на ринку праці, роботи державної служби зайнятості.

Авторами исследованы механизмы обеспечения экономической безопасности рынка труда. В статье определены значение и характеристика понятий «рынок труда» и «экономически активное население». На основе работ современных экономистов рассмотрена суть проблемы экономической безопасности рынка труда, выделены составляющие обеспечения безопасности рынке труда. Опираясь на статистические данные проведен анализ современного состояния этих составляющих в Украине, в частности ситуации на рынке труда, работы государственной службы занятости.

The authors investigate the mechanisms of ensuring economic safety of the labor market. The article defines the meaning and characteristics of the concepts of "labor market" and "economically active population". Based on the work of modern economists, the essence of the problem of economic safety of the labor market is considered, and the components of ensuring the safety of the labor market are identified. Based on the statistical data, the author analyzed the current state of these components in Ukraine, in particular the situation in the labor market, the work of the State Employment Service.

Ключові слова: ринок праці, економічна безпека, механізм забезпечення економічної безпеки ринку праці

Ключевые слова: рынок труда, экономическая безопасность, механизм обеспечения экономической безопасности рынка труда

Keywords: labor market, economic security, mechanism of ensuring economic safety of the labor market

ВСТУП

Однією із глобальних проблем, що постали перед Україною, в концепції економічного розвитку, є проблема економічної безпеки ринку праці. Зараз країна приходить до висновків, що людина, тобто робоча сила, є основою розвитку. Досягнення таких показників як забезпечення повної та продуктивної праці є стрижневим елементом планування економічного розвитку. Основні показники рівня життя та розвитку країни, такі як рівень зайнятості, економічна активність населення, його фінансове благополуччя, є індикаторами збалансованого функціонування ринку праці, рівня його економічної безпеки.

МЕТА РОБОТИ полягає у виявленні проблем економічної безпеки ринку праці в Україні, визначення механізмів її забезпечення та надання рекомендацій щодо поліпшення стану на ринку праці.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження використано такі методи: *теоретичний* – для розкриття теоретико-методологічних основ категорій «ринок праці», «економічно активне населення», *статистичний* – для аналізу статистичних даних з метою визначення сучасного стану економічної безпеки на ринку праці, *графічний* – для наочного представлення даних статистики.

РЕЗУЛЬТАТИ

Перехід України до ринкової моделі економіки почався з прийняття Верховною радою УРСР 1 листопада 1990 р. «Концепції переходу Української РСР до ринкової економіки». Так ринок УРСР перетворювався у «систему товарно-грошових відносин з механізмом вільного ціноутворення, з вільним підприємництвом на основі економічної самостійності, рівноправності та конкуренції суб'єктів господарювання у боротьбі за споживача» [1]. Також за даною концепцією «ринок України передбачає використання економічних регуляторів державного впливу на розвиток народного господарства і наявність ефективної системи соціального захисту населення» [1].

При переході до ринкових відносин і з'являється таке поняття як «ринок праці». Ряд економістів провели дослідження становлення ринку праці в Україні, при цьому саме поняття трактується ними по-різному. Одні автори вважають, що «ринок праці» та «ринок робочої сили» – це поняття, які потрібно розрізняти. Інші вживають ці поняття, як синоніми, змішуючи їх визначення. Існує точка зору, що правильно і точніше використовувати термін «ринок послуг праці». Крім того одні наголошують на тому, що об'єктом ринкових відносин є робоча сила, або індивідуальна здібність до праці, інші визначають, що на ринку праці продають та купують працю або ж послугу праці.

Цікавою є також думка про те, що доцільно говорити й про ринок робочих місць, адже реально є попит і пропозиція на робочі місця. Завжди існували та існують зараз підприємства, на які люди мріють поступити на роботу, а також такі, куди люди влаштовуються в останню чергу. Але поки що така точка зору залишається в теорії, адже існують деякі проблеми у визначенні вартості робочого місця як товару, який продається.

І. Гнібиденко розглядає ринок праці як економічну категорію, і наголошує на тому, що ринок праці – це система суспільних відносин між працівником та роботодавцем щодо обміну індивідуальних здібностей до праці на засоби, необхідні для відтворення витраченої на працю сили та задоволення власних потреб [2]. Виходячи із визначення, з'являється поняття «ціна праці», тобто — розмір заробітної плати за певний обсяг використання праці.

Частина населення, яка забезпечує пропозицію робочої сили для виробництва товарів і послуг, складає економічно активне населення або робочу силу. До економічно активного населення (за визначенням МОП) належать особи будь-якої статі віком від 15 до 70 років.

До економічно активного населення не належать:

- учні і студенти, не зайняті ніякою іншою діяльністю;
- особи, зайняті веденням домашнього господарства, доглядом за дітьми; особи, які припинили пошук роботи у зв'язку з вичерпанням усіх можливостей для її одержання, однак готові працювати;
- особи, в яких немає необхідності працювати незалежно від джерела доходу;

- особи, що одержують пенсію і не зайняті ніякою діяльністю;
- інваліди, що одержують пенсію.

Лише нещодавно окремими авторами вводиться в науковий обіг поняття «безпека ринку праці». При цьому переважно розглядаються окремі аспекти цього складного поняття. Так, в роботах І.Ф. Гнібиденко та А.М. Колота [6], так само, як в працях Д.В. Зеркалова [3] зроблено акцент на соціальну безпеку ринку праці. У дослідженнях І.А. Цвігун [4] розглядаються характеристики демографічної безпеки ринку праці. Із найбільш комплексним дослідженням всіх складових безпеки ринку праці можна ознайомитись у матеріалах О.О. Гетьман [5], яка розробила інноваційний підхід до забезпечення безпеки ринку праці. Л.І. Алонкіна у своїй роботі [6] розглядає особливості регулювання ринку праці в контексті його економічної безпеки. Таким чином, кожен з дослідників наголошує на окремих аспектах поняття безпеки ринку праці, але це дає змогу сформулювати комплексний напрямок у вирішенні актуальної для багатьох країн проблеми економічного розвитку та ринків праці.

Разом з тим, безпека ринку праці є поняттям більш ширшим за поняття «економічна безпека ринку праці». Можна погодитись із підходом С.Є. Савіної [7], де економічна система спроможна забезпечити збалансованість попиту та пропозиції на ринку праці, підтримуючи заданий рівень соціальної захищеності. В своїй роботі Савіна дає наступне визначення: економічна безпека на ринку праці — це здатність економіки забезпечувати ефективне балансування попиту та пропозиції робочої сили на національному і міжнародному ринках праці при адекватній соціальній захищеності.

Отже, складовими забезпечення економічної безпеки ринку праці можуть слугувати:

- а) інституційне регулювання ринку праці (Міністерство соціальної політики, МОП);
- б) нормативне регулювання ринку праці (закони, Конституція, конвенції МОП);
- в) ринкове регулювання ринку праці (безробітне економічно-активне населення, попит та пропозиція на ринку праці);
- г) посередницьке регулювання зайнятості (кадрові агенції, рекрутингові компанії, державні центри зайнятості).

Розглянемо детальніше ситуацію у контексті економічної безпеки ринку праці в Україні за кожним пунктом.

МОП, тобто Міжнародна організація праці, – це спеціалізована установа, яка створена із метою зменшення соціальної несправедливості, поліпшення умов праці, забезпечення миру у всьому світі. Україна приєдналася до МОП 12.05.1954 р. [8] та до цього часу ратифікувала понад 60 конвенцій. Ключовим елементом співпраці України та МОП є Програма гідної праці МОП.

Робота Мінсоцполітики направлена на реалізацію права кожного громадянина на працю та реалізації їхніх прав на соціальний захист від безробіття. Згідно з положеннями про Міністерство соціальної політики України [9], основними завданнями Мінсоцполітики

в напрямку економічної безпеки ринку праці, є забезпечення, формування та реалізація державної політики у сфері:

- праці та соціальної політики, зайнятості населення та трудової міграції, трудових відносин, загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування;
- протидії торгівлі людьми, забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
- промислової безпеки, охорони праці, гігієни праці, поводження з вибуховими матеріалами, здійснення державного гірничого нагляду;
- щодо здійснення державного нагляду та контролю за додержанням вимог законодавства про працю, зайнятості населення.

З останніх заяв Мінсоцполітики [10] можна зробити висновки про продовження реформ для захисту ринку праці. По-перше, Перший заступник Міністра соціальної політики України Ольга Крентовська 28 вересня 2017 р. провела робочу зустріч з представниками Світового Банку, присвячену обговоренню питань співробітництва в напрямку реформування ринку праці. Реформи будуть направлені на створення системи якісного управління трудовим потенціалом, посилення аналітичного потенціалу Державної служби зайнятості для створення ефективної системи надання послуг населенню.

Ще одним кроком Мінсоцполітики буде реформування системи професійно-технічної освіти, що допоможе створити нову якість ринку праці. Реформи будуть направлені на узгодження системи професійної освіти із потребами роботодавців. Це значно поліпшить конкурентоспроможність на ринку праці молоді.

Що стосується нормативної бази регулювання безпеки на ринку праці, то Конституцією України [11] у ст. 43 кожному громадянину гарантується право на працю. Також гарантується захист від незаконного звільнення та право на своєчасне одержання винагороди за працю.

Закон України «Про зайнятості населення» [12] визначає правові, економічні та організаційні засади реалізації державної політики у сфері зайнятості населення, гарантії держави щодо захисту прав громадян на працю та реалізації їхніх прав на соціальний захист від безробіття.

В Україні також діє Кодекс законів про працю [13], початкова редакція якого була затверджена Законом № 322-VIII від 10.12.71 Верховною Радою. Згідно зі ст. 1, Кодекс законів про працю України регулює трудові відносини всіх працівників, сприяючи зростанню продуктивності праці, поліпшенню якості роботи, підвищенню ефективності суспільного виробництва і піднесенню на цій основі матеріального і культурного рівня життя трудящих, зміцненню трудової дисципліни і поступовому перетворенню праці на благо суспільства в першу життєву потребу кожної працездатної людини.

Також потрібно виокремити державне регулювання рівня оплати праці, як окремий механізм забезпечення економічної безпеки ринку праці. В Україні рівень оплати праці досі є важливою проблемою країни, адже станом на жовтень 2017 р. міні-

мальна заробітна плата становить 3200 грн., або близько 106 євро. Навіть найнижчий рівень мінімальної зарплати у 235 євро країн Євросоюзу, що має Болгарія, більше ніж у 2 рази за український. При цьому ціни на більшість товарів, що продається на території України, прив'язані до курсу долару, адже або самі товари мають іноземне походження, або сировина на виготовлення цих товарів.

Таким чином, держава нормативно добре захищає ринок праці. Та разом з тим існує ряд чинників економічного характеру, через які не всі закони виконуються. Так за даними Державної служби статистики [14], станом на 1 вересня 2017 р. існує заборгованість із заробітних плат на суму 2,336 млрд. гривень (без урахування окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, а також частини зони проведення антитерористичної операції), із них 1,231 млрд. гривень – заборгованість економічно активних підприємств (77,3% з якої у промисловій сфері). Загальна заборгованість по країні з початку року зросла на 30,4%. Лідерами із заборгованості є Луганська область (534 млн. грн.), Донецька (497 млн. грн.), Харківська (257 млн. грн.), Дніпропетровська (174 млн. грн.), Київська (123 млн. грн.), Сумська (113 млн. грн.) та Миколаївська область (103 млн. грн.).

Такі високі цифри пов'язані із економічною кризою, порушенням економічних зав'язків із Росією та частиною Донецької та Луганської областей (як наслідок гібридної війни), падінням курсу гривні, та частково із збільшенням мінімальної заробітної плати та іншого ряду тарифних ставок. Деякі підприємства економічно були не готові до такого збільшення заробітних плат, адже країна вже кілька років поспіль знаходиться в економічній кризі.

На сайті Мінфін [15] детально розглянуті дані з індексу інфляції. За 10 років кінцевий індекс інфляції склав майже 400 %, при цьому з 200 % до 400 % індекс підскочив за останні три з половиною роки. Якщо ж розглянути короткостроковий період, за даними статистики [14], у липні 2017 р. індекс споживчих цін порівняно з попереднім місяцем становив 100,2 %, з початку року – 108,2 %; індекс цін виробників промислової продукції – відповідно 101,8 % та 108,0 %.

Разом з тим, ситуація із оплатою праці завдяки рішучим реформам поліпшується. За даними статистики у січні-червні 2017 р. середня номінальна заробітна плата штатного працівника зросла порівняно з відповідним періодом минулого року на 37,2 % і становила 6638 грн.. Розмір заробітної плати в червні 2017 р. середня номінальна заробітна плата штатного працівника була 7360 грн., що у 2,3 рази вище рівня мінімальної заробітної плати (3200 грн.). Індекс реальної заробітної плати у червні 2017р. порівняно із травнем 2017 р. склав 105,8 %, відносно червня 2016 р. – 118,9 %.

Головним індикатором економічної безпеки на ринку праці є рівень безробіття. Регулювання зайнятості населення – одне із найважливіших завдань країни у забезпеченні економічної безпеки ринку

праці, адже отримання кожним громадянином робочого місця поліпшує його фінансовий стан в межах домогосподарства та знижує рівень бідності в межах держави.

Механізм регулювання зайнятості населення в сучасних умовах є досить складним, оскільки він органічно поєднує ринковий механізм саморегулювання процесів, що відбуваються на ринку праці, та систему заходів державного регулювання зайнятості міста. У своїй монографії В.В. Дружиніна [16] стверджує, що «для відновлення нормального функціонування ринкового механізму регулювання зайнятості населення слід застосувати відповідні механізми державного регулювання зайнятості». Це дає можливість, як зазначає І.С. Кравченко, «через комплекс регуляторів досягти відносної рівноваги шляхом дієвих механізмів, що гармонізують рух попиту і пропозиції, запобігаючи тим самим появі екстремальних ситуацій» [17].

В Україні для регулювання ринку праці створена державна служба зайнятості, яка надає громадянам послуги із працевлаштування, профорієнтації, перекваліфікації, отримання певного ряду професій, виплачує допомогу із безробіття.

Розглянемо ефективність діяльності державної служби зайнятості за період січень-вересень 2016 та 2017 рр. у табл. 1.

Отже, кількість зареєстрованих у службі зайнятості безробітних у 2017 р., порівняно із 2016 р., зменшилась на 112,7 тис. осіб. З них 143,7 тис. проходили профнавчання. Отримали роботу 608,9 тис. осіб, а це майже 67 % від кількості безробітних.

Завдяки зростанню кількості вакансій та обсягів працевлаштування безробітних, суттєво знизився дисбаланс між попитом та пропозицією на ринку праці. Станом на 1 вересня 2017 р. на одне вільне робоче місце претендувало 4 безробітних (станом на відповідну дату 2016 р. – 7 осіб).

Розглянемо стан на ринку праці в Україні за останні роки (рис. 1).

Станом на 1 липня 2017 р., чисельність наявного в Україні населення, за даними Держстату, становила 42467,0 тис. осіб. Упродовж січня-червня 2017 р. чисельність населення зменшилася на 117,5 тис. осіб.

Згідно з діаграми, кількість економічно активного населення та населення, зайнятого економічною діяльністю суттєво зменшилось за останні три роки. При цьому збільшився рівень безробіття.

З 2010 р. по 2013 р. чисельність безробітних та рівень зайнятості зменшувався. У 2014 р. внаслідок політичної та економічної кризи кількість безробітних різко зростає. У 2015 р. кількість безробітних зменшується майже на 200 тис., а рівень безробіття практично залишається на тому самому рівні. Це пояснюється значним зменшенням економічно активного населення та зменшенням робочих місць одночасно.

Зараз рівень безробіття становить 9,6% (при нормі у 5-6,5%), тобто порівняно із 2013 р. він збільшився на 2,3%. Потрібно при цьому зазначити, що кількість зареєстрованих безробітних значно менший за загальну кількість безробітних на 700 тис. осіб. Це може казати про слабку довіру до державних служб зайнятості.

На фоні високого рівня безробіття постає питання із охорони зайнятості, або захист працюючого від звільнення. В країні існує ряд нормативних механізмів, прописаних у КЗпП, захисту зайнятості, які вимагають від працедавця дотримання: підстав для звільнення, процедури звільнення, попередження про звільнення / скорочення, виплат вихідної допомоги, Процедур, що впливають на скарги про безпідставне звільнення, регулювання колективного звільнення, контрактів, укладених на фіксований термін чи тимчасових контрактів.

Таблиця 1

Надання послуг державною службою зайнятості у січні-вересні 2016 - 2017 рр.

[державна служба зайнятості [18]]

Показник	2016 р.	2017 р.	Зміна значення	
			%	+(-), тис. осіб
Мали статус безробітного, тис. осіб;	1026,6;	913,9;	89,0;	-112,7;
з них зареєстровано з початку року;	535,8;	523,1;	97,6;	-12,7;
Отримали роботу (у т.ч. до набуття статусу безробітного), тис. осіб;	571,5;	608,9;	106,5;	37,4;
з них працевлаштовано до набуття статусу, тис. Осіб;	224,7;	271,7;	120,9;	47,0;
Кількість осіб, працевлаштованих з компенсацією витрат роботодавцю єдиного внеску, тис. осіб;	9,4;	10,3;	109,6;	0,9;
Проходили професійне навчання безробітні, тис. осіб;	142,6;	143,7;	100,8;	1,1;
Брали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру, тис. осіб;	195,2;	186,5;	95,5;	-8,7;
Кількість роботодавців, які надали інформацію про вакансії, тис. одиниць;	138,8;	154,4;	111,2;	15,6;
Кількість вакансій, тис. Одиниць;	710,1;	804,5;	113,3;	94,4;
з них зареєстровано з початку року;	684,1;	768,5;	112,3;	84,4;
Середній розмір допомоги по безробіттю, у вересні, грн.;	1793;	2033;	113,4;	+240 грн.

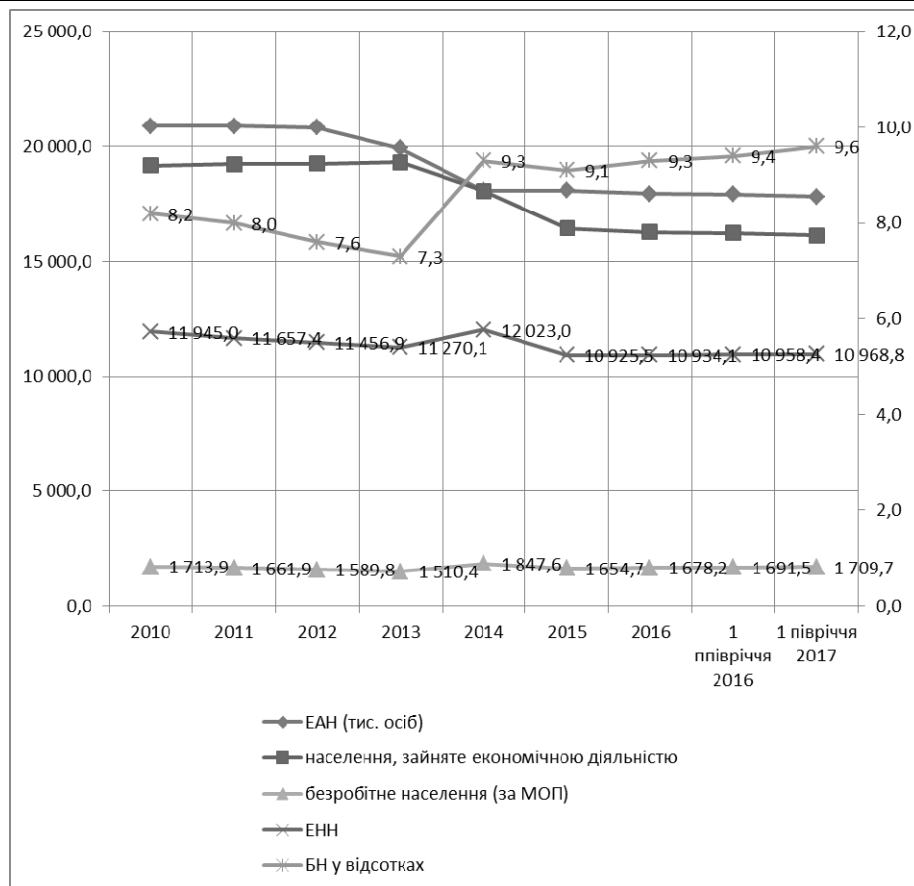

Рис. 1. Економічна активність населення у віці 15-70 років [складено автором за даними Державної служби статистики України [18] (без урахування тимчасово окупованих територій АР Крим та м. Севастополь)]

ВИСНОВКИ

Автором встановлено, що в нормативній та інституційній частині забезпечення економічної безпеки ринку праці Україна повністю охороняє права економічно активного населення та близька до Європейських норм. Щодо ринкового регулювання ринку праці, автор визначив, що ринок праці в Україні не здатний до ринкового регулювання. Будь які значні кризові ситуації суттєво впливають на зайнятість населення та на систематичність оплати праці. Чисельність населення постійно скорочується, враховуючи відтік робочої сили у інші країни, безробіття зростає. Також зростає інфляція та борги із заробітної плати, і це на фоні номінального збільшення доходів робітників. Автором також визначено недостатню ефективність роботи державної служби зайнятості.

Таким чином, для поліпшення стану економічної безпеки ринку праці необхідне продовження реформ у напрямках посилення конкурентоспроможності населення на ринку праці, посилення контролю за виконанням законодавства роботодавцями, а також збільшення довіри до державних служб зайнятості.

Список використаних джерел

1. Концепція переходу Української РСР до ринкової економіки (Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1990, N 48, ст. 632)
2. Соціальна безпека: теорія та українська практика: монографія / за ред. І.Ф. Гнибіденка, А.М. Коло та В.В. Рогового. – К.: КНЕУ, 2006. – 292 с.

3. Зеркалов Д.В. Социальная безопасность. Хрестоматия / Д.В. Зеркалов. – К.: Основа, 2009. – 610 с.

4. Цвігун І.А. Демографічна безпека України та напрями її регулювання: монографія / І.А. Цвігун. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2013. – 400 с.

5. Гетьман О.О. Інноваційний механізм забезпечення безпеки вітчизняного ринку праці / О.О. Гетьман // Економіка і організація управління. – 2016. – №1 (21). – С. 83-92.

6. Алонкіна Л.И. Демография, рынок труда и экономическая безопасность России: монография / Л.И. Алонкіна. – Орел:ООО РИФ. – 2006. – 457 с.

7. Савина С.Є. Эффективный рынок труда как элемент экономической безопасности / С.Є. Савина // Вестник КРСУ. – 2015. – Том 15. – № 8. – С. 145-148.

8. Постійне представництво України при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://geneva.mfa.gov.ua/ua/ukraine-io/labour>

9. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України. Кабінет міністрів; Постанова від 17 червня 2015 р. № 423.

10. Міністерство соціальної політики. Офіційний веб-портал. <http://www.msp.gov.ua/news/13997.html>

11. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.

12. Закон України «Про зайнятість населення». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 24, ст.243.

13. Кодекс законів про працю України. Верховна Рада УРСР; Кодекс України, Закон, Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII
14. Державна служба статистики. [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
15. Минфин. [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/infl>
16. Дружиніна В.В., Луценко Г.П. Гнучкість місцевого ринку праці: теорія і практика. Моно-

графія. – Кременчук: вид. ПП Щербатих О.В., 2009 – 176 с.

17. Кравченко І.С. Трудозберігаюча функція зайнятості: монографія / І.С. Кравченко. – К.: ІнЮре, 1998. – 360 с.

18. Державна служба зайнятості. Офіційний веб-сайт. [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list/category?cat_id=30543

ГОЛДОБІНА

Юлія Віталіївна

УДК 336.145

ХОХЛОВ

Микола Пантелеймонович
7114729@gmail.comЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ
МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВEXTERNAL EXPERIENCE OF LOCAL
BUDGET FORMATIONстудент магістратури,
Харківський інститут
фінансів КНТЕУд.е.н., професор, Харківський
інститут фінансів КНТЕУ

У статті розглядаються сучасні тенденції формування місцевих бюджетів для стимулювання розвитку регіонів, узагальнено досвід зарубіжних країн у формуванні місцевих бюджетів й обґрунтовано можливості його застосування в Україні.

В статье рассматриваются современные тенденции формирования местных бюджетов для стимулирования развития регионов, обобщен опыт зарубежных стран в формировании местных бюджетов и обосновано возможности его применения в Украине.

The article deals with the current trends in the formation of local budgets to stimulate the development of regions, the experience of foreign countries in the formation of local budgets is generalized and the possibilities of its application in Ukraine are substantiated.

Ключові слова: доходи, місцеві бюджети, соціально-економічний розвиток

Ключевые слова: доходы, местные бюджеты, социально-экономическое развитие

Keywords: revenues, local budgets, socio-economic development

ВСТУП

На сучасному етапі в Україні, основною проблемою органів місцевого самоврядування є нестача фінансових ресурсів для виконання ними своїх функцій, зокрема, забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів. Вирішення цієї проблеми можливе за умови ефективного формування місцевих бюджетів, що здатне перетворити регіони із дотаційних на суб'єкти, які за рахунок власних коштів спроможні розв'язати будь-які соціально-економічні проблеми. У зарубіжних країнах регіони виступають певним стабілізатором соціально-політичного ладу та фінансово-економічної ситуації у державі.

У зв'язку з проголошенням Україною наміру курсу до інтеграції у Європейське Співтовариство, особливого значення набувають процеси наближення територіальної організації влади до стандартів, запроваджених Радою Європи. Ратифікувавши Європейську Хартію місцевого самоврядування, Україна надала їй нормам загальнообов'язкової сили на своїй території. Європейська Хартія місцевого самоврядування розглядає локальні податки і збори як необхідний атрибут, потребу, і в певному розумінні ознаку місцевого самоврядування. Саме тому вони повинні існувати у такій кількості, в якій повністю б забезпечували місцеві ради коштами, необхідними для задоволення власних потреб. При цьому делеговані та передані повноваження повинні фінансуватися за рахунок передачі частини доходів центральної влади. Місцеві податки та збори мають формувати в собі ту частину дохідної бази місцевих бюджетів, щодо якої центральні органи влади не мають жодних повноважень. Ці кошти повинні бути власністю місцевого самоврядування, на яке вони опираються при виконанні своїх завдань і функцій [9].

МЕТА РОБОТИ узагальнити досвід зарубіжних країн у формуванні місцевих бюджетів й обґрунтувати можливості його застосування в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для розкриття мети дослідження використано загальнонаукові й спеціальні методи: абстрактно-логічний – для аналізу літературних джерел, теоретичного узагальнення й формування висновків, системно-структурного, порівняльного, статистичного аналізу – для вивчення досвіду формування місцевих бюджетів у зарубіжних країнах.

РЕЗУЛЬТАТИ

У зарубіжних країнах, доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок як податкових, так і неподаткових надходжень. Податкові надходження (до яких належать доходи від податків, зборів, інших обов'язкових платежів) складають основу бюджетних доходів. До неподаткових надходжень належать доходи від: об'єктів, що знаходяться у власності відповідних органів місцевої влади; здачі в оренду чи продажу землі; користування природними ресурсами місцевого значення; надходжень від фінансових санкцій, адміністративних штрафів тощо. Неподаткові доходи відіграють значно меншу роль у складі доходів місцевих бюджетів, ніж податкові. Надходження від неподаткових доходів коливаються в середньому від 10 % до 30 %. Так, у доходах місцевих бюджетів Бельгії неподаткові доходи дещо перевищують 30%, у доходах муніципалітетів США – 27%, Швеції – 15%, Норвегії – 14,5%, Австрії та Великобританії – 14%. Також важливим джерелом доходів і фінансування видатків місцевих бюджетів є різноманітні міжбюджетні трансферти (гранти, державні

дотації, субвенції та субсидії), а також запозичення [1].

Аналіз організації фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування зарубіжних країн свідчить, що незалежність джерел фінансування означає і незалежність у прийнятті рішень органами місцевого самоврядування, а загальний обсяг коштів, що надто-

дять до місцевих бюджетів, у структурі зведеного бюджету країни визначає реальний обсяг повноважень органів місцевого самоврядування.

У структурі доходів місцевих бюджетів місцевим податкам належить значна частина від загальної суми надходжень (табл. 1).

Таблиця 1

Структура доходів місцевих бюджетів у деяких країнах світу, % [6]

Види доходів	США	Франція	Німеччина	Японія
Місцеві податки	65	60	45	33
Субсидії уряду	23	25	24	40
Інші доходи	12	15	31	27

Виходячи з табл. 1, найважливішим джерелом доходів місцевих бюджетів в зарубіжних країнах є місцеві податки, питома вага яких в середньому в 5-6 разів більша ніж в Україні.

У Бельгії в загальних доходах місцевих бюджетів на частку місцевих податків припадає 32%, субсидій - 40%, збори і платежі займають 5%, позики - 13%, інші доходи - 10%. У Норвегії частка місцевих податків становить 42%, трансферти - 33%, інші доходи тут лише 2%. У Швейцарії на частку місцевих податків і зборів припадає 46%, на збори та платежі - 24%, трансферти - 18%, позики - 3%, а інші доходи - 9%.

У європейських країнах, значну частину доходів місцевих бюджетів займає податок на майно. У структурі податкових надходжень місцевих бюджетів частка цього податку досить різна, наприклад у Великобританії - 99,5%, у Франції та Іспанії - близько 30-40%. Майновим податком у Великобританії обкладається не ринкова вартість майна, а сума річної орендної плати, що отримується при передачі власності в оренду за вирахуванням витрат по сплаті місцевого податку, страхових зборів та ремонту. Зазвичай, платниками податку є орендарі майна та власники, які самі його використовують. Даним податком не обкладаються землі сільськогосподарського призначення, власність корони, церкви, наукових та літературних об'єднань, сільськогосподарське майно (за винятком житла), каналізаційні споруди, водні шляхи, парки, приміщення для зберігання транспортних засобів непрацездатних. Розмір місцевого податку визначається відповідним місцевим органом, але ставка податку та оціночна вартість нерухомості встановлюється департаментом центрального уряду за єдиною методикою в масштабах країни.

У Канаді, за даними статистичного управління в 2006-2010 рр. питома вага майнових податків у доходах місцевих бюджетів стабільно становила 40 %. В постсоціалістичних країнах, таких як Словаччина, Словенія, Польща, Латвія, Румунія, Угорщина, Болгарія та Литва податок на майно складає 10-20 % загального обсягу податкових надходжень місцевих бюджетів.

Ставки податку на нерухоме майно диференційовані залежно від об'єкта оподаткування: мінімальна ставка податку на землю - у Швейцарії 0,05 - 0,3 %, максимальна в Угорщині (3 %). Ставки податків на інші об'єкти нерухомості (будинки, будівлі та

споруди) в середньому становлять 1 - 1,5 %, залежно від функціонального призначення нерухомості [3].

Податки на доходи фізичних осіб, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості капіталу в структурі податкових надходжень місцевих бюджетів європейських країн займають основну частину: в Данії - 98 % , в Швеції - 100 %. Внутрішні податки на товари і послуги становлять понад 40 % податкових надходжень місцевих бюджетів в Іспанії, близько 10 % у Франції. У більшості європейських країн за останні роки відбулося збільшення частки доходів від підприємницької діяльності й власності в структурі неподаткових надходжень місцевих органів влади. Так у Великобританії та Швеції ця частка становить більше 50 %. Високий рівень фінансової самостійності місцевих органів влади відзначається в Італії та Фінляндії, де цей показник сягає 20 %, у Данії та Іспанії - близько 10 %. Це свідчить про фінансово-економічну незалежність місцевого самоврядування від централізованого типу фінансового забезпечення [8].

Щодо інших зарубіжних країн, наприклад, у США найбільшу питому вагу в бюджетах штатів займають прибуткові податки з корпорацій і громадян (відповідно 7,9 % та 30 % усіх податкових надходжень до бюджету штату), а також податок від продажу.

Міста в США мають свої податкові джерела і отримують майже половину доходів, використовуючи свої повноваження вводити податки та стягувати плату за свої послуги. Крім цього, одна третина доходів місцевих органів влади дотується з вищих органів у вигляді так званих "грантів" або субвенцій.

Кожен із місцевих органів влади має право формувати свій власний бюджет. Уряд штатів у законодавчому порядку визначає податки, якими можуть користуватись місцеві органи влади. Після того, як перелік податків затверджений, кожний орган може вирішувати, які з цих податків він збирається вводити. Місцевими органами збираються приблизно 2/3 усіх надходжень, із них приблизно половина - від податку на майно. Його базою є оціночна вартість власності. Визначення її - прерогатива офіційної особи, яка відповідає за ведення оціночного списку - переліку об'єктів оподаткування, які знаходяться в межах юрисдикції того чи іншого органу влади. У будь-якому регіоні оціночна вартість власності повинна складати деякий однаковий процент від

ринкової вартості об'єкта. Такий процент називається оціночним коефіцієнтом.

З інших місцевих податків можна виділити податок на готельне обслуговування (приблизно 5 % від плати за готель), податок на комунальні послуги (телефон, газ, електрика), податок на угоди.

Ще одним джерелом доходів місцевих органів є поточні платежі. Вони надходять від осіб за визначені товари або ж послуги, які надаються органами влади. Найважливішими з них є водопостачання, каналізація та збір сміття.

В Японії бюджетні питання на місцевому рівні регулюються численними правовими актами серед них Конституція, одну із глав якої безпосередньо присвячено бюджетному регулюванню (гл. VII "Фінанси"). В Японії розгалужена й достатньо розроблена система податкового законодавства, яке становить більше 30 законів. Цікавим є Закон про податкові трансфери місцевим органам влади, який передбачає:

1) передачу на потреби місцевих адміністрацій частини зібраних центральним урядом податків;

2) формування умов такої передачі коштів державного бюджету, тобто встановлює фіксований відсоток від зібраних урядом державних податків [2].

Прямі податки в Японії становлять понад 3/4 надходжень місцевих бюджетів. Податок на жителів становить 31 % надходжень, його обчислюють за даними, що використовуються для оподаткування прибутковим податком юридичних осіб. Промисловий податок забезпечує 24 %, окрім юридичних осіб, його також сплачують дрібні товаровиробники і торгівці. Податок на постійні активи становить 16 % у податковій частині прибутку місцевих бюджетів, ним об-

кладаються землі, житлові будинки та активи, що амортизуються. З непрямих податків більш помітною є роль податків на споживання тютюну, напоїв, на продаж бензину, ресторани та бари, споживання електроенергії та газу.

Незважаючи на велике різноманіття місцевих податків у розвинутих країнах, вирішальне фінанське значення мають тільки деякі з них, у першу чергу – майнові. Це економічно обґрунтовано, оскільки оподаткування майна гарантує стабільне надходження доходів до бюджету. Крім того, податок на майно використовується для фінансування державних послуг у конкретному регіоні, що, врешті-решт, сприяє підвищенню ринкової вартості цього майна. Тим самим він забезпечує взаємозв'язок між сплаченими податками і одержаними благами, що є важливим принципом організації ефективної системи оподаткування [7].

У постсоціалістичних країнах ситуація ускладнюється слабким розвитком ринку нерухомості, відсутністю необхідних інформаційно-довідкових систем, які б характеризували оподатковуване майно, відсутністю досвіду оцінки й переоцінки вартості об'єктів, високими темпами інфляції та іншими факторами. Але вважається, що майно є найперспективнішим об'єктом для розвитку місцевого оподаткування [6].

Розгляд складу та механізму справляння локальних податків у зарубіжних країнах дає змогу поділити їх на чотири основні групи (рис. 1).

Головною відмінністю адміністрування податків у розвинених країнах порівняно з Україною є значне домінування масово-роз'яснювальної роботи над іншими напрямками діяльності (табл. 2).

Перша група	Друга група	Третя група	Четверта група
Податки, які справляються на конкретній основі	Надбавки до загальнодержавних податків	Податки на споживання	Податки, які не мають фінансового характеру
Податок на спадщину та дарування	Податок на прибуток, доходи, гральний бізнес	Податок на реєстрацію автотранспорту, акциз на паливо	Податки, спрямовані на захист природного середовища

Рис. 1. Основні групи місцевих податків у зарубіжних країнах [8]

Таблиця 2

Основні ознаки адміністрування податків суб'єктів господарювання у розвинених країнах світу [8]

Ознака	США	Франція	Швеція
1	2		
Принцип, на якому побудовано механізм сплати податків	масово-роз'яснювальна та консультативна робота, у т. ч. через комп'ютерну мережу		
Основні бюджетотворюючі податки	прибуткові (на доходи фізичних осіб та на прибутки корпорацій)	непрямі податки	складна система
Форми податкових декларацій	1120 і 1120S (скорочена форма для малих підприємств)	кожному платнику податку на додану вартість надається пояснювальний буклет	єдина податкова декларація: для податку на додану вартість, прибуткового податку та соціальних внесків

1	2		
Податковий період	рік, але сплата здійснюється чотири рази на рік із застосуванням оціночних платежів	терміни подання декларацій з усіх податків стандартизовано	для малих підприємств – рік, для середніх та великих – місяць
Організація податкового контролю	усі декларації підлягають камеральній перевірці, документальній – 3–4 % на основі оцінки податкових ризиків	для великих підприємств застосовуються перевірки: загальна та правильності систем обліку. Малим підприємствам надається допомога при складанні балансу	камеральний, документальний

У США платники податків завчасно отримують інформацію про перелік, терміни та основні вимоги щодо сплати належних податків. Декларування прибутків здійснюється лише після закінчення року, що спрощує роботу і платників, і податківців. Контролю підлягають операції щодо яких минуло не більше ніж три роки з дати заповнення відповідної декларації.

За рекомендаціями Міжнародного валютного фонду, країнам-учасникам, які опинилися на межі кризи системи державних зборів, з метою посилення контролю за крупними платниками податків і більш жорстким дотриманням податкового законодавства доцільно створювати відділи по роботі з даними платниками податків. Платники податків, які вносять значну частку податкових платежів і забезпечують великий відсоток загальних податкових зборів (більше 50 %) вважаються крупними платниками. Оскільки механізми контролю за виконанням податкових зобов'язань таких платників податків варіюють залежно від типу організаційної структури кожного податкового відомства, тому відповідно і можуть називатися підрозділами з обслуговування крупних платників податків, департаментами по роботі з крупними платниками податків, управліннями по роботі з крупними платниками податків і так далі. Ефективність роботи податкового відомства оцінюється виходячи з того, наскільки сумлінно платники податків дотримуються податкового законодавства, тоді як результативність відображають реальні витрати податкового відомства [5].

ВИСНОВКИ

Вирішення завдання інтеграції України до європейського економічного простору вимагає врахування особливостей формування місцевих бюджетів у зарубіжних країнах. Тому на сучасному етапі в Україні необхідно здійснити такі основні заходи реформування місцевих бюджетів: використання органами місцевого самоврядування усього податкового потенціалу щодо встановлених законодавством місцевих податків і зборів, підвищення ефективності їх адміністрування; підвищення ефективності процесу формування видаткової частини місцевих бюджетів та децентралізації управління бюджетними коштами; удосконалення системи регулювання міжбюджетних

відносин; запровадження планування місцевих бюджетів на середньострокову перспективу; посилення інвестиційної складової місцевих бюджетів; підвищення ефективності управління коштами місцевих бюджетів та посилення контролю і відповідальності за дотриманням бюджетного законодавства; забезпечення прозорості процесу формування та виконання місцевих бюджетів.

Список використаних джерел

1. Аниміца Е.Г., Тертышный А.Т. Основы местного самоуправления. / Е.Г. Анишица, А.Т. Тертышный. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 208с.
2. Бюджетный процесс в зарубежных государствах / [отв. ред. И.Г. Тимошенко]. – М., 1996. – 124 с.
3. Вишневський В.П., Чекина В.Д. Оподаткування нерухомості: теорія та зарубіжний досвід / В.П. Вишневський, В.Д. Чекина // Фінанси України. – 2007. – №11. – С. 43-52.
4. Мельник В., Крисоватий А. Місцеві податки у США та особливості їх справляння / В. Мельник, А. Крисоватий // Фінанси України. – № 1. – 1999. – С. 100-106.
5. Пруднікова Л.О. Досвід подолання соціально-економічних диспропорцій розвитку регіонів зарубіжних країн / Л.О. Пруднікова // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – № 3 (21). – С. 32-35.
6. Слухай С.В., Гончаренко О.В. Зарубіжний досвід організації місцевих фінансів / С.В. Слухай, О.В. Гончаренко // Фінанси України. – 2006. – №7. – С.12-20.
7. Третьак Д.Д. Місцеві бюджети у фінансовому забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів України: автореф. дис ... канд. екон. наук / Д.Д. Третьак. – Київ: Б.в., 2012. – 19 с.
8. Туманская Ю.В. Анализ зарубежной практики формирования доходов местных бюджетов / Ю.В. Туманская // Дайджест-финансы. – 2004. – №3. – С. 48–51.
9. Чабан Я.І. Світовий досвід фінансування соціально-економічного розвитку області за рахунок податкових надходжень / Я.І. Чабан // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18. – С.135-141.

ЛЕТЮКА

Вікторія Миколаївна
Blackswan.vik@gmail.comаспірант, Сумський
державний університет

УДК 33.336

СВІТОВИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ
ІНВЕСТИТОРІВTHE WORLD'S EXPERIENCE OF INSTITUTIONAL INVESTOR'S
FUNCTIONING

Стаття присвячена визначенню змісту та суті функціонування інституційних інвесторів в різних країнах світу. Проаналізовано окремі види інституційних інвесторів та показники їх діяльності. Розкрито роль та значення інституційних інвесторів як особливого типу фінансових посередників.

Статья посвящена определению содержания и сути функционирования институциональных инвесторов в разных странах мира. Проанализированы отдельные виды институциональных инвесторов и показатели их деятельности. Раскрыто роль и значение институциональных инвесторов как особенного типа финансовых посредников.

The article is devoted to defining the content and substance of the institutional investor's functioning in different countries of the world. Certain types of institutional investors and their functioning. The role and meaning of institutional investors as a special type of financial intermediaries was disclosed.

Ключові слова: фінансовий ринок, інституційні інвестори, банки, недержавні пенсійні фонди, страхові компанії

Ключевые слова: финансовый рынок, институциональные инвесторы, банки, негосударственные пенсионные фонды

Keywords: financial market, institutional investors, nongovernmental pension funds, insurance companies

ВСТУП

Фінансові посередники виконують вагомую роль в економіці, здійснюючи ефективний перерозподіл ресурсів та зменшуючи ризик в умовах невизначеності. Закономірним явищем розвитку ринкових відносин є поява нових фінансових інститутів, які дають змогу стимулювати процес мобілізації і трансформації фінансових ресурсів, що є необхідним для стабілізації економіки. Одними з таких фінансових посередників є інституційні інвестори, які беруть участь у трансформації заощаджень в інвестиції.

МЕТА РОБОТИ полягає в аналізі діяльності інституційних інвесторів у різних країнах світу.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти та Міжнародні стандарти аудиту.

При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ

В останні десятиріччя все більше інвестицій у світі, особливо портфельних, здійснюють інституційні інвестори. Лібералізація фінансового сектору та інновації в ньому призвели до трансформації діяльності інституційних інвесторів розвинених країн світу за рахунок використання нових фінансових інструментів та надання якісно нових фінансових послуг. Корпорації інтенсивно вкладають кошти в акції інституційних інвесторів, кількість яких у США вдвічі перевищує обсяг цінних паперів, що перебувають у торговому обігу на Нью-Йоркській фондовій біржі.

Інституційні інвестори відіграють важливу роль на фінансових ринках усіх розвинених країн. Однак є деякі відмінності щодо розвитку фінансових посередників, що зумовлені особливостями соціально-економічного розвитку тієї чи іншої країни та її історичними умовами, що в основному пов'язано з різними моделями структурної організації фінансового ринку. Маштаби діяльності основних інституційних інвесторів у деяких країнах світу наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Обсяг активів фінансових установ у деяких європейських державах у 2016 р., % до ВВП

	ЄС-8*	Великобританія	Німеччина
Банківські активи/ВВП	77 %	292,5 %	183,9 %
Активи страховиків/ВВП	8 %	97,1 %	41,3 %
Лізингові активи/ВВП	6 %	33 %	19 %
Активи НПФ/ВВП	3 %	87 %	3,3 %

* ЄС - 8 включає: Чехію, Естонію, Угорщину, Латвію, Литву, Польщу, Словаччину та Словенію

У рамках даного дослідження запропоновано проаналізувати ключові тенденції розвитку таких інституційних інвесторів як банки, пенсійні фонди та страхові компанії.

Фінансово-кредитна система США характеризується як ринково-орієнтована з великою кількістю різних фінансових посередників. Згідно з законом від 1933 р. (акт Гласса-Стігола) універсальні банки були поділені на комерційні банки та інвестиційні банки. Комерційним банкам, що зосередили свою діяльність на традиційних банківських операціях, заборонялося здійснювати операції з цінними паперами, за винятком транзакцій з державними федеральними або муніципальними цінними паперами, що використовувалися регулятором для згладжування циклічних коливань на ринку кредитних ресурсів. Інвестиційні банки здійснювали довгострокові вкладення в розвиток промисловості, операції з цінними паперами за свій рахунок і за рахунок коштів клієнта [5].

Представники банківського бізнесу, що представляють інтереси провідних банківських організацій США, неодноразово наполягали на відміні обмежень на розміщення цінних паперів. Зокрема стверджували, що участь банків у подібних операціях посилює конкурентну боротьбу за право розміщення цінних паперів, надаючи позичальникам додаткові послуги і знижуючи трансакційні витрати.

Деякі великі банки змогли вже в 1980-х рр. отримати від Федеральної резервної системи право на обмежене розміщення цінних паперів. Наприклад, у грудні 1986 р. «Banker's Trust company of NY» отримала дозвіл на гарантоване розміщення і продаж (через свою самостійну філію) комерційних цінних паперів, випущених її клієнтами. Однак Федеральна резервна система наполягала на тому, щоб обсяг продажу цих короткострокових корпоративних векселів не перевищував 5% валового обороту філіалу, а самій компанії було заборонено контролювати більш ніж 5% ринку цінних паперів. Наступний крок був зроблений у січні 1989 р., коли право на гарантоване розміщення корпоративних облігацій було надано ще п'яти комерційним банкам через їх філіали, з тими ж обмеженнями відносно частки виручки філіалів від цієї діяльності і частки ринку головних організацій в цілому на ринку цінних паперів. У вересні 1990 р. «J.P. Morgan bank» став першою в США за останні півстоліття банківською установою, якій дозволили займатися гарантованим розміщенням випуску нових корпоративних акцій [3].

Зважаючи на процеси злиття і поглинання між комерційними та інвестиційними банками у листопаді 1999 р. було прийнято Закон США «Про модернізацію фінансових послуг» (Закон Грема-Ліча-Блайлі), який практично скасував дію закону Гласса-Стігола і дозволив створення холдингів за участю банків, інвестиційних і страхових компаній.

У рамках тенденції до універсалізації швидкий розвиток отримали нетипові раніше для комерційних банків послуги: фінансування інвестиційних проектів, лізинг, управління інвестиційним портфелем клієнтів, консультативні послуги тощо. Розвиток цих послуг відбувається внаслідок лібералізації банківського законодавства. У США набули поширення операції з

купівлі контрольного пакету акцій корпорацій, що фінансуються випуском нових акцій, або за допомогою позик, які повинна погасити сама корпорація. При цьому, хоча банки виступають не як покупці, а як агенти корпорацій, що розміщують цінні папери серед інституційних інвесторів, значна частина фондів цінностей концентрується в трастових відділах банків або підконтрольних пенсійних фондах.

На наш погляд, досвід США у побудові банківської системи не є показовим для наслідування в Україні, оскільки розподіл банків на універсальні та інвестиційні можливий лише за високого рівня розвитку інвестиційної сфери банківництва та активної ролі комерційних банків на ринку цінних паперів. В Україні ж банки не є надто активними в операціях з цінними паперами, тому виокремлювати банки, які б займалися лише такими операціями досить ризиковано.

У другій половині XX ст., коли банки стали поступово втрачати свою провідну роль у системі фінансового посередництва і одночасно почала зростати роль інститутів небанківського типу, відносні переваги банків як джерел фінансових послуг, постачальників і зберігачів кредитної інформації про корпоративних позичальників, особливо стосовно великих акціонерних товариств, акції яких перебувають в обігу на біржах, істотно зменшились в результаті цілого комплексу причин, зокрема: вдосконалення діяльності ринків цінних паперів; зниження трансакційних витрат; появи нових фінансових інструментів з низьким рівнем ризику; більш суворого законодавства про корпорації; посилення вимог до розкриття інформації; зростання впливу рейтингових агентств [9].

Внаслідок цього в останні півтора десятиліття минулого століття дохід по корпоративних кредитах впав, корпоративні позичальники звернулись за позиками на ринки цінних паперів, в тому числі єврооблігацій, і на ринки комерційних векселів. Від комерційних банків роль провідних фінансових інститутів перейшла до таких інституційних інвесторів як пенсійні фонди, страхові компанії і взаємні фонди. А у 2000-і рр. на перше місце в системі фінансового посередництва в США вийшли пенсійні фонди.

Незважаючи на те, що Німеччина є найяскравішим представником банківсько-орієнтованої структури, у ній все ж передбачено поділ банків на універсальні й спеціалізовані, які відіграють вагомий роль в інвестиційному процесі з огляду величини цих кредитних закладів та їх питомої ваги в загальному обсязі кредитування. Основна група спеціалізованих банків складається з приблизно 30 приватних іпотечних банків, орієнтованих на надання кредитів на земельні ділянки та комунальних кредитів. Вони надають довгострокові кредити для фінансування житлового будівництва, модернізації житлових будинків, а також для промислових і сільськогосподарських вкладень під гарантію надання заставних прав на земельні ділянки [8]. Власне, досвід Німеччини в системі іпотечного банківництва є дуже актуальним нині. Іпотека сьогодні розвивається семимильними кроками і є вкрай прибутковим, хоча й високоризиковим бізнесом.

Фінансово-кредитна система Великобританії, подібна до американської, одна з найрозвиненіших у світі. Для неї характерні високий рівень «поділу праці» між різними фінансовими інститутами, всебічна розгалуженість і велика кількість різних типів фінансово-банкнських установ. Банкнська статистика Великобританії поділяє усі фінансово-кредитні інститути на дві групи: власне банкнський сектор і небанкнські фінансові інститути [10].

Фінансовий сектор Польщі - банкнсько-орієнтований. Банки є основними агентами фінансового посередництва, які забезпечують більшість кредитів в економіці (40 % від ВВП). Їхні активи становлять 86 % загальних активів фінансового сектору. Ринок цінних паперів відігріє другорядну роль у капіталізації Варшавської Фондової Біржі в розмірі 14% від ВВП порівняно із загальними активами банкнської системи на рівні 66% від ВВП [4]. Аналогічно домінуючим банкнський сектор є і в Чехії (85% загальних активів фінансового сектору); в Словенії (78% загальних активів) та в інших країнах Центрально-Східної Європи [11].

На нашу думку, також слід розглянути такого інституційного інвестора, як пенсійні фонди, котрі у США, наприклад, до початку ХХ-го ст. нагромадили значні фінансові резерви (табл. 2) і стали відігравати вагомую роль на ринку цінних паперів, розміщуючи там значну частину акумульованих ресурсів. Це забезпечило ефективне вирішення як соціальних, так і інвестиційних завдань в економіці США.

Досвід США у системі недержавного пенсійного забезпечення є показовим, в першу чергу тому, що користується високим ступенем довіри населення до місцевих НПФ, чого ніяк не можна сказати про країни з перехідною економікою та Україну в їх числі. Для України доцільно формувати різні можливі напрями вкладення пенсійних коштів для населення, формування довіри до недержавних пенсійних схем та гарантування розміщення в них коштів.

Цікавим є досвід різних країн у сфері накопичень пенсійних активів і створення умов для їх інвестування. З табл. 3 видно на скільки вагомими в інвестиційному процесі є можливості пенсійних фондів різних країн, зважаючи на розмір їхніх активів.

Таблиця 2

Активи пенсійних фондів США, млрд. дол. США [14]

	1980	1985	1990	1995	2000	2007	2015
Активи приватних пенсійних фондів	504	1207	1634	2923	4515	3686	4194
Активи пенсійних фондів штатів і місцевих органів влади	197	399	801	1303	2290	1968	2284
Накопичення на особистих пенсійних рахунках	н/д	200	637	1288	2629	2445	3007
Резерви страхових компаній по анuitетах	181	278	696	972	1819	1619	1880
Всього	882	2084	3786	6486	11253	9718	11365

Таблиця 3

Основні показники, що характеризують зарубіжні пенсійні системи [14]

Країна	Населення, млн. чол.	Активи ПФ, млрд. дол.	Частка ВВП на фінансування, 2010 р.	Прогнозна частка ВВП на фінансування, 2050 р.
Великобританія	69,3	1445	5,1	3,9
Данія	5,3	166	10,2	13,2
Швеція	8,9	226	9,0	10,0
Німеччина	82,0	286	10,3	14,6

Ще одним прикладом, який ми розглянемо у рамках даного дослідження – це латиноамериканські країни, які повністю або частково відмовилися від державних систем соціального забезпечення на користь обов'язкових, повністю фондованих пенсійних систем з індивідуальними ризиками, визначеними внесками та недержавним адміністративним управлінням. Початок перетворень був вражаючим з огляду на загальну суму пенсійних активів НПФ, сукупного інвестиційного доходу та чисельності учасників пенсійних фондів. НПФ, зважаючи на значну суму їхніх активів (у порівнянні з масштабами економіки), стали рушієм реформи фінансового сектора (рис. 1).

Сьогодні новими пенсійними системами охоплено третину економічно активного населення країн регіону.

Критики вважають, що НПФ латиноамериканських країн не зможуть забезпечити своїх учасників пристойними пенсіями. По-перше, багато фондів недостатньо диверсифікують свої інвестиційні портфелі. По-друге, інвестиційний вибір учасників фондів є обмеженим, крім того, вони практично позбавлені можливості впливати на управління інвестиційною діяльністю. По-третє, адміністративні витрати залишаються невиправдано високими [14].

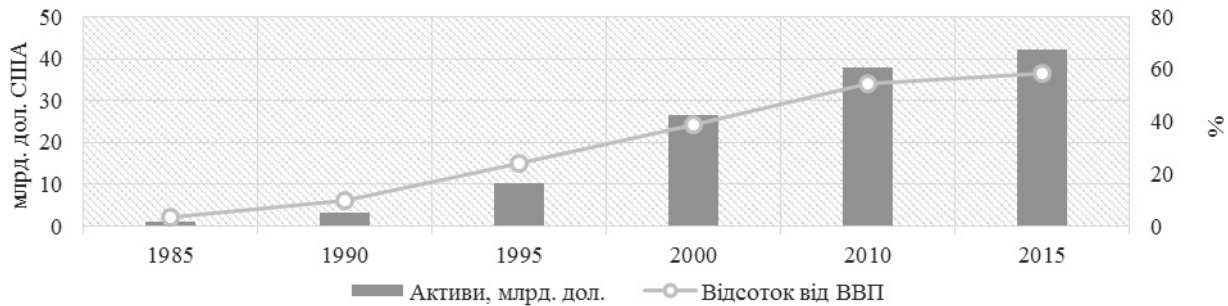

Рис. 1. Динаміка активів пенсійних фондів у Чилі впродовж 1985-2015 рр. [14]

Одними з найбільших інституційних власників інвестиційного капіталу є страхові компанії, проте їх роль доволі динамічно змінюється. Попри те, що активи страхових компаній США зросли протягом 1995-2016 рр. у 16 разів, їхня частка у загальних активах фінансових посередників скоротилася. Це пов'язано зі швидшими темпами зростання інших фінансових інститутів, зокрема пенсійних фондів та взаємних фондів [2].

США вважаються найрозвиненішою країною страхових послуг – 37,5 % світового ринку, в тому числі 30,7 % світового ринку страхування життя і 47,7 % світового ринку інших видів страхування [7]. Найбільшу питому вагу в загальних активах компаній із страхування життя займають корпоративні акції та облігації.

У світі відбувається постійне збільшення інвестиційних ресурсів страхових компаній. Ця тенденція стосується, в першу чергу, компаній, що займаються ризиковим страхуванням. Страхові компанії Великобританії володіють понад 20% акціонерного капіталу всіх зареєстрованих на Лондонській фондовій біржі акціонерних компаній. Інвестиції страхових компаній Німеччини забезпечують 25 % усіх інвестицій в економіку країни, а доходи від інвестиційної діяльності складають п'яту частину валових доходів страховиків.

ВИСНОВКИ

Доволі активно діють і широко представлені всі типи інституційних інвесторів у розвинутих країнах з ринково-орієнтованою структурою фінансової системи, таких як США і Великобританія, де значними активами володіють не лише банки, а й пенсійні фонди, страхові компанії, взаємні фонди. У країнах з банківсько-орієнтованою системою більшість функцій з акумуляції заощаджень і трансформації їх в інвестиції виконують універсальні і спеціалізовані банки. У країнах Центральної і Східної Європи провідну роль відіграють також банки, а інституційні інвестори небанківського типу оперують порівняно невеликими обсягами ресурсів. Стабільно розвиваються в усіх країнах світу лізингові операції, пере-страхувальні операції та кредитна кооперація, виконуючи свою інвестиційну функцію.

Список використаних джерел

1. Role of Banks, Equity Markets and Institutional Investors in Long-Term Financing for Growth and Development – OECD 2013. – P. 15. 82 ISSN 1818-5754

2. Global Financial Stability Report. Grappling with Crisis Legacies / International Monetary Fund, Washington, DC, September 2011.

3. Про цінні папери та фондовий ринок: За- кон України № 3480-IV від 23.02.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.

4. Davis E.P., Steil B. Institutional investors. – MIT Press, Cambridge, MA, and London, England, 2015, 524 p.

5. Доунс Дж. Финансово-инвестиционный словарь: 4-е изд. перераб. и доп. англ. / Доунс Дж., Гурман Дж. Элиот : пер. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 586 с.

6. Туріянська М.М. Інвестиційний клімат України: проблеми і рішення : монографія / М.М. Туріянська. – Донецьк : ТОВ "ЮгоВосток ЛТД", 2014. – 177 с.

7. Алексеєнко Л.М. Впровадження технологій фінансового маркетингу у процес відбору інвестиційних проектів для інституційних інвесторів / Л.М. Алексеєнко, М.В. Стецько, Н.В. Родова // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". – 2013. – № 19. – С. 291–294.

8. Пластун В.Л. Підходи до класифікації інституційних інвесторів / В.Л. Пластун, В.С. Домбровський // Бізнес Інформ. – 2012. – № 9. – С. 118–122.

9. Аналітичний огляд ринку ІСІ в Україні за 2016 р. [Електронний ресурс] / Українська асоціація інвестиційного бізнесу. – Режим доступу http://www.uaib.com.ua/analituaib/publ_ici_quart/256148.html.

10. Офіційний веб-сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua>.

11. Венчурный капитал в США // Экономика и управление в зарубежных странах. – 2004. – №4. – С. 28-41

12. Горюнов Д. Что мешает хорошему танцору / Д. Горюнов // Инвестгазета. – 2015. – №1-2. – С. 6.

13. Институциональные инвесторы США в условиях падения фондового рынка // Экономика и управление в зарубежных странах. – 2003. – №8. – С. 40-51.

14. Левченко З. Пенсійна реформа у країнах Латинської Америки / З. Левченко // Цінні папери України. – 2016. – №24 (312). – С. 22-23.

15. Пенсионная система США: современные тенденции // Экономика и управление в зарубежных странах. – 2014. – №2. – С. 36-60.

16. Румянцев С. Венчурне інвестування: зарубіжний досвід та перспективи в Україні / С. Румянцев // Цінні папери України. – 2004. – №42 (330). – С. 17

МАРТИНОВИЧ

Віктор Геннадійович
martinovichvictor.mv@gmail.com

УДК 338.517

УПРАВЛІННЯ ЦІНОВОЮ ПОЛІТИКОЮ ЯК ВАЖЛИВИЙ
ЕЛЕМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ
ПІДПРИЄМСТВTHE MANAGEMENT OF PRICE POLICY AS AN IMPORTANT
ELEMENT OF EFFECTIVE FINANCIAL MANAGEMENT ON
ENTERPRISESк.е.н., доцент, Черкаський
державний технологічний
університет*Стаття присвячена визначенню сутності процесу ціноутворення, його основних елементів. Представлено ключові компоненти цінової політики підприємства.**Статья посвящена определению сущности процесса ценообразования, его основных элементов. Представлены ключевые компоненты ценовой политики предприятия.**The article is dedicated to determination of the essence of pricing process, its main elements. The main components of enterprise's pricing policy are presented.***Ключові слова:** ціноутворення, попит, ринок, споживач**Ключевые слова:** ценообразования, спрос, рынок, потребитель**Keywords:** pricing process, demand, market, customer

ВСТУП

В умовах наростання кризових явищ у вітчизняній економіці важливого значення набуває побудова та реалізація ефективної політики ціноутворення як складової фінансового менеджменту підприємства. Головними факторами, які впливають на формування якісної цінової політики підприємства в умовах ринку, є орієнтованість на потреби та платоспроможність споживачів, врахування рівня конкурентоспроможності підприємства та його позиції на ринку, регулярне та комплексне вивчення чинників впливу на цінову політику, застосування оптимальної методики встановлення цін тощо. Врахування перерахованих даних при визначенні цінової політики є запорукою успішної діяльності кожного суб'єкта господарювання, котрий прагне розвиватися та одержувати відповідний прибуток. З огляду на це, з метою забезпечення успішного ведення підприємницької діяльності в сучасних умовах господарювання важливого значення набуває використання науково обгрунтованого та дієвого механізму ціноутворення в системі фінансового менеджменту бізнес-структур.

Дослідженню теоретичних основ цінової політики, практичних аспектів ціноутворення присвячено праці багатьох науковців, зокрема: Л.С. Татянич, Т.І. Головачук, Л.В. Гут, А.І. Пастушенко. Досить вичерпно розкрито проблематику маркетингової цінової політики наступними дослідниками: Р. Дудяк, С. Бугіль, Я. Карпова. Разом з тим, більш детального дослідження та обгрунтування потребують питання, що стосуються інструментів цінової політики підприємства у контексті загальної системи фінансового менеджменту, які здатні забезпечити підвищення рівня їх конкурентоспроможності на ринку.

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні та адаптації до умов сьогодення методів ціноутворення як важливої складової ефективного фінансового менеджменту підприємства.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інформаційними джерелами для написання роботи є праці вітчизняних та зарубіжних вчених, матеріали періодичних видань, Internet-ресурси, статистичні дані. При проведенні дослідження використано методи аналізу, синтезу, порівняння, систематизації та узагальнення існуючих наукових поглядів стосовно особливостей управління ціновою політикою підприємства в контексті здійснення фінансового менеджменту в умовах динамічності ринкового середовища.

РЕЗУЛЬТАТИ

Ключовим елементом ринку є цінова політика на представлені товари та послуги, яка поєднує як ринкові, так і регульовані ціни. Ціна є грошовим виразом вартості товарів та послуг і виступає ланкою, яка пов'язує продавця та покупця, забезпечуючи рівновагу між попитом і пропозицією. Головною метою цінової політики для виробників є встановлення залежно від положення на ринку таких цін, щоб одержати запланований обсяг прибутку та вирішити поставлені стратегічні й оперативні задачі.

В умовах сьогодення вже неможливо використовувати старі нормативні підходи до визначення цін. Постає потреба у адаптації існуючих методів ціноутворення до динамічних змін зовнішнього середовища. Проблеми ціноутворення зумовлені цілою низкою причин, однією з головних серед яких є відсутність достатнього обсягу та якості інформації. Необхідну інформацію не завжди просто одержати, однак використання сучасних технологій забезпечує швидке

поширення цінової інформації на великі відстані. Споживачі стають все більш поінформованими та вибагливими. Тому, визначаючи ціну товару, фірма-виробник повинна володіти якомога більшим обсягом достовірної інформації про різні аспекти середовища, в якому функціонує. Аналіз отриманої інформації сприятиме прийняттю правильних цінових рішень [1, с. 73].

Визначення цінової політики формує потребу у використанні системного підходу стосовно інформаційного забезпечення обґрунтування управлінських

рішень при встановленні цін. На думку О. Азарян та Р. Дудяк комплексна система інформаційного забезпечення процесу ціноутворення складається з шести окремих інформаційних систем, зокрема стосовно: ринку загалом, урядової політики, витрат, конкурентів, покупців, обсяги збуту та прибутку підприємства [2, с. 363]. Враховуючи розвиток процесів глобалізації та зростання рівня співпраці з Європейським Союзом, автором запропоновано розширити запропоновану модель системою інформації про світовий ринок (рис. 1).

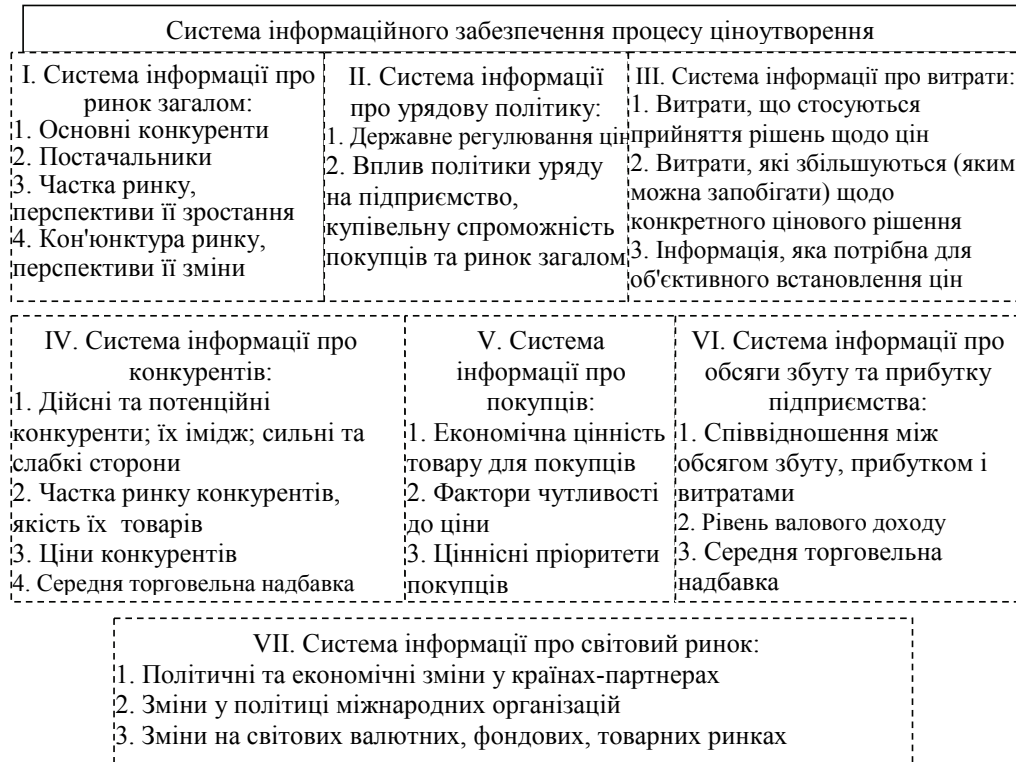

Рис. 1. Комплексна система інформаційного забезпечення процесу ціноутворення вітчизняних підприємств

При цьому, при формуванні цінової політики основна увага має бути зосереджена на одній з трьох стратегій ціноутворення, які ґрунтуються на: витратах, попиту серед споживачів та позиціях конкурентів. Тобто, ціна має виступати засобом пристосування товару до умов ринку [1, с. 74]. Ціноутворення, що ґрунтується на витратах, полягає у визначенні цін, здатних покрити всі витрати і отримати прибуток. Методика ціноутворення за критерієм «собівартість + прибуток», поширена серед малих підприємств, полягає у визначенні собівартості з додаванням очікуваного відсотка чистого прибутку. Метод на основі аналізу беззбитковості, показує, скільки товару необхідно продати за визначеного рівня цін, щоб покрити витрати на її виробництво та, в перспективі, вийти на позитивну рентабельність реалізації.

Ціноутворення, що ґрунтується на попиту, включає: метод, що ґрунтується на думці клієнта (виявлення ціни, яку споживач готовий заплатити, та встановлення відповідно до цього виробничих витрат); метод престижних цін (встановлення завищених цін з метою спекулювання на очікуваннях прямої залежності «ціна-якість»); метод неокруглених цін (для форму-

вання враження нижчої вартості товару: $99 < 100$); метод цінових ліній (використання однакових цін для всіх товарів асортиментних груп); метод цінового лідерства (призначення на деякі товари асортиментної групи ціни, яка ледь перекидає витрати, з метою формування у покупця враження, що й інші продукти також значно дешевші, ніж у іншого продавця); метод зняття вершків з ринку (встановлення високої ціни на новий товар на ринку, поки конкуренти не встигли на це відреагувати); метод пакетного ціноутворення (сукупна ціна набору товарів нижча ніж на кожен товар окремо).

При стратегії ціноутворення, що ґрунтується на конкуренції, ціни можуть бути: вищі від ринкових (необхідно переконати клієнта у наявності прямої залежності «ціна-якість»); нижчі від ринкових (необхідно продати товарів більше, ніж конкуренти); на рівні ринкових (використовується якщо товари не відрізняються від конкурентних) [4, с. 923].

Важливим елементом системи фінансового менеджменту підприємства виступає ціновий механізм, як сукупність цінових інструментів створення сприятливих умов для ведення господарської діяльності біз-

нес-структур, забезпечення стратегії розвитку та здійснення ефективних фінансових операцій. Інструментами цінового механізму, які є засобом впливу на формування та реалізацію фінансових відносин між учасниками ринку, є: базова ціна, елементи у складі базової ціни (собівартість, прибуток), система надбавок, знижок, відстрочок оплати та інших стимулюючих інструментів [3, с. 197].

Основою формування прибутку підприємства є виручка від реалізації. Відповідно, головним завданням фінансового менеджменту виступає формування необхідного обсягу доходів, достатнього для забезпечення розподілу валового, операційного та чистого прибутку. Ефективність формування доходів підприємства, як елемента моделі управління прибутком, безпосередньо визначається адекватністю фінансового забезпечення цінового механізму та ефективністю його функціонування. За допомогою системи ціноутворення фінансовий механізм управління прибутком забезпечує значний вплив на рівень доходів підприємства.

ВИСНОВКИ

Цінова політика є важливою складовою фінансового менеджменту підприємства, яка здатна підвищити рівень його результативності та конкурентоспроможності. Сформована цінова політика має бути ефективною, гнучкою до динамічних зовнішніх процесів, оптимальною по відношенню до наявних ресурсів, використовуючи інструменти цінового меха-

нізму та адаптуючи їх до поточного стану ринку. Тому правильно спрямована цінова політика є необхідною передумовою успішної діяльності суб'єкта бізнесу в сучасних умовах господарювання. Перспективою подальших досліджень є вивчення зарубіжного досвіду у сфері політики ціноутворення та перспективи його впровадження в Україні.

Список використаних джерел

1. Татянич Л.С. Принципи ефективної цінової політики підприємства / Л.С. Татянич // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2015. – № 4. – С. 71-75
2. Дудяк Р. Сучасна маркетингова цінова політика та проблеми ціноутворення у діяльності підприємств України / Р. Дудяк, С. Бугіль, Я. Карпова // Вісник Львівського національного аграрного університету. Сер: Економіка АПК. – 2013. – № 20(1). – С. 361-367
3. Головачук Т.І. Ціновий механізм у системі фінансового менеджменту підприємства в умовах нестабільної економічної ситуації / Т.І. Головачук, Л.В. Гут // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – 2012. – Вип. 2. – С. 196-204
4. Пастушенко А.І. Формування цінової політики на сільськогосподарських підприємствах / А.І. Пастушенко // Молодий вчений: Економічні науки, 2016. – № 12.1 (40). – С. 922-925

ОВСАК

Оксана Павлівна
ovsak@i.ua

УДК 65.011(042.4)

СКЛАДОВІ ЕКОНОМІЧНОГО
УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМ
ПІДПРИЄМСТВОМCOMPONENTS OF ECONOMIC
MANAGEMENT MANUFACTURING
ENTERPRISE

ЯКИМЧУК

Олена Олександрівна
Leno4kayakim4uk@gmail.comк.е.н., доцент, Національний
авіаційний університетстудент, Національний
авіаційний університет, ТОВ
"ПОСТ ФІНАНС"

У статті розкрито сутність економічного управління підприємством, проведено дослідження системи економічного управління виробничим підприємством та його структури. Вдосконалені методичні складові діагностики економічного управління виробничим підприємством.

В статье раскрыта сущность экономического управления предприятием, проведено исследование системы экономического управления производственным предприятием и его структуры. Усовершенствованы методические составляющие диагностики экономического управления производственным предприятием.

In the article the essence of economic management of the enterprise is disclosed, the research of the system of economic management of a production enterprise and its structure are carried out. The methodological components of the diagnosis of economic management of a production enterprise are improved.

Ключові слова: економічне управління, діагностика, складові економічного управління

Ключевые слова: экономическое управление, диагностика, составляющие экономического управления

Keywords: economic management, diagnostics, components of economic management

ВСТУП

Сучасний стан ринкових відносин в цілому і підприємства, як соціально-виробничої структури, вимагають адекватних систем управління всіх галузей і сфер економіки. Особливе місце ця проблема займає на рівні підприємства. Підприємство є об'єктом товарно-грошових відносин і володіє широкою економічною самостійністю і відповідальністю за результати своєї виробничо-господарської діяльності, тому мають формувати таку систему управління, яка могла б забезпечити високу ефективність функціонування, конкурентоспроможність і стабільне положення на ринку, а також реалізацію поставлених цілей і задач.

Оскільки в умовах трансформаційних процесів в економіці, нестабільної політичної та соціально-економічної ситуації в країні для підприємств різних форм власності, організаційно-правових форм, різної галузевої належності існує проблема досягнення поставлених цілей і завдань, то є доцільним вирішення питань, які пов'язані безпосередньо з удосконаленням традиційних методів управління та пошуку нових, які б сприяли забезпеченню економічного розвитку підприємства.

Тому для підтримки стійкого функціонування підприємств і їх здатності до розвитку необхідно забезпечувати належний рівень конкурентоздатності, прибутковості, стійкості. Ці параметри залежать від ефективності управління ними як на рівні підприємства в цілому, так і від взаємоузгодженості дій усіх ланок в підприємства. Це в результаті призведе до зростання ринкової вартості підприємства. Практичне розв'язання цього завдання можливе при формуванні системи економічного управління підприємством.

Аналіз досліджень проблеми. Питаннями теорії управління на даний момент займається значна кількість як зарубіжних вчених, так і вітчизняних. Однак, особливостям економічного управління і побудові відповідної системи приділяли Л.О. Лігоненко, Т.В. Харчук, А.Б. Гончаров, Н.М. Олейникова, Л.С. Мельничук, та інші.

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні складових економічного управління виробничим підприємством.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси «Internet» та нормативно-правові акти.

При проведенні дослідження використано методи аналізу та синтезу, структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення інструментарію діагностики ефективності економічного управління виробничим підприємством у сучасних умовах господарювання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Узагальнюючи поняття економічного управління виробничим підприємством в сучасних умовах, можна стверджувати, що воно являє собою процес цілеспрямованого впливу на економічну діяльність підприємства, який здійснюється за допомогою системного аналізу, планування і контролю ресурсів, результатів економічної діяльності, створення передумов для розвитку підприємства на основі обґрунтування найважливіших факторів його стійкого функціонування. Головне призначення економічного управління виробничим підприємством полягає у координації та

узгодженості загальної спрямованості всіх видів економічної діяльності, гармонізація економічних відносин, що формуються в процесі діяльності підприємства [5].

Предметом економічного управління є економічна діяльність підприємства, яка містить у собі операційну, фінансову, інвестиційну складові. Об'єкти економічного управління систематизують у наступні групи:

- економічні ресурси, необхідні для діяльності;
- результати економічної діяльності підприємства;
- інтегральні характеристики стану, в якому знаходиться підприємство в результаті здійснення економічної діяльності (конкурентоспроможність, імідж, ділова активність, фінансова стійкість, економічна безпека тощо) [7].

У процесі економічного управління реалізуються всі функції менеджменту – планування, організація, мотивація і контроль, які мають дві загальні характеристики: вони вимагають прийняття управлінських рішень і потребують необхідної комунікації [5]. Це необхідно для того, щоб отримати інформацію на основі якої прийняти правильне рішення і зробити його зрозумілим для інших працівників організації.

Запорукою ефективного економічного управління виробничим підприємством є дотримання кількох правил і співвідношень:

- «золоте правило економіки»;

Золоте правило економіки свідчить: темпи зростання балансового прибутку (ТП) повинні перевищувати темпи зростання виручки від реалізації продукції, робіт, послуг (ТВ), а темпи зростання виручки від реалізації продукції в свою чергу повинні перевищувати темпи зростання активів (основного і оборотного капіталу підприємства) (ТА), тобто оптимальним є положення $ТП > ТВ > ТА > 100\%$. $ТП > ТВ$ означає зниження витрат виробництва, що відображає підвищення ефективності виробництва. $ТВ > ТА$ означає підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів. Дотримання «золотого правила» означає зростання економічного потенціалу підприємства в порівнянні з попереднім періодом.

- основне співвідношення в області управління трудовими ресурсами;

Темп зростання продуктивності праці (ТW) повинен випереджати темп зростання заробітної плати (ТЗП): $ТW > ТЗП$.

- горизонтальне правило фінансування;

Майно, що тривалий час знаходиться в розпорядженні підприємства має фінансуватися із довготривалих джерел фінансування:

- а) з власного капіталу;
- б) з власного та довгострокового залученого капіталу.

Власний капітал, власні джерела фінансування повинні перевищувати позикові. Оптимальне співвідношення власного і позикового капіталу різняться для підприємств різних галузей. Для виробничих підприємств вважається доцільним співвідношення власних та позикових джерел як 60%:40%.

- коефіцієнт загальної ліквідності, що показує співвідношення між оборотними активами і короткостроковими зобов'язаннями (нормативне значення 2);

- коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами характеризує наявність власних оборотних коштів у підприємства, необхідних для його фінансової стійкості і визначається як відношення різниці між обсягами джерел власних та притриманих до них коштів і фактичною вартістю основних засобів та інших необоротних активів до вартості наявних у підприємства оборотних активів (виробничих запасів, незавершеного виробництва, готової продукції, грошових коштів, дебіторської заборгованості та інших оборотних активів). Нормативне значення 0,1.

Система економічного управління виробничим підприємством являє собою сукупність інтегрованих заходів, які направлені на створення єдиного середовища шляхом обліку, аналізу, планування і контролю всіх основних бізнес-процесів підприємства [2].

Основним інструментом економічного управління багатьма фахівцями визнається бюджетне управління. Це пов'язане з об'єктивною необхідністю координації як функцій економічного управління – обліку, аналізу, планування, регулювання, мотивування, організації, контролю щодо різних об'єктів управлінського впливу, – так і діяльності різних підрозділів підприємства для досягнення стратегічної мети підприємства та збереження необхідного рівня фінансової стійкості та платоспроможності [7].

Бюджетне управління дозволяє здійснювати прогноз фінансових показників і за їх допомогою управляти ресурсами [4]. Основна мета бюджетного управління на сучасному виробничому підприємстві полягає в підвищенні ефективності діяльності підприємства за допомогою:

- координації всіх виробничих процесів на підприємстві;
- виявлення ризиків і зниження їх впливу;
- забезпечення гнучкості, пристосованості до змін.

Перевагами застосування бюджетного управління є:

- позитивний вплив на мотивацію колективу;
- координація роботи підприємства в цілому;
- можливість своєчасного внесення коригуючих змін;
- врахування досвід складання бюджетів попередніх періодів;
- удосконалення процесу розподілу ресурсів;
- сприяння процесам комунікації;
- є інструментом порівняння досягнутих і бажаних результатів.

Але ж на виробничому підприємстві вихідні елементи бюджетного управління мають щільний зв'язок з фінансовим управлінням. Серед основних завдань фінансового управління на виробничому підприємстві слід назвати наступні:

- формування збалансованого руху матеріальних, грошових коштів;
- формування необхідної для діяльності підприємства в даний період часу кількості фінансових ресурсів;
- ефективне використання ресурсів у всіх сферах діяльності організації;

- забезпечення фінансової стійкості;
- досягнення фінансової незалежності;
- підтримка платоспроможності;
- ліквідація неефективних напрямів діяльності;
- максимізація прибутку;
- мінімізація ризиків;
- забезпечення сталого розвитку;
- оцінка фінансових можливостей;
- оцінка правильності прийнятих рішень;
- антикризове управління (з метою уникнення банкрутства).

Для успішного функціонування системи економічного управління підприємством має бути задіяна методологія, що базується на принципах організації фінансового управління.

Забезпечення ефективної системи економічного управління в умовах ринку є складною проблемою. Підприємство піддається впливу багатьох факторів, адже перебуває і функціонує в динамічному середовищі. Тому в системі теорії економічного управління підприємством важливе місце відводиться діагностиці економічного управління підприємства, основу якої складають методи, принципи і технології виявлення і запобігання невідповідності деяких елементів господарського механізму підприємства умовам його нормального функціонування.

Діагностика економічного управління виробничим підприємством повинна охоплювати виявлення симптомів, що свідчать про можливі погіршення фінансового стану і про загрози, які можуть вплинути на підприємство, сприяти затримці досягнення поставлених цілей і задач підприємства.

На нашу думку, інструментарій діагностики економічного управління виробничим підприємством має включати в себе наступні складові:

- експрес-аналіз схильності підприємства до банкрутства за відповідними методиками, що дозволить визначити «проблемні сфери» у діяльності підприємства;
- вибір системи «уточнюючих» фінансових коефіцієнтів;
- деталізований аналіз фінансового стану;
- прогнозування фінансового стану підприємства за умов варіативних змін результуючих показ-

ників діяльності підприємства та бюджетного балансу (який є вихідним елементом бюджетування).

ВИСНОВКИ

Отже, інструментарій діагностики економічного управління виробничим підприємством включає використання даних фінансової звітності, горизонтальний і вертикальний аналіз фінансової звітності, методики оцінки ймовірності банкрутства підприємства, використання фінансових коефіцієнтів, трендовий аналіз.

Таким чином, в умовах, що постійно ускладнюють функціонування виробничого підприємства необхідно впроваджувати ефективну систему економічного управління, що забезпечить досягнення поставленої цілі – підтримку належного економічного та фінансового стану підприємства, що сприятиме підвищенню ефективності його діяльності та досягнення поставлених цілей.

Список використаних джерел

1. Гончаров А.Б. Економічне управління підприємством: конспект лекцій / А.Б. Гончаров, Н.М. Олейникова // Харк. нац. екон. ун-т. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2009. – 366 с.
2. Мельничук Л.С. Економічне управління підприємством в сучасних умовах господарювання / Л.С. Мельничук // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economy.chdu.edu.ua/article/view/107995>.
3. Лігоненко Л.О. Економічне управління: еволюція поглядів та авторська концепція / Л.О. Лігоненко, Т.В. Харчук // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2013. – № 1. – С. 188–197. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmef_2013_1_28.
4. Денисов А.Ю. Экономическое управление предприятием и корпорацией. / А.Ю. Денисов, С.А. Жданов // М.: Дело и Сервис, 2002. – 416 с.
5. Киселица Е.П. Технология управления икономикой предприятия в условиях неопределенности [Текст]: дис... докт. экон. наук: 08.00.05, 08.00.13 / Екатеринбург, 2007. – 451 с.
6. Лігоненко Л.О. Концептуальні засади економічного управління підприємством / Вісник КНТУ. – 2013. – № 3. – С. 5–16. – Режим доступу: <http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2013/03/1.pdf>

ПРОДІУС

Юлія Іванівна
j.i.prodius@mzeid.in

УДК 339.9

ЛАЦИНА

Світлана Антоліївна
svitlana.latsyna@mzeid.inДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ
УПРАВЛІННЯ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ
ДІЯЛЬНІСТЮ ВИРОБНИЧОГО
ПІДПРИЄМСТВА

RESEARCH OF PECULIARITIES

MANAGEMENT OF FOREIGN ECONOMIC
ACTIVITY MANUFACTURING
ENTERPRISEк.е.н., доцент, Одеський
національний політехнічний
університетстудент, Одеський
національний політехнічний
університет

Стаття присвячена дослідженню особливостей управління зовнішньоекономічною діяльністю виробничого підприємства. В статті розглянуто значення та контроль управління ЗЕД на підприємстві, також розглянуто особливості здійснення управління ЗЕД.

Статья посвящена исследованию особенностей управления внешнеэкономической деятельностью производственного предприятия. В статье рассмотрены значение и контроль управления ВЭД на предприятии, также рассмотрены особенности осуществления управления ВЭД.

The article is devoted to the study of the features of managing the foreign economic activity of a manufacturing enterprise. The article considers the importance and control of the management of foreign economic activity in the enterprise, as well as the specifics of the implementation of foreign economic activity management.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, виробнича галузь, управління, контроль, особливості управління

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, производственная отрасль, управление, контроль, особенности управления

Keywords: foreign economic activity, manufacturing industry, management, control, management features

ВСТУП

В сучасних умовах виділяють цілу сукупність проблем та особливостей управління зовнішньоекономічною діяльністю. Огляд сучасних особливостей управління ЗЕД – це голова мета управління зовнішньоекономічної діяльністю, створення на цій основі власних конкурентних переваг. Функціонування та створення системи управління зовнішньоекономічної діяльності на підприємстві вимагає існування необхідних ресурсів, процесу управління, контролю і необхідних навичок зі стратегічного планування діяльності виробничого підприємства. Також повинен бути кваліфікований персонал, що зможе забезпечити ефективну систему інформаційного та аналітичного управління діяльністю, здатний засвоювати нові знання та інновації, що допомагають створити конкурентні переваги для підприємства.

Проблеми управління зовнішньоекономічною діяльністю досліджені в працях таких вітчизняних вчених, як Л. Антонюк, І. Волкова, А. Калінана, А. Кириченко, А. Кредісова, Ю. Макогон, Ю. Орловська, О. Варламова, А. Овчар і С. Маталка.

МЕТА РОБОТИ

Метою роботи є дослідження особливостей управління зовнішньоекономічною діяльністю

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження проведено за допомогою наукових праць вітчизняних та українських вчених, ресурси

Internet, законодавчих і нормативних актів проблематики управління ЗЕД підприємств у сучасних умовах.

РЕЗУЛЬТАТИ

Під зовнішньоекономічною діяльністю слід розуміти зовнішньоторговельну, інвестиційну та іншу діяльність (включаючи виробничу кооперацію, валютні та фінансово-кредитні операції) в галузі міжнародного обміну товарами, інформації, роботами, послугами, результатами інтелектуальної діяльності, в тому числі винятковими правами на них.

Для того, щоб у кожного підприємства була успішна діяльність необхідна продумана раціональна та функціональна структура. Управління ЗЕД є невід'ємною частиною організації виробництва, щоб довести підприємство до поставленої мети.

Управління ЗЕД підприємства – це вплив на процеси реалізації та підготовки зовнішньоекономічної операції, орієнтоване на отримання прибутку, підвищення рентабельності [1].

Основні завдання управління ЗЕД виробничого підприємства:

1. контроль товарів, що переміщуються через державний кордон;

2. нетарифне регулювання експорту та імпорту окремих товарів загальнодержавного значення (ліцензування і квотування);

3. заходи оперативного регулювання зовнішніх економічних зв'язків, включаючи тарифне регулю-

вання (податки, мита і збори). Вони суттєво впливають на визначення стратегії ЗЕД.

Для того, щоб підприємство отримало бажаний результат необхідний контроль у системі менеджменту ЗЕД.

Контроль у системі управління зовнішньоекономічною діяльністю є процесом моніторингу зовнішньоекономічної діяльності з метою забезпечення реалізації та забезпечення таким чином як планувалося з виправленням будь-яких істотних відхилень. В управлінні зовнішньоекономічною діяльністю функція здійснюється з урахуванням різних характеристик внутрішнього та зовнішнього середовища.

Причини, що вимагають контролю над підприємствами при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності є:

1. Необхідність спостерігати, як і що роблять працівники. Комбінований ефект, де навіть невеликі помилки можуть суттєво знизити спроможність організації;

2. Постійні зміни у навколишньому середовищі, які потребують організації та їхніх керівників. Контроль допомагає менеджерам оперативно адаптуватися до змін;

3. Постійно зростаюча складність організацій, що беруть участь у розвитку бізнесу через її розмір та масштаб;

4. Організація не може особисто спостерігати за кожною діяльністю, а також зміни у ринкових умовах і вирішувати проблеми особисто [3].

Концепція управління повинна зводитись у націлюванні досягнення стратегічних цілей підприємства, яким повинна бути підпорядкована вся система управління зовнішньоекономічною діяльністю. Створення і функціонування системи управління зовнішньоекономічної діяльності на підприємстві зобов'язує існування процесу стратегічного управління ЗЕД на підприємстві [4].

При здійсненні управління ЗЕД на виробничому підприємстві необхідно враховувати деякі особливості.

1. Управління ЗЕД є складовий елемент системи менеджменту визначеного підприємства, яке може здійснювати як позитивний, так і негативний вплив на неї.

2. Управління ЗЕД виробничого підприємства головним чином ґрунтується на функціональному підході, де необхідно, щоб різні управлінські функції характеризувались на кожному етапі: стратегічного аналізу, стратегічного планування, стратегічного контролю.

3. Управління ЗЕД підприємства потребує систематичності етапів розробки стратегії ЗЕД підприємства.

4. Впровадження та обґрунтування стратегічних змін передбачається в управлінні ЗЕД. Управління ЗЕД передбачає обґрунтування та впровадження стратегічних змін, спрямованих на перемогу в конкурентній боротьбі і забезпечення стабільного постання підприємства – суб'єкта ЗЕД з урахуванням змін внутрішніх можливостей підприємства, визначення стратегічних ресурсів та зовнішнього оточення.

5. Управління ЗЕД виробничого підприємства передбачає ведення бізнесу з декількома національними урядами, валютами, політичними, правовими, економічними та культурними системами, де передбачається більш широкий територіальний простір, різний по наявності природних багатств, кліматичних, часових та інших чинників [2].

При організації управління ВЗД підприємства повинні дотримуватися таких принципів як:

1. Самостійність у прийнятті рішень;
2. Поєднання прав, обов'язків і відповідальності;
3. Облік національних економічних інтересів;
4. Свобода вибору партнера по ЗЕД;
5. Забезпечення ефективності ЗЕД.

Компонент системи управління підприємством забезпечує реалізацію мети і результатів у стабільній та ефективній роботі підприємства.

На основі вищевикладеного наведемо процес стратегічного управління ЗЕД підприємства на рис. 1.

Рис. 1. Процес стратегічного управління ЗЕД підприємства

Наявність стратегічного управління при здійсненні ЗЕД підвищує економічне зростання підприємства та підтримує його ефективний розвиток. Починаючи свою діяльність, підприємства визначають основні принципи управління, які є пріоритетними правилами його діяльності. Ці принципи дозволяють визначити основні цілі діяльності та завдання їх досягнень, закликаючи підприємство виконувати одну зі своїх адміністративних функцій, таких як планування [5].

ВИСНОВКИ

Виходячи з дослідження даної проблеми, можна зробити висновок, що на сьогоднішній день управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств займає провідну роль підприємств. Контроль у системі управління зовнішньоекономічною діяльністю є процесом моніторингу зовнішньоекономічної діяльності з метою забезпечення реалізації та забезпечення виправлень будь-яких істотних відхилень.

Також виявлені процеси стратегічного управління ЗЕД підприємства та особливості при здійсненні управління ЗЕД. Виробниче підприємство повинно постійно контролювати свою діяльність, здійснювати якісну та кількісну оцінку рівня економічної безпеки для її ЗЕД. Таким чином, управління підприємством здійснює регулярні коригування своїх операцій, тому

що підприємство, що займається ЗЕД, впливає на фактори як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, і їх не завжди можна передбачити та запобігти. Контроль є важливою функцією управління ЗЕД на підприємстві, що дозволяє своєчасно запобігти негативні наслідки.

Список використаних джерел

1. Кириченко О.А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: навч. посіб. / О.А. Кириченко. - К.: Знання-Прес, 2002. - 384 с.
2. Управління зовнішньоекономічної активності: учеб. пособие / А.И. Кредисів [и др.]. - К.: ВИРА-Р, 2001. - 640 с.
3. Макогон Ю.В. Внешнеэкономическая деятельность: организация, управление, прогнозирование: учебник / Ю.В. Макогон. - Донецк: Альфа-пресс, 2004. - 343 с.
4. Книшек О.О. Взаємозв'язок прийомів і сфер внутрішнього та зовнішнього контролю зовнішньоекономічної діяльності підприємств / О.О. Книшек, К.С. Костюченко // Вісник академії митної служби України. Серія: Економіка. - 2012. - №1. - С. 87 - 99.
5. Колодій І. Зовнішньоекономічна діяльність. Правове регулювання / І. Колодій // Фінансовий контроль. - 2016. - № 3. - С. 38 - 43.

ШУМ

Михайло Анатолійович
Kaf.oblik.hif@gmail.com

к.е.н., доцент, завідувач
кафедри, Харківський інститут
фінансів Київського
національного торговельно-
економічного університету

ЯКИМЕНКО

Оксана Євгенівна
oeyakimenko@gmail.com

старший викладач, Харківський
інститут фінансів Київського
національного торговельно-
економічного університету

БІЛІЧЕНКО

Катерина Олександрівна

магістрант, Харківський інститут
фінансів Київського національного
торговельно-економічного
університету

УДК 339.9.01

ЩОДО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ "ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ"

ON THE INTERPRETATION OF THE CONCEPT OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

Статтю присвячено дослідженню нормативно-правового та загальноекономічного підґрунтя трактування поняття «зовнішньоекономічна діяльність». В статті обґрунтовано важливість та необхідність законодавчого врегулювання об'єкта дослідження.

Статья посвящена исследованию нормативно-правового и общезкономического основания трактовки понятия «внешнеэкономическая деятельность». В статье обоснована важность и необходимость законодательного регулирования объекта исследования.

The article is devoted to the study of normative legal and general economic justification of the concept of "foreign economic activity". The article substantiates the importance and necessity of legislative regulation of the object of research.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, законодавча база, господарська діяльність, міжнародна торгівля

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, законодательная база, хозяйственная деятельность, международная торговля

Keywords: foreign economic activity, legislative base, economic activity, international trade

ВСТУП

Зовнішньоекономічна діяльність підприємства як суб'єкта міжнародних економічних відносин є важливою і невід'ємною сферою його господарської діяльності. Зовнішньоекономічна діяльність вітчизняних підприємств характеризується високим рівнем не лише комерційного, а й фінансового та валютного ризиків. У зв'язку з цим з метою успішного ведення господарської діяльності на підприємстві необхідно створити ефективну та надійну систему бухгалтерського обліку та аудиту, що забезпечить дотримання законності, достовірності, своєчасності, повноти та зрозумілості інформації про здійснення експортних операцій. А для забезпечення ефективного функціонування системи бухгалтерського обліку перш за все слід дослідити саме поняття «зовнішньоекономічна діяльність».

Найбільш ґрунтовно проблеми провадження зовнішньоекономічної діяльності розглянуті у працях таких вітчизняних вчених, як: Бутинець Ф.Ф., Виноградова М.О., Євдокимов В.В., Жиглей І.В., Жидеєва Л.І., Коблянська Г.Ю., Кузьмінський Ю.А., Кулаковська Л.П., Лукашова І.О., Михасик О.Д., Огігчук М.Ф., Пархоменко В.М., Пилипенко О.І., Піча Ю.В., Радська В.В., Рура О.В., Скрипник М.І.,

Степаненко О.І., Суліменко Л.А., Утенкова К.О., Федькевич Н.В. та ін..

МЕТА РОБОТИ полягає у дослідженні нормативно-правового та загальноекономічного підґрунтя трактування поняття «зовнішньоекономічна діяльність».

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічним та інформаційним підґрунтям статті виступають наукові праці, Інтернет-сервісів з питань бухгалтерського обліку, нормативно-законодавчі акти тощо.

Під час проведення дослідження були використані методи аналізу, логічного узагальнення, порівняння, діалектичного аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Національні економіки країн світу можуть ефективно розвиватись лише за умови їх міжнародної взаємодії. Нині важко назвати країну, яка б не була суб'єктом міжнародних економічних відносин і не мала впливу зовнішнього середовища. Складовим елементом такого співробітництва країн є зовнішньоекономічна діяльність.

Поняття «зовнішньоекономічна діяльність» з'явилося в Україні з початком економічної реформи 1987 р., сутність якої полягала у поступовій відміні

монополії держави на здійснення будь-яких економічних операцій, у тому числі й зовнішньоекономічних, наданні підприємствам права безпосереднього виходу на зовнішні ринки, а також стимулюванні розвитку зовнішньоекономічної діяльності на рівні суб'єктів господарювання [1, с. 9].

На сьогодні сутність поняття «зовнішньоекономічна діяльність» трактується по-різному. Як в чинному законодавстві, так і в науковій літературі це поняття розглядається з різних сторін і тому воно має різноманітні визначення.

Так, згідно ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. № 959-12 зовнішньоекономічна діяльність – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [2].

Істотно відмінне визначення зовнішньоекономічної діяльності наведено в ч. 1 ст. 377 Господарського кодексу України: «Зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання є господарська діяльність, яка в процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України майном, зазначеним у ч. 1 ст. 139 цього Кодексу, та / або робочою силою». Майном у цьому Кодексі визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів [3].

Отже, єдиного визначення в національному законодавстві розглянутого поняття немає, а існуючі мають певні відмінності за різними ознаками:

- взаємовідносини: ГКУ не визначено з ким саме повинен працювати національний суб'єкт господарювання, що займається зовнішньоекономічною діяльністю, проте Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначає, що відносини відбуваються тільки з іноземним контрагентом;

- перетинання предметом контракту митного кордону України: ГКУ визначає обов'язковість перетинання, натомість Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» припускає можливість не перетинати митний кордон України.

Існує багато наукових визначень зовнішньоекономічної діяльності, які відрізняються від наведених в вітчизняному законодавстві.

Так, Новіков О.Є., Садридінов Т.Ш. визначили ЗЕД як важливий і потужний фактор економічного зростання і розвитку кожної країни (національний аспект зовнішньоекономічної діяльності); це спосіб включення економіки кожної країни до системи світового господарства, а отже, і до процесів міжнародного поділу праці та міжнародної кооперації, що особливо актуально в умовах зростаючих тенденцій до глобалізації (регіональний, глобальний аспект зовнішньоекономічної діяльності) [4, с. 184]

Тюріна Н.М., Карвацька Н.С. у своїй праці трактували ЗЕД як один з аспектів зовнішньоекономічних зв'язків, сфера самостійної виробничо-комерційної діяльності підприємств і організацій [5, с. 12].

Водночас, Калетнік Г.М., Мазур А.Г., Кубай О.Г. визначали, що ЗЕД – це сукупність відносин суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарювання, побудованих на принципах взаємної вигоди, еквівалентного обміну і дотримання положень міжнародного права; це заснована на взаємовигідних економічних відносинах діяльність у сфері зовнішньої торгівлі, міграції капіталів та робочої сили, науково-технічного співробітництва, охорони навколишнього середовища тощо [6, с. 227].

А Рум'янцев А. П. визначав, що ЗЕД є категорією міжнародної економіки, яка, зокрема, передбачає дослідження міжнародних економічних відносин [7, с. 6].

Проаналізувавши наукові джерела можна зазначити, що економічна сутність зовнішньоекономічної діяльності виявляється в тому, що це: рухома сила розвитку підприємництва, національної економіки країни та світової глобалізації, яка представляє собою взаємовідносини між національними та іноземними учасниками ринкових відносин щодо обміну, виготовлення, розподілу та перерозподілу благ, що потребує суспільство (продукти, товари, послуги).

У науковій літературі та законодавчо висвітлено, що зовнішньоекономічна діяльність – це відносини, проте, між якими саме суб'єктами та з приводу чого ці поняття дещо відрізняються.

Будь-яка господарська діяльність, зокрема зовнішньоекономічна, регламентується законами України. Так, національне законодавство, що регулює зовнішньоекономічну діяльність, поділяється на два види – це законодавчі акти стратегічного характеру та Нормативні документи тактичного поточного характеру [7, с. 39].

Виходячи із вищевизначеного законодавчого визначення поняття зовнішньоекономічна діяльність у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність», суб'єктами зовнішньоекономічних правовідносин мають бути, з одного боку, українські суб'єкти господарської діяльності України, а з другого – іноземні суб'єкти господарської діяльності. У ст. 3 цього закону зазначений перелік суб'єктів які можуть займатися зовнішньоекономічною діяльністю в нашій країні [8]:

- а) фізичні особи-громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають цивільну правоздатність і дієздатність згідно з законами України і постійно проживають на території України;

- б) юридичні особи, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України (підприємства, організації та об'єднання всіх видів та інші), в тому числі юридичні особи, майно та/або капітал яких є повністю у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності;

- в) об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб, які не є юридичними особами згідно з законами України, але які мають постійне місцезнаходження на території України і яким цивільно-правовими законами України не заборонено здійснювати господарську діяльність;

- г) структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності, які не є юридичними особами згідно з законами України (філії, відділення, тощо),

але мають постійне місцезнаходження на території України;

г) спільні підприємства за участю суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України;

д) інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені законами України.

Тобто, всіх суб'єктів можна поділити на суб'єкти мікрорівня і суб'єкти макrorівня. До перших відносяться фізичні і юридичні особи, їх об'єднання, філії, відділення тощо юридичних осіб, спільні підприємства національних та іноземних суб'єктів господарської діяльності та інші. Суб'єктами макrorівня виступає Україна як держава в особі її повноважних органів в межах їх компетенції та недержавні органи управління економікою. До державних органів належать: Верховна Рада, Кабінет Міністрів, Національний банк України, Державна митна служба, Міністерство фінансів, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, галузеві міністерства, відомства, територіально-регіональні та місцеві органи влади. Недержавні органи управління економікою представляють собою торгово-промислові палати, Рада експертів при Кабінеті Міністрів, товарні, валютні, фондові біржі, асоціації, спілки.

ВИСНОВКИ

Отже, за результатами дослідження можна зробити висновок, що законодавчо не визначено єдиного поняття «зовнішньоекономічна діяльність». Різне трактування цих понять спричиняє певні труднощі щодо як визнання суб'єкта господарювання учасником ЗЕД, так і можливостей застосовувати експортерами податкові пільги. Так, для уникнення непорозумінь з державними органами щодо здійснен-

ня експортних операцій слід дотримуватися положень Митного та Податкового кодексів України.

Список використаних джерел

1. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: навч. посібник / О.В. Шкурупій, В.В. Гончаренко, І.А. Артеменко [та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.
2. Про зовнішньоекономічну діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 16 квітня 1991 року № 959-12 зі змінами та доповненнями. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
3. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]: від 16 січня 2003 року № 436-15 зі змінами та доповненнями. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page>
4. Новіков О.Є. Систематизація наукових поглядів щодо визначення сутності терміна «Зовнішньоекономічна діяльність» / О.Є. Новіков, Т.Ш. Садридінов // Вісник Хмельницького національного університету. – 2014. – Т. 2, № 2. – С. 183-186.
5. Тюріна Н.М. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: навч. посібник / Н.М. Тюріна, Н.С. Карвацка. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 408 с.
6. Калетнік Г.М. Державне регулювання економіки: навч. посібник / Г.М. Калетнік, А.Г. Мазур, О.Г. Кубай. – К.: Хай-Тек Прес, 2011. – 427 с.
7. Рум'янцев А.П. Зовнішньоекономічна діяльність: навч. посібник / А.П. Рум'янцев, Н.С. Рум'янцева. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 296 с.
8. Про зовнішньоекономічну діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 16 квітня 1991 року № 959-12 зі змінами та доповненнями. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>

СМАЧИЛО

Валентина Володимирівна
miroslava.valya@ukr.net

УДК 331.107 (108)

ОЦІНЮВАННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА ОСНОВІ МЕТОДУ
РАДАРУTHE EVALUATION OF PERSONNEL POTENTIAL BASED ON RADAR
METHOD

к.е.н., доцент, професор,
Харківський національний
університет будівництва
та архітектури

Стаття присвячена процедурі оцінювання кадрового потенціалу підприємства та окремих працівників на основі методу радару. В статті запропоновано використовувати радарний метод оцінки кадрового потенціалу як окремих працівників, так і загалом підприємства, визначено етапи та математичний інструментарій здійснення оцінювання.

Статья посвящена процедуре оценивания кадрового потенциала предприятия и отдельных работников на основе метода радара. В статье предложено использовать радарный метод оценки кадрового потенциала, как отдельных работников, так и в целом предприятия, определены этапы и математический инструментарий осуществления оценки.

The article is devoted to the procedure for assessing the personnel potential of an enterprise and individual workers on the basis of the radar method. The article proposes to use the radar method for assessing a personnel potential as individual employees and the enterprise as a whole, the stages and mathematical tools of evaluation are defined.

Ключові слова: кадровий потенціал підприємства, кадровий потенціал працівника, оцінювання

Ключевые слова: кадровый потенциал предприятия, кадровый потенциал работника, оценивание

Keywords: personnel potential of enterprise, personnel potential of an employee, evaluation

ВСТУП

Управління кадровим потенціалом підприємства як складною, динамічною соціально-економічною системою в умовах швидких трансформаційних процесів ставить завдання перед топ-менеджментом організацій будь-якої форми власності щодо оновлення методичного інструментарію оцінювання його рівня. Широке коло досліджень в цій царині представлено роботами таких науковців: Білорус Т.В., Шаульської Л.В., Колот А.М. Харун О.А., Бурачека І.В., Правди О.Ф., Железняк В.В., Шахно А.Ю. та багатьох інших, які вивчали різноманітні прояви оцінки кадрового та трудового потенціалів підприємства, а також методичний інструментарій оцінювання кадрів та персоналу підприємств. В роботах Гросул В.А., Макрінової О.І., Мухіної М.Г., Крисак А.О. перевага під час оцінювання потенціалу віддається саме методу радару, що дозволяє адаптувати цей інструмент і для оцінки кадрового потенціалу як окремого виду потенціалу в системі підприємства.

МЕТА РОБОТИ полягає у формуванні методичного інструментарію оцінювання кадрового потенціалу підприємства на основі радарного методу.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань та ресурси Internet, які описують здобутки в сфері оцінювання кадрового потенціалу соціально-економічних систем.

При проведенні дослідження використано методи: логіко-теоретичного узагальнення, структурно-логічного аналізу та математичного моделювання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Аналіз підходів та методів оцінювання кадрового потенціалу підприємства (КПП) [1] дозволив встановити їх велику різноманітність. Використання того чи іншого методу (або їх сукупності) для оцінювання КПП залежить від цілого ряду чинників, серед яких можна виділити: мету оцінки, стиль керівництва, рівень стратегічного та оперативного управління, рівень кваліфікації управлінського персоналу, тощо. Саме тому кожне керівництво обирає собі ту чи іншу сукупність методів та поєднує їх у відповідні методики в межах того чи іншого підходу до проведення оцінювання. У проведеному дослідженні [1] було встановлено, що найбільшою популярністю користується інтегральний підхід.

Для оцінки потенціалу малого підприємства [2], адаптаційного [3] та маркетингового [4], а також трудових ресурсів [5] та управлінського персоналу [6] пропонується використовувати одну із варіацій інтегрального підходу, яка дозволяє представити й графічну візуалізацію, – метод радару (радарний метод), який полягає в розрахунку відносної площі радару, що будується всередині оціночного кола за визначеними показниками (критеріями). При цьому, показники та їх оцінка здійснюється експертами (фахівцями), а зведення до інтегрального значення відбу-

вається за формулою площі. Порівняння з еталонним (максимальним) рівнем дозволяє виявити сильні та слабкі складові, визначити рівень конкурентоспроможності окремих працівників, графічно оцінити прогалини. Також до переваг цього методу слід віднести те, що його можна використовувати для оцінки як окремих працівників (наприклад, при прийомі на роботу за завчасно розробленими критеріями), так і в цілому до рівня кадрового потенціалу підприємства.

В основу методики оцінювання $KПП$, за базис якої прийнято радарний метод оцінки, покладено подвійну мету – оцінювання кадрового потенціалу окремих працівників ($KП_r$) та кадрового потенціалу підприємства в цілому. Проведення оцінювання за допомогою цього методу передбачає ряд підготовчих дій: формування груп експертів для визначення складових та показників, що їх описують, розробки шкали оцінювання та безпосередньо оцінки рівня кадрового потенціалу працівника та підприємства. Рекомендовано реалізовувати оцінювання за двома напрямками: окремо для працівників та підприємства, що вимагає побудову дворівневої системи експертної оцінки та відбір різних оціночних показників. З метою підвищення незаангажованості оцінки можна долучити як внутрішніх, так і зовнішніх спеціалістів (представники рекрутингових компаній, тощо).

Обґрунтування складових (k) оцінки кадрового потенціалу експертами доцільно здійснювати на основі бінарної матриці як це рекомендовано в роботі [7]. Перелік можливих складових, які подаються на відбір експертам, за кількісними та якісними характеристиками представлено в роботі [8]. За кожною визначеною складовою проводиться обґрунтування показників (A_{ki}) та їх критеріїв (позитивний напрям: зростання чи зменшення, нормативна величина). Застосування бального методу дозволить уніфікувати якісні та кількісні показники, а також їх різноспрямованість, що передбачає обґрунтування бальної шкали оцінки.

Проведені підготовчі дії дозволили отримати оціночні показники, що згруповано за визначеними складовими, критерії та шкалу оцінки, а також групи фахівців-експертів, які будуть здійснювати процедуру оцінювання. Це дає право перейти безпосередньо до аналітичного етапу та здійснити розрахунки для визначення еталонних та фактичних значень $KПП$ та $KП_r$, а також розрахувати порівняльний коефіцієнт.

Визначення еталонної величини кадрового потенціалу працівника ($KП_r$) та підприємства ($KПП$) рекомендовано здійснювати за формулою [6]

$$S = \frac{1}{2} R^2 n \times \sin(360/n), \quad (1)$$

де S – площа оціночного багатокутника (максимальне, еталонне значення величини $KПП$ та $KП_r$);

R – радіус описаної окружності багатокутника (максимальне значення оціночного показника відповідно до прийнятої експертами шкали);

n – число осей радара (число оціночних показників).

Визначення фактичного рівня кадрового потенціалу працівника передбачає розрахунок значень показ-

ників (A_i) за кожною складовою (k) кожного працівника (r) та їх оцінювання за бальною шкалою. Адаптуючи формулу визначення оціночного радара [6] до потреб дослідження розрахунок індивідуального ($KП_r$) та загального ($KПП$) пропонується здійснювати за формулами 2 та 3 відповідно:

$$KП_r = \sin(360/n) \times \frac{(A_{11} \times A_{12} + A_{12} \times A_{13} + \dots + A_{ki} \times A_{11})}{2}, \quad (2)$$

де $KП_r$ – площа r -го оціночного радара (величина кадрового потенціалу r -го працівника);

n – число осей радара (n рівне числу оціночних показників);

$A_{11} \dots A_{ki}$ – координати показників на відповідних осях.

$$KПП = \sin(360/n) \times \frac{(A_{11}^{KПП} \times A_{12}^{KПП} + A_{12}^{KПП} \times A_{13}^{KПП} + \dots + A_{ki}^{KПП} \times A_{11}^{KПП})}{2}, \quad (3)$$

де $KПП$ – площа оціночного радара (величина кадрового потенціалу підприємства);

n – число осей радара (n рівне числу оціночних показників);

$A_{11}^{KПП} \dots A_{ki}^{KПП}$ – координати показників на відповідних осях.

Проведені аналітично-розрахункові дії дають право надати оцінку кадровому потенціалу як кожного працівника ($KП_r$), виявити його слабкі та сильні сторони, вибудувати рейтинг працівників, так і загальному його рівню ($KПП$), порівняти величину кадрового потенціалу підприємства з еталонною або в динаміці за ряд років чи між підприємствами.

Метод радара дозволяє візуалізувати проведені розрахунки, що значно спрощує сприйняття результатів оцінювання та, у разі потреби, оприлюднення. Отримані значення рівня $KП_r$ та $KПП$ є основою для менеджменту персоналу на підприємстві.

ВИСНОВКИ

Здійснена оцінка є базисом управлінського етапу, який передбачає: прийняття управлінських рішень щодо кожного працівника, розвитку його потенціалу в тому чи іншому напрямку за рахунок реалізації тих чи інших заходів. Узагальнення результатів даного етапу є базисом для формування стратегії управління кадровим потенціалом підприємства в цілому, його розвитку, тощо.

Список використаних джерел

1) Смачило В.В., Халіна В.Ю., Мірошніченко О.В. Аналіз методичного інструментарію оцінювання кадрового потенціалу підприємства [Електронний ресурс] // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – № 19. Режим доступу: <http://global-national.in.ua/issue-19-2017/27-vipusk-19-zhovten-2017-r/3419-smachilo-v-v-khalina-v-yu-miroshnichenko-o-v-analiz-metodichnogo-instrumentariyu-otsinyuvannya-kadrovogo-potentsialu-pidpriemstva>

2) Крисак А.О. Методи оцінки потенціалу малих підприємств // Електронний журнал «Ефективна економіка». - №2. - 2010. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=118>

3) Гросул В.А., Круглова О.А., Рачкован О.Д. Комплексне оцінювання адаптаційного потенціалу в системі адаптивного управління підприємств торгівлі // Маркетинг і менеджмент інновацій, 2017, No 1. - С. 213 - 222.

4) Яхкінд В.П. Планування маркетингового потенціалу підприємства автореф. дис. канд.екон.наук: 08.00.04 / В.П. Яхкінд; Харк. нац. екон. ун-т. - Х., 2010. - 20 с. - укр.

5) Крикуненко Д.О. Радарний метод оцінки потенціалу трудових ресурсів підприємства /

Д.О. Крикуненко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. - 2012. - No 1 (17). - С. 117-121.

6) Макринова Е.И., Мухина М.Г. Методика комплексной оценки управленческого персонала в организациях потребительской кооперации // Фундаментальные исследования. - 2012. - № 3 (часть 3) - С. 696-701.

7) Білорус Т.В. Стратегічне управління кадровим потенціалом підприємства [Текст] / Білорус Т.В. // Монографія. - Ірпінь: НАДПСУ, 2007. - 174 с.

8) Смачило В.В. Теоретичні засади структуризації кадрового потенціалу підприємства Соціально-трудові відносини: теорія та практика: зб. наук. праць. - Київ: КНЕУ ім. В. Гетьмана, 2017. Вип. 2 (14). - С. 215-225.

СЮРКАЛО

Богдан Іванович
bogdansurkalo@gmail.com

УДК 378.33:004

САДИКОВА

Яна Михайлівна
sadykova_yana@ukr.netЗАСТОСУВАННЯ АДИТИВНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІAPPLICATION OF ADITIVE
TECHNOLOGIES IN EDUCATIONALк.е.н., доцент, Сумська
філія Харківського
національного університету
внутрішніх справк.ю.н., доцент, Сумська філія
Харківського національного
університету внутрішніх
справ

У статті пропонується визначити адитивними освітніми технологіями сучасні технології, що спрямовані на ефективне отримання і засвоєння навичок та вмінь, а також стійкої мотивації до вирішення практичних задач в професійній діяльності, закріплення отриманого ефекту на довгостроковий період. Адитивні технології розглядаються як комплексний, інтегративний процес, що включає в себе людей, ідеї, засоби і способи організації освітньої діяльності для планування, забезпечення, оцінювання набутих професійних навичок на основі засвоєних знань.

В статье предлагается определить аддитивными образовательными технологиями технологии направленные на получение навыков и умений, а также устойчивой мотивации к решению практических задач в профессиональной деятельности, и закрепления полученного эффекта на долгосрочный период. Аддитивные технологии рассматриваются как комплексный, интегративный процесс, включающий в себя людей, идеи, средства и способы организации образовательной деятельности для планирования, обеспечения, оценивания приобретения профессиональных навыков, на основе усвоенных знаний.

The article proposes to identify additive educational technology as technologies are aimed to obtain skills and abilities, as well as a stable motivation to solve practical tasks in professional activity, and consolidating the obtained effect for the long-term period. Additive technologies are considered as a complex, integrative process that involves people, ideas, means and means of organizing educational activities for planning, providing, assessing the acquisition of professional skills, based on the acquired knowledge.

Ключові слова: педагогічні технології, адитивні технології, інноваційні освітні технології, освітній процес, сучасні технології навчання.

Ключевые слова: педагогические технологии, аддитивные технологии, инновационные образовательные технологии, образовательный процесс.

Keywords: pedagogical technologies, additive technologies, innovative educational technologies, educational process

ВСТУП

Сучасна освіта перебуває в пошуку ефективних зрушень в бік еволюції освітніх технологій. Змінюються стандарти, вимоги, програми і підходи в навчанні. Студенти від освоєння знань, умінь, навичок переходять до оволодіння компетенціями різного рівня. Перебудова принципів освіти веде до неминучого пошуку нових підходів і прийомів передачі знань. Такими інноваціями в освіті можуть стати адитивні технології.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Дослідженню проблем педагогічної інноватики та педагогічних технологій було присвячено значну кількість наукових праць, зокрема О. Арламова, Н. Бібіка, М. Бургіна, Л. Ващенко, В. Журавльова, В. Загвязинського, С. Калашнікова, О. Локшина, Н. Юсуфбекова, А. Ніколса, А. Хуторського та інших.

Адитивні технології виробництва у сучасному світі є галуззю, що найбільш динамічно розвивається, показуючи динаміку близько 30 % щорічно. Поняття «адитивний» походить від англ. Add – додати, надати,

скласти, збільшити. Адитивність визначається як властивість величини, за якою значення величини, що відповідає цілому об'єктові, дорівнює сумі значень величин, що відповідають його частинам. «Адитивні» – це поняття, за допомогою якого позначається щось сумативне, яке не утворює органічної цілісності [1].

Для сучасних потреб суспільства підготовка фахівців в різних галузях потребує не лише нашарування теоретичних знань, але здебільшого забезпечення відповідного рівня набутих під час освіти навиків. Сьогодні звучать заклики про інтеграцію практики в освіту, про врахування потреб ринків в освітній сфері, запровадження нових форм проведення занять з метою наближення юридичної практики до процесу набуття освіти в цій сфері. Саме навиків стають доповненням, додатком до традиційної вищої освіти, сформованої за в дореволюційний та радянський час. Способи, прийоми, методи та інші складові освітнього процесу спрямовані на формування практичних навичок та вмінь – є схематичним визначенням того, чим є адитивна технологія в освітній сфері.

МЕТОЮ СТАТТІ є виявлення особливостей застосування адитивних технологій в освітній діяльності.

Для досягнення указаної мети поставлені наступні **ЗАВДАННЯ**: з'ясування сутності та поняття адитивних освітніх технологій; формування розуміння змісту адитивних технологій; на цій основі виявлення особливостей їх впровадження і застосування у вищій школі в сучасних умовах.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасні адитивні технології в освітній діяльності мають значну кореляцію з адитивними технологіями на виробництві. Суть адитивних технологій виробництва в дуже загальному вигляді полягає в нарощуванні з нуля послідовно створюваними шарами матеріалу, які відображають контурні межі моделі, до отримання готового виробу. Під час друку принтер зчитує 3D-друкований файл, що містить дані тривимірної моделі, і послідовно нашаровує виріб з рідкого, порошкоподібного, паперового або листового матеріалу, вибудовуючи тривимірну модель із серії поперечних перерізів. В протилежність адитивним технологіям більшість сучасних технологій базується на підході субстантивного виробництва: з отриманої заготовки знімається зайвий матеріал, надаючи заготовці заданої форми (свердлування, фрезерування, різання, шліфування, токарна обробка та ін.).

Говорячи про адитивні технології можна визначити два напрямки розгляду цього питання в рамках освітнього процесу.

Перший з них полягає у визначенні можливостей прямого використання адитивних технологій (3D принтерів та технологій швидкого прототипування тощо) при підготовці юристів фахівців. Особливо гостро це питання стоїть при підготовці кадрів Національної поліції та інших правоохоронних органів. Про використання адитивних технологій в сфері права на сьогодні говорять в світлі використання їх здебільшого для потреб криміналістичних дисциплін.

Так, наприклад, поліція Гонконгу застосовує технології 3D друку для макетування сцен злочинів та

інших подій. Деталізовані репліки допомагають правоохоронцям у розслідуваннях, а також грають роль наочних посібників під час судових розглядів. До створення макетів поліцейські вдаються не так вже й часто, але іноді без них просто не обійтися. Наприклад, масштабні репліки допомогли в розслідуванні стрілянини на набережній затоки Коулун в 2014 р., аварії повітряної кулі роком раніше і ситуації із захопленням заручників на манільському автобусі у 2010 р.. У 2011 р. фахівцям довелося відтворити в мініатюрі цілий житловий квартал після пожежі, що забрала дев'ять життів. Слідчі зажадали виняткової точності аж до деталізації телефонних будок з тим, щоб свідки легко орієнтувалися і давали точні свідчення [2].

Лабораторія Face Lab 3D (Ліверпуль, Англія) використовує можливості 3D-сканування і 3D-друку для криміналістичного аналізу і археологічних досліджень. Face Lab 3D – вузькоспеціалізована лабораторія для досліджень, пов'язаних з черепно-лицьовою реконструкцією і анімацією особи. Співробітники використовують для роботи 3D-сканери Artec, 3D-принтери для створення фізичних візуалізацій, а також спеціальний софт для моделювання, текстурвання, анімації. За допомогою тривимірного сканування і спеціального програмного забезпечення фахівці компанії виконують аналіз черепно-лицьових кісток невідомих тіл для поліції [3].

Окрім того прогнозується, що при здешевленні 3D-обладнання та використанні у ньому відкритих кодів, застосування адитивних технологій можливе у таких сферах як: палеонтологія, реконструкційна археологія, судово-медична експертиза та інших [4].

Практика впровадження адитивних технологій є ще не дуже розвинутою та поширеною, що пояснюється фінансовими можливостями правоохоронної сфери та спеціалістами в цій сфері, однак є такою, що має вкрай широкі перспективи. З огляду на це, є об'єктивні підстави для висновку про необхідність запровадження основ адитивних технологій у курс підготовки фахівців у правоохоронній сфері як перспективний напрям навчального матеріалу для його осучаснення на профільному рівні.

Друга ідея напрямку розгляду цього питання в рамках освітнього процесу полягає в тому, щоб відійти від безпосереднього застосування об'єктів втілення адитивних технологій, а екстраполювати ідею адитивних технологій на освітній процес.

По суті, що відбувається в освітньому процесі: спочатку вищі навчальні заклади майструють «заготовку-фахівця», з якого юридична практика потім «зніме» зайвий теоретичний матеріал, а нашарує необхідні знання і навиків. Однак, на цьому процес «виробництва» не завершується, оскільки постійна зміна суспільних відносин, суспільного життя та правових явищ потребує від фахівця юридичної професії набувати нових знань та умінь.

Ідея адитивних технологій полягає в тому, аби спрямовувати освітній процес у вищій школі не тільки на засвоєння теоретичних знань, а здебільшого на формування навиків юридичної роботи з урахуванням різних факторів, як то обраний фах, посада, спеціалізація, регіон тощо.

Одним із шляхів подолання проблеми зниження кадрового потенціалу у юридичній освіті, так само як і у фінансовій, може стати забезпечення інтеграційних процесів вищої освіти, науки і виробництва як засобу підвищення якості підготовки та підвищення конкурентноспроможності фахівців з вищою освітою на ринку праці, налагодження ефективної співпраці вищих навчальних закладів з роботодавцями і регіональними центрами зайнятості вивчення регіональних потреб у фахівцях з вищою освітою з метою забезпечення відповідності обсягів підготовки запитам регіональних ринків праці [5].

На сьогодні, існують три підходи до співвідношення компетенцій і знань в структурі діяльності фахівця. 1-й підхід - консервативний: навчання повинно бути спрямоване на придбання знань і вирішення поставлених задач. 2-й підхід - радикально новаторський: навчання повинно бути направлено на формування компетентностей, перелік яких і становить основний зміст освіти. Знання в такому разі грають другорядну роль. В якості основних аргументів прихильники такого концепту висувують тезу про те, що в сучасному інформаційному суспільстві знання швидко застарівають і оновлюються. Тому завантажувати пам'ять зайвою інформацією немає сенсу. 3-й підхід - компромісний: навчання повинно здійснюватися паралельно за двома напрямками: 1) формування компетенцій; 2) надбання знань [6, с. 8-9].

Притримуючись компромісної позиції вважаємо, що формування певних компетенцій має відбуватися на вже засвоєних знаннях або ж паралельно. Інформація краще засвоюється і залишається в пам'яті у вигляді знань в результаті відпрацювання певних навиків. Перефразовавши прислів'я «краще один раз зробити, ніж сто разів почути», отримаємо формулу освітнього процесу з засвоєння знань на базі освоєння компетенцій.

В загальному вигляді, не вдаючи до детального аналізу та конкретики поняття, визначимо педагогічну технологію як строго обґрунтовану систему педагогічних засобів, форм і методів їх етапності, націленість на вирішення конкретних навчально-виховних завдань [7, с. 21]. Визнанням у світі є таке визначення педагогічної технології як комплексного, інтегративного процесу, що включає людей, ідеї, засоби і способи організації діяльності для аналізу проблем і планування, забезпечення, оцінювання та управління рішенням проблем, що охоплюють усі аспекти засвоєння знань [8, с. 21].

Адитивні технології можна визначити як комплексний, інтегративний процес, що включає в себе людей, ідеї, засоби і способи організації освітньої діяльності для планування, забезпечення, оцінювання набуття професійних навиків, на основі засвоєних знань. Результатом застосування адитивних технологій має стати отримання навичок та вмінь, а також стійкої мотивації до вирішення практичних задач в професійній діяльності, і закріплення отриманого ефекту на довгостроковий період.

Адитивні технології як окремі засоби та методи «нашарування» на теоретичні знання практичних юридичних навиків вже використовуються певний

час. В рамках цього питання варто звернутися до досвіду роботи юридичних клінік в Україні. Ще професор Мейєр (1840 р.) обґрунтовуючи необхідність клінічних занять для студентів юридичного факультету, проводив аналогію між правовою та медичною підготовкою, розглядав такі заняття як необхідне доповнення до лекцій, а навчальну практику – як ключову ланку між теоретичним юридичним знанням та практичною діяльністю, як провідника науки в юридичний побут. Він вважав, що метою практичної освіти є набуття вмінь застосовувати юридичні знання до конкретних життєвих ситуацій, а сформувати такі вміня можна лише під час навчальної практики, коли студент безпосередньо застосовує норми права, вирішуючи проблеми правового характеру. За його словами, «...така клініка повинна переслідувати дві різні цілі: навчальну та практичну» [9, с. 63].

Таким чином, клінічна юридична освіта може вважатися однією з інноваційних адитивних технологій освітньої діяльності з підготовки фахівців юридичної професії. Юридична клінічна освіта формує професійну компетентність як інтегральну характеристику особистості, що відображає рівень знань, умінь і досвіду, достатній для здійснення професійної діяльності, пов'язаної з прийняттям рішень.

Іншими складовими адитивних технологій можуть вважатися ігрові технології: дидактичні системи використання різноманітних ділових ігор, які імітують практичну ситуацію; під час виконання яких формуються уміння розв'язувати завдання на основі компромісного вибору (ділові ігри, імітаційні вправи, індивідуальний тренінг; розв'язання практичних ситуацій і задач, комп'ютерні програми тощо), тренінгові технології: система діяльності для відпрацювання певних алгоритмів розв'язання типових практичних завдань, за допомогою комп'ютера (психологічні тренінги інтелектуального розвитку, спілкування, розв'язання управлінських завдань) [10], продуктивні технології (технологія проблемного навчання, контекстного навчання, ситуаційного аналізу («Кейс-метод»), проектного навчання) [11, с. 69-108] та ін..

Поняття «педагогічна технологія» в собі містить вказівку на поетапність процесу та системність в організації його структури.

На основі проведеного нами дослідження для кожного етапу застосування адитивних технологій статистично визначено рівні сприйняття навчального матеріалу, рівні залишкових знань студентів в короткостроковій (в межах 2 тижнів) та довгостроковій (більше одного року) перспективі.

Взагалі освітній процес із застосуванням адитивних технологій можна відслідкувати поетапно (табл. 1).

Таким чином можна відстежити стійке закріплення отриманих знань та навичок в довгостроковій перспективі при застосуванні адитивних технологій в освітній діяльності. А також на останніх етапах застосування адитивних технологій можна побачити підвищений рівень сприйняття інформації студентами, підвищену зацікавленість в матеріалі та відповідно рівень засвоєння освітнього матеріалу.

Таблиця 1

	Назва етапу	Сутність змісту етапу	Рівень сприйняття навчально-го матеріалу	Рівень залишкових знань в короткостроковій перспективі (2 тижні)	Рівень залишкових знань в довгостроковій перспективі
I етап	Застосування матриці стандартної Робочої навчальної програми для надання знань	Первинне сприйняття інформації	76 %	Без використання технічних засобів навчання (далі ТЗН) * - 66 %	57 %
				З використанням ТЗН – 73%	62%
II етап	Відтворення отриманих знань на семінарських та практичних заняттях	Активне первинне формування вмінь на основі отриманих знань	93%	Без використання ТЗН – 85%	80 %
				З використанням ТЗН – 90%	88 %
III етап	Самостійне опрацювання матеріалу з додатковим мотиваційним стимулом	Активне первинне поглиблення отриманих знань, первинне закріплення вмінь	95%	93 %	89 %
IV	Використання отриманих знань та навичок у вирішенні конкретного завдання або кейсу	Активне вторинне застосування вмінь та навичок	98 %	95 %	94 %
V етап	Використання знань та навичок для проведення публічних заходів, наукових та маркетингових досліджень, під час професійної діяльності	Активне вторинне застосування вмінь та навичок. Закріплення та поглиблення вмінь та навичок в довгостроковому періоді.	99 %	98%	96%

* ТЗН – технічні засоби навчання

Будь-яка педагогічна технологія повинна відповідати основним методологічним вимогам:

- концептуальність – кожна педагогічна технологія повинна опиратися на певну наукову концепцію, що містить філософське, психологічне, дидактичне та соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітньої мети;
- системність, а саме педагогічній технології мають бути притаманні всі ознаки системи: логіка процесу, взаємозв'язок всіх його частин, цілісність;
- можливість управління, яке включає в себе діагностику цілого покладання, планування, проектування процесу навчання, поетапну діагностику, варіювання засобами та методами з метою корекції результатів;
- ефективність, тобто сучасні педагогічні технології повинні бути ефективними за результатами і гарантувати досягнення певного стандарту освіти;
- відтворюваність – можливість використання (повторення, відтворення) педагогічної технології в інших ідентичних освітніх закладах, іншими суб'єктами;
- візуалізація (характерна для окремих технологій) оснований на використанні аудіовізуальної та електронно-обчислювальної техніки, а також конструювання та застосування різноманітних дидактичних матеріалів і оригінальних наочних посібників [12, с. 124].

Дослідження, здійснені в сфері застосування адитивних технологій в сфері юридичної освіти, свідчать про те, що хоча і мають місце і є застосовними, однак комплексності, системності, послідовності та обґрунтованості заходів щодо впровадження адитивних технологій в освітній діяльності з підготовки юристів не виявляється.

У сучасних ВНЗ, які здійснюють підготовку фахівців за спеціальністю Правознавство, є ряд механізмів, функціонування яких спрямоване на формування практичних навичок. Серед них проходження навчальної та виробничої практики, юридичні клініки, проведення ділових ігор та ряд інших. Однак, якщо питання організації, проведення і підведення підсумків усіх видів практики студентів різних спеціальностей навчання у вищих навчальних закладах України нормативно регламентовано [13, 14], то інші види впровадження адитивних технологій не врегульовані і залишається здебільшого на розсуд самого викладача.

В нормативних актах жодним чином не прослідковується питання перевірки професійних навичок студента-юриста. Навчально-методичні матеріали з підготовки до підсумкового контролю з дисципліни в переважній своїй більшості містять теоретичні питання, практичні завдання на заліки та екзамени не виносяться, рівень професійної компетентності (майстер-

ності) у вищих навчальних закладах переважно не перевіряється.

Заходи в цьому напрямку, як і всі інші впровадження в освітній процес, якщо переслідується мета ефективності таких інновацій, мають впроваджуватися на засадах системності, послідовності, обґрунтованості та, на наш погляд, в даному разі на особистісно орієнтовних основах.

ВИСНОВКИ

Таким чином, адитивні технології – це комплексний, інтегративний процес, що включає в себе людей, ідеї, засоби і способи організації освітньої діяльності для планування, забезпечення, оцінювання набуття професійних навиків, на основі засвоєних знань. Результатом застосування адитивних технологій має стати отримання навичок та вмінь, а також стійкої мотивації до вирішення практичних задач в професійній діяльності, і закріплення отриманого ефекту на довгостроковий період. Невід'ємною частиною адитивних освітніх технологій є обов'язкове включення студентів різних курсів в реальні події і процеси, що відбуваються в професійній галузі. Це дозволяє досягти високого рівня якості освіти, зберігаючи при цьому його актуальність, адаптуючи до сучасних реалій певні блоки програм і методик навчання.

Список використаних джерел

1. Адитивність – це [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jak.magey.com.ua/articles/aditivnist-ce.html>
2. 3D печать в криминалистике [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog.3dbot.ru/raznoe-o-3d/3d-pechat-v-kriminalistike.html>
3. Восстановление лиц с помощью 3D-сканера [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://3d.globatek.ru/3d-scanners/case_studies/artec_visualizacia_lits/
4. Дробін А. Запровадження у навчальний матеріал шкільного курсу фізики поняття адитивних технологій / А. Дробін // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://teacode.com/online/udc/37/37.html>
5. Сюркало Б.І. Проблеми та перспективи фінансової освіти України в контексті інноваційного розвитку / Б.І. Сюркало // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/12224>
6. Пути реализации контекстно-компетентного подхода к обучению в гуманитарном университете: Коллективная монография / Под общ. ред. А.В. Абрамова. — Нижневартовск: Изд-во Нижневарт. гуманит. ун-та, 2009. — 243 с.
7. Даниленко Л.І. Теорія і практика інноваційної діяльності в загальній середній школі / Л.І. Даниленко // Управління освітою. - 2001. - № 3. - С. 18-24.
8. Silber K.H. Some implications of the history of Educational Technology: we're all in this together / K.H. Silber // in: J.W.Brown and S.N.Brown, Educational Media Yearbook, Littleton, Colorado: Libraries Unlimited, 1981. - p. 21
9. Фігель Ю.О. Роль юридичних клінік у формуванні вмінь реалізації права студентами юридичних спеціальностей [Текст]: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.01 «Теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових учень» / Ю.О. Фігель – Львів, 2011. – С. 63.
10. Брусенцева О.А. Впровадження інноваційних педагогічних технологій як складова розвитку вищої освіти в сучасних умовах / О.А. Брюсенцева // Теорія та методика управління освітою – 2010. - № 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://umo.edu.ua/katalogh-vidanj/elektronne-naukove-fakhove-vidannja-teorija-ta-metodika-upravlinnja-osvitoju-vipusk-4-2010>
11. Бабакова Т.А., Горятнина В.В., Кремнева В.Н. Педагогические технологии в высшей школе: учебное пособие / Т.А. Бабакова, В.В. Горятнина, В.Н. Кремнева. - Петрозаводск: Изд-во ПетрГУ, 2010. - 178 с.
12. Кукушкин, В.С. Общие основы педагогики [Текст]: учебное пособие для студентов педагогических вузов / В.С. Кукушкин. - Ростов-на-Дону: МарТ, 2002. - 218 с.
13. Про вищу освіту від 01.07.2014 р. № 1556-VII: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
14. Положення Про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України: наказ Міністерства освіти України від 08.04.1993 р. № 93 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0035-93>

ТАНАЩУК

Катерина Олександрівна
etanaschuk@ukr.net

УДК 658.51:004.73/.77

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ЕЛЕКТРОННИХ
КОМУНІКАЦІЙ У ФОРМУВАННІ БІЗНЕС-
ПРОЦЕСІВ

БОГОСЛОВОВА

Анастасія Анатоліївна
bogoslavova11@ukr.netк.е.н., доцент, Одеський
національний політехнічний
університетLOCATION AND THE ROLE OF
ELECTRONIC COMMUNICATIONS IN
FORMING BUSINESS PROCESSESстудент, Одеський
національний політехнічний
університет

У статті аналізується роль електронних комунікацій у формуванні бізнес-процесів. Аналізується вплив інформаційних технологій на ключові організаційні питання на підприємстві та оцінюється їх роль при проведенні діагностики підприємства.

В статье анализируется роль электронных коммуникаций в формировании бизнес-процессов. Анализируется влияние информационных технологий на ключевые организационные вопросы на предприятии и оценивается их роль при проведении диагностики предприятия.

The article analyzes the role of electronic communications in the formation of business processes. The influence of information technologies on key organizational issues in the enterprise is analyzed and their role in the enterprise diagnostics is assessed.

Ключові слова: електронні комунікації, інформаційні технології, бізнес, Інтернет

Ключевые слова: электронные коммуникации, информационные технологии, бизнес, Интернет

Keywords: electronic communications, information technologies, business, Internet

ВСТУП

Перед тим як говорити про прикладні аспекти комунікацій, необхідно відмітити, що комунікації – це діяльність, яка охоплює усі без виключення сфери існування суспільства. В теорії журналістики, вважається що комунікація – це процес, який пов'язаний із функціонуванням засобів масової інформації, але сьогодні стало зрозуміло, що комунікація – це діяльність, яка, вчасності, вивчається теорією менеджменту та використовується в управлінні.

У сучасних умовах невід'ємну роль у розвитку підприємства займають налагоджені комунікаційні зв'язки на підприємстві. Якість, швидкість та інші характеристики оцінки праці напряму залежать від добре встановленого зв'язку на всіх рівнях організаційної структури підприємства та між рівнями різного рангу.

У зв'язку із постійним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, все більшу зацікавленість викликає електронна комунікація. Під електронною комунікацією перш за все розуміють Інтернет.

На сьогоднішній день важко уявити життя сучасної людини без Інтернету. Інтернет допомагає здійснити спілкування, не дивлячись на те, що людей розділяє велика відстань, отримувати найсвіжіші новини чи інформацію, яку іншим способом отримати не є можливим, вести бізнес, організовувати бізнес-процеси, отримувати дистанційну освіту, а також зацікавлено та з користю проводити час. Сучасні інформаційні технології представляють нові можливості для міжнародної співпраці та спектр таких ресурсів постійно та незмінно збільшується.

Усе вищесказане не залишило підприємствам виходу, як долучити свій бізнес-процес до Інтернету.

В наш час значимість комунікацій настільки велика, що вважається, що сама управлінська діяльність представляє собою у широкому сенсі обмін інформацією.

Із розвитком інформаційних технологій сформувався новий комунікаційний простір – електронний, в якому відбувається створення та зберігання різноманітних ресурсів, розвиток веб-сервісів, поширення та обмін інформацією. Внаслідок цього змінилась структура і функціональне навантаження системи комунікації, названої дослідниками електронною, що обумовлює зацікавленість у вивченні її основних складових.

Теоретичним та методологічним аспектам електронних комунікацій було присвячено немало дослідів і монографій. Величезний вклад у розвиток електронних комунікацій зробили такі вчені як: Ю.А. Зуляр [1], А.В. Соколов [2], Е.І. Горошко [3] та інші.

Виходячи із багаторазових дослідів та ряду не вивчених питань які відносяться до електронних комунікацій, можна стверджувати на актуальність даної теми.

МЕТА РОБОТИ

Метою роботи є визначення місця і ролі електронних комунікацій у формуванні бізнес-процесів організацій.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження проведене за допомогою наукових праць вітчизняних та українських вчених, ресурси Internet, законодавчих і нормативних актів проблематики управління ЗЕД підприємств у сучасних умовах.

РЕЗУЛЬТАТИ

Перш за все треба дати визначення терміну «електронна комунікація». Деякі автори, наприклад Ю.А. Зуляр, визначає її як черговий етап соціальних комунікацій, коли інформація, яка виникає в усній та письмовій формах, переводиться в електронну [1]. А.В. Соколов електронну комунікацію вважає родом соціальних комунікацій, на ряду із усною та письмовою [2].

Обидва підходи є правомірні, але в контексті нашого дослідження більш раціональним виглядає визначення Ю.А. Зуляра. Як відомо, за останнє десятиріччя відбулося декілька революційних стрибків розвитку комунікацій – це поява електронних мас-медіа (радіо, кіно, телебачення і т.д.) та сіті Інтернет.

Термін «електронна комунікація» найбільш поширено став вживатися із появою світової комп'ютерної мережі Інтернет.

Таким чином електронна комунікація – це один із етапів розвитку соціальної комунікації. На сто-годні електронна комунікація реалізується за допомогою сіті Інтернет та надає учасникам процесу широкий набір інформаційних ресурсів та електронних засобів, які постійно поповнюються та забезпечують об'єм і мобільність передачі організованої інформації.

Окремі засоби можуть об'єднувати усі чи декілька форм комунікацій, наприклад, Skype, соціальні сіті та інші. У зв'язку з цим вчені кажуть про появу абсолютно нової форми мови в рамках комп'ютерної взаємодії [3].

Можна відзначити, що зростання популярності соціальних мереж призводить до необхідності переосмислення феноменології спілкування з урахуванням нових можливостей, пов'язаних з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій. Увага експертів сьогодні звернена на вивчення специфіки комунікації в соціальних мережах, а також вплив останніх на учасників спілкування [4].

Сила впливу соціальних мереж на життя сучасної людини дуже велика. Багато людей ще не усвідомлюють до кінця масштабів цього впливу. Відомо, що «на сьогоднішній день з 100 найбільш відвідуваних сайтів у світі 20 – це класичні соціальні мережі і ще 60 – в тій чи іншій мірі соціалізуються. Більше 80% компаній по всьому світу використовують соціальні мережі в роботі. Близько 78% людей довіряють інформації з соціальних мереж» [5]. Таким чином, можна сказати, що соціальні мережі стали своє рідним центром, базою сучасного Інтернету.

Значення електронних комунікацій в бізнесі визначається тим, що вона створює взаємозв'язок із зовнішнім середовищем, характеризує стан внутрішнього середовища та створює її неформальну структуру.

Конкурентні переваги організацій нашого часу не можливо досягнути без застосування інформаційних технологій, які впливають на стратегію, бізнес-процеси, організаційну структуру, лідерство, організаційну культуру та клімат. Інформаційна революція має суттєвий вплив на конкуренцію та структуру галузі, створення конкурентних переваг, появу нових видів бізнесу.

Особливий вплив на бізнес створює Інтернет. Інтернет збільшує розміри ринку, знищує занадто сильні збутові сіті. Також Інтернет зменшує силу поставальників та їх доступ до великої кількості виробників.

Таким чином Інтернет створює величезний вплив на конкурентне середовище підприємств, несучи велику кількість загроз і в той же час велику кількість можливостей для розвитку.

Застосування інформаційних технологій стає одним із інструментів конкурентної боротьби, яка впливає на формування та реалізацію стратегії підприємства. Зміна стратегії потребує нового будівництва усіх елементів внутрішньої системи підприємства, у тому числі використання відповідних інформаційних технологій, які створюють прямий вплив на процеси та організаційну структуру.

Інформаційні технології допомагають розвивати не тільки нові продукти та послуги, але й нові ринки, завдяки котрим можливо виробництво товарів та надання послуг, максимально враховуючи потреби споживачів. Навіть масове виробництво завдяки комп'ютерним системам стає більш гнучким.

Інформаційні технології здійснюють вплив на способи реалізації процесів компанії і характер зв'язків між ними, що дозволяє:

- збільшити якість, швидкість, гнучкість виконуючих операцій і процесів, знизити затрати на їх виконання;
- збільшити координацію і інтеграцію процесів як всередині компанії, так і зовні;
- збільшити споживчу цінність.

Нинішні умови бізнесу характеризуються суттєвим скороченням часу виконання усіх процесів. Від використання інформаційних технологій вииграють організації із важкими операційними і виробничими процесами, з високою інтенсивністю та об'ємом ділових транзакцій, виробляючи складні продукти. Інформаційні технології дозволили автоматизувати багато процесів, наприклад оформлення заказів, ведення обліку, контроль запасів, підготовку звітів і т.д., що робить можливим підвищити швидкість і якість виконання процесів за рахунок зниження кількості помилок, зв'язаних із обробкою інформації.

Кожний цінний процес має як фізичний компонент, так і компонент обробки інформації. Фізичний компонент включає усі матеріальні задачі, необхідні для виконання процесу. Інформаційні технології перетворюють фізичну обробку компонентів виробництва. Виробництво яке управляється комп'ютером дозволяє забезпечити високу якість та гнучкість робіт, а також знизити час та витрати. Інформаційні технології дозволяють збирати та оброблювати більший об'єм різних даних.

Крім того, інформаційні технології істотно підвищують якість управлінської діяльності. Вони дозволяють проводити планування і контроль процесів і вносити своєчасні корективи в діяльність організації, забезпечують швидкий доступ до необхідної внутрішньої і зовнішньої інформації, підтримують прийняття рішень співробітниками і менеджерами різних рівнів, сприяють ефективній спільній роботі. Інформаційні технології підтримують виконання основних

видів діяльності: ведення управлінського обліку, фінанси, маркетинг, операційний менеджмент, управління людськими ресурсами.

Тож враховуючи усе вище сказане, не дивно, що бізнес величезними і впевненими кроками йде в он-лайн: сьогодні практично будь-яке підприємство має свій сайт. Багато компаній просуваються в Інтернеті за допомогою SEO або контекстної реклами, але ось просувати бізнес в соціальних мережах пробують далеко не всі, а роблять це з розумом ще менше представників бізнесу.

Просування в соціальних мережах вимагає чітких цілей, продуманої стратегії, тестування різних підходів, глибокого аналізу статистики та результатів. А саме:

- підвищити лояльність клієнтів і покупців до бренду;
- анонсувати нові продукти, події;
- залучити додатковий трафік на сайт;
- стати «ближче» до своїх клієнтів – вивчити їх потреби і налагодити комунікації;
- отримати додатковий канал продажів.

Найчастіше Інтернет-користувачі зареєстровані відразу в декількох соціальних мережах. Тож компанії пропонують однаковий контент, таким чином у користувача не буде необхідності стежити за вами всюди, він просто вибере один зручний для себе майданчик, а на всіх інших ви його «втратите». Крім того, в різні соціальні мережі користувачі приходять з різних причин: в Instagram, в основному, за гарними картинками, в Facebook – за новинами і серйозними матеріалами. З огляду на це, необхідно готувати різний контент для різних соціальних мереж.

Крім того, для отримання більшого ефекту від публікацій, важливо оптимізувати контент – додавати яскраві, що привертають увагу картинки до постів, використовувати хештеги і геотеги, розміщувати на сайті віджети підписок і шеринга.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумок, можна зробити деякі висновки. В даний час Інтернет створює особливий характер інтеграції суспільства, стираючи відстані і розмиваючи межі між людьми. Із появою світової комп'ютерної мережі Інтернет, найбільш поширено став вживатися термін «електронна комунікація», яка надає підприємствам широкий набір інформаційних ресурсів та електронних засобів.

Застосування інформаційних технологій є одним із інструментів конкурентної боротьби, яка впливає на формування та реалізацію стратегії підприємства.

Сьогодні бізнес величезними і впевненими кроками йде в он-лайн, про що свідчить наявність у багатьох підприємствах веб-сайту та можливість просування в соціальних мережах.

Отже, місце та роль електронних комунікацій є дуже важливим аспектом у формуванні бізнес-процесів організацій.

Список використаних джерел

1. Зуляр Ю.А. Масові комунікації в рекламі: навчальний посібник / Агенство з освіти, Иркут. держ. Ун-т, Фак. сервісу та реклами. – Иркутськ: ІДУ, 2006. – 488 с. – п.1.3.3. Електронна комунікація.
2. Соколов А.В. Соціальні комунікації : навч.-метод. Посібник. – М., 2001. – Ч. 1. – С. 207 – 219.
3. Горошко Е.І. Інтернет-комунікація: проблема жанру // Жанри и типи текста в науковому та медійному дискурсі. – Орел, 2006. – Вип. 4. – С. 165 – 175.
4. Семенов Н. Все про соціальні мережі. Вплив на людину [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://secl.com.ua/article-vse-o-socialnyh-setjah-vlijanije-na-cheloveka.html>
5. Всі соціальні мережі та їх секрети [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.facebook.com/socialnye.seti/

ЄЛІСЕЄВА

Оксана Костянтинівна

УДК [620.92:338.45] (447)

САХНИК

Катерина Едуардівна
kanahovskaya@gmail.comОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ
ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ
ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІНORGANIZATION OF ENTERPRISE'S MAIN
ACTIVITIES ACCOUNTING IN
CONDITIONS OF LEGISLATIVE CHANGEд.е.н., професор, завідувач
кафедри, Дніпровський
національний університет
імені Олеся Гончарамагістрант, Дніпровський
національний університет
імені Олеся Гончара

У статті досліджено особливості організації обліку основних засобів підприємства в умовах законодавчих змін. Проаналізовані методи визначення терміну корисного використання, переоцінки основних засобів як елементів облікової політики.

В статье исследованы особенности организации учета основных средств предприятия в условиях законодательных изменений. Проанализированы методы определения срока полезного использования, переоценки основных средств как элементов учетной политики.

In the article the features of accounting of the main means of the enterprise in the conditions of legislative changes are investigated. The methods of determining the useful life period, revaluation of fixed assets as elements of accounting policy are analyzed.

Ключові слова: основні засоби, переоцінка, термін експлуатації

Ключевые слова: основные средства, переоценка, срок эксплуатации

Keywords: fixed assets, revaluation, lifetime

ВСТУП

Основні засоби визначають сучасний рівень виробництва, оскільки раціональне використання основних засобів є одним з основних факторів підвищення ефективності виробництва, що призводить до збільшення випуску продукції без додаткових капіталовкладень. Проінформованість щодо наявності основних засобів, організаційно-аналітичне забезпечення та постійний контроль за їх ефективним використанням має величезне значення в організації всього виробничого процесу. Окремі теоретичні, методичні та практичні проблеми організації обліку основних засобів досліджено українськими вченими: А.Г. Загородній, Б. Ольшачька, Г.Г. Кірейцев, Н.І. Ладутько, Н.В. Довгалюк, Н.С. Стражева, С.В. Мочерний, Т.А. Бутинець та ін..

МЕТА РОБОТИ полягає у системному дослідженні, критичній оцінці теоретичних положень та діючої практики організації обліку основних засобів підприємства.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Під час проведення дослідження були використані методи структурно-логічного аналізу, порівняння й узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

На сьогодні існує певні дискусійні питання щодо раціональної організації обліку основних засобів на вітчизняних підприємствах. Так, спосіб визначення терміну експлуатації цього активу необхідно зазначати в обліковій політиці підприємства, яку оформлюють наказом. Таким чином, виникає необхідність обрати доцільний метод з метою визначення терміну

корисного використання основних засобів. До цих методів можна віднести:

1) Накопичений досвід підприємства – підприємство мало в експлуатації подібний об'єкт основних засобів, то на підставі його інформації можна встановлювати такий же термін використання придбаного об'єкта [3].

2) Відповідно до єдиних норм. Цей метод застосовувався до 01.07.1997 р., тобто його можна назвати «кроком повернення». Але потрібно врахувати той факт, що в той час, не враховувалися особливості експлуатації кожного об'єкта, тому цей метод є не доцільним в сьогоденні.

3) Відповідно до технічних документів, які додаються до придбаного об'єкта основних засобів. Цей метод не враховує особливості експлуатації одного й того самого об'єкта в різних умовах.

4) Використання мінімальних допустимих строків корисного використання відповідно до групи, до якої належать основні засоби [3]. Саме ці строки експлуатації в основному беруться за основу на більшості підприємств. Але це групування об'єктів основних засобів не враховує особливостей експлуатації кожного окремого об'єкта, а також умови використання та моральний знос.

5) Експертна оцінка. Як правило, експертну оцінку здійснюють спеціалісти технічних та технологічних служб, які можуть достовірно визначити термін використання того чи іншого об'єкта основних засобів, виходячи із їх потужностей. Після оцінки результати оформлюють відповідним наказом.

Отже, для виправлення всіх недоліків при визначенні терміну експлуатації об'єктів основних засобів, видавати окремі накази, в яких будуть зазначатися

особливості кожного із придбаного об'єкта – використання методу експертних оцінок [1]. Слід наголосити на тому, що термін використання основних засобів необхідно розглядати не тільки з точки фінансового та податкового обліку, але й з управлінського. Тобто, існує необхідність враховувати термін економічно вигідного використання, а не лише корисного. Як показано на практиці, доцільний термін експлуатації є меншим за вигідний. Перш за все, це пов'язано з тим, що підприємство може продати об'єкт основного засобу після закінчення його експлуатації.

Порядок здійснення переоцінки є важливим елементом облікової політики. Відповідно до чинного законодавства переоцінкою основних засобів є приведення залишкової вартості у відповідність до їх справедливої – ринкової. Але у зв'язку з тим, що проводиться переоцінка всієї групи основних засобів – не тільки відповідного об'єкту, то даний обліковий процес це достатньо трудомістким навіть при повній автоматизації введення обліку. Неминучі і додаткові витрати праці у зв'язку з необхідністю постійного відстеження змін справедливої вартості та її порівняння із залишковою вартістю, яка не відображається на рахунках обліку і потребує додаткового розрахунку [5, с. 248]. Методичними рекомендаціями з бухгалтерського обліку основних засобів зазначено [4], що можливим порогом суттєвості для здійснення переоцінки може бути як 1 % чистого прибутку (або збитку) підприємства, так і 10 % відхилення залишкової вартості від справедливої вартості об'єктів основних засобів.

Відповідно до чинного законодавства, підприємства повинні наймати суб'єктів оціночної діяльності для здійснення переоцінки основних засобів. Цей вид стосунків закріплюється певним договором. Таким суб'єктом може бути як фізична, так і юридична особа, до якої обов'язково повинен входити такий оцінювач, який має відповідний сертифікат на здійснення даного виду діяльності. Якщо ж підприємство здійснює переоцінку основних засобів власними силами, то ця переоцінка буде недійсною. Крім недійсності переоцінки, оцінка об'єкта оподаткування може бути занижена. Це в свою чергу, при перевірці призведе до нарахування штрафу та пені [2]. Таким чином, для переоцінки основних засобів, підприємства будуть зобов'язані здійснити додаткові фінансові витрати. На нашу думку, це призведе до небажання підприємств витрачати значну суму коштів на професійних оцінювачів, як наслідок – залишкова вартість об'єктів основних засобів не буде відповідати ринковій вартості.

Щоб максимально наблизити дані бухгалтерського обліку до реальної вартості об'єкта основних засобів, насамперед необхідно мотивувати суб'єктів господарювання на законодавчому рівні здійснювати переоцінку – надати право самостійно вирішувати пи-

тання щодо проведення переоцінки основних засобів: наймати суб'єкта оціночної діяльності або ж здійснити цей процес власними силами. Це пов'язано з тим, що послуги оцінювача буде коштує чималу суму грошей – підприємствам малого та середнього бізнесу це обтяжливо. Тобто, існує необхідність внесення змін до Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку основних засобів, але це, на нашу думку, призведе до підвищення мотивації проведення переоцінки основних засобів.

ВИСНОВКИ

Отже, питання щодо визначення терміну експлуатації того чи іншого об'єкта основних засобів залишається на сьогодні досить актуальним. Але на нашу думку, вирішення цієї проблеми має здійснюватися лише з максимальним наближенням термінів корисного використання до податкового законодавства, для того щоб підприємства могли складати якісну фінансову звітність, яка забезпечує потреби багатьох користувачів. Таким чином, ми пропонуємо підприємствам для недопущення помилок при визначенні терміну експлуатації об'єктів основних засобів, сформулювати додаткове положення до Наказу про облікову політику, в якому будуть зазначатися особливості кожного із придбаного об'єкта основних засобів, тобто використовувати метод експертних оцінок.

Список використаних джерел

1. Гільорме Т.В. Методичні аспекти організації обліку основних засобів на промисловому підприємстві [Електронний ресурс] / Т.В. Гільорме, В.Є. Данилова // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – № 18. – С.515-520. – Режим доступу до журн.: http://global-national.in.ua/archive/18-2017/18_2017.pdf
2. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» № 47 зі змінами від 16.01.2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2658-14?test=XX7MfyrCSgkyZ3llZiWzy5C8HdlsYsFggkRb1lc>
3. Кулик В.А. «Облікова політика підприємства: набутий досвід та перспективи розвитку»: монографія. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2014. – 373 с.
4. Про затвердження Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку основних засобів: наказ М-ва фінансів України від 30.09.2003 р. № 561 зі змінами від 30.12.2013 № 1192. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.golovbukh.ua/regulations/1521/8199/8200/461727/>
5. Савченко В.М. Облікова політика: навч. посіб. / В.М. Савченко, О.В. Пальчук, Л.В. Саловська та ін.; за ред. Г.М. Давидова. – К.: Знання, 2010. – 479 с.

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД СТАТТІ
"HOW TO AUDIT FAIR VALUE MEASUREMENTS"
("ЯК ЗДІЙСНЮВАТИ АУДИТ ОЦІНОК СПРАВЕДЛИВОЇ ВАРТОСТІ")

Автори статті:

Марія Л. Мерфі, сертифікований аудитор

Марк О. Сміт, сертифікований аудитор,
доктор юридичних наук

Статтю опубліковано 1 грудня 2017 р. у
журналі *Journal of Accountancy*
(www.journalofaccountancy.com).

Статтю присвячено вирішенню проблем щодо практичного здійснення аудиту оцінок справедливої вартості.

Автори наголошують на тому, що аудит оцінки справедливої вартості є складним завданням, оскільки здійснення таких оцінок відбувається, як правило, з використанням значних професійних суджень. Складність таких оцінок також зумовлена відмінностями у розумінні кожною професією того, що інша професія вимагає для успішного надання своїх послуг.

Використання оцінок справедливої вартості у фінансовій звітності зростає у всіх галузях.

"Оцінки справедливої вартості за своєю природою є більш суб'єктивними", - сказав **Трейвіс Хармс**, старший віце-президент компанії Mercer Capital. "Існує низка змінних та потенційних припущень, кожен з яких має ряд розумних переваг, що збільшує складність їх аудиту порівняно з іншими обліковими оцінками".

Ця невизначеність не залишається непоміченою регуляторними органами, особливо, коли робота не відповідає стандартам аудиту та розкриття інформації.

Автори пропонують до використання аудиторами нову систему здійснення та перевірки оцінок справедливої вартості, розроблену Американським інститутом сертифікованих громадських бухгалтерів (American Institute of Certified Public Accountants — AICPA) у партнерстві з Американським товариством оцінювачів (American Society of Appraisers — ASA), Королівським інститутом спеціалізованих експертів (Royal Institution of Chartered Surveyors — RICS) та іншими професійними оцінювачами та професійними організаціями. Її назва — Програма сертифікації щодо здійснення оцінок об'єктів та нематеріальних активів (Certified in Entity and Intangible Valuations (CEIV) credential program). Дана програма, за словами розробників, містить більш уніфікований набір вимог щодо ефективності проведення оцінок справедливої вартості, для того, щоб:

- зробити такі оцінки більш послідовними;
- систематизувати методи аудиту таких оцінок;
- ефективного визначення обсягу роботи та її документування;
- створення системи моніторингу якості та встановлення кодексу етики для власників облікових даних.

Основою цієї Програми є так звана Обов'язкова система ефективності (Mandatory Performance Framework — MPF).

Документи MPF встановлюють мінімальні вимоги до сфери роботи та документації під час проведення оцінки, яка буде використовуватися керівництвом для підтримки його розкриття інформації про справедливу вартість для цілей звітності фінансових звітів.

Автори наводять поради, які можуть бути використані аудиторами під час перевірки оцінок справедливої вартості, а саме:

1. Щодо документування аудиту оцінок справедливої вартості.

"Для аудиторів завдання полягає в тому, щоб адекватно документувати виконану роботу, в тому числі те, що було відомо або пізнавано на дату оцінки", сказав **Трейвіс Чемберлен**, CPA / ABV, директор "CliftonLarsonAllen LLP".

2. Щодо розуміння зв'язку між припущеннями керівництва, покладеними в основу облікової оцінки, та її калібруванням (періодичним підтвердженням оцінки фактичними результатами).

Автори наголошують на тому, що керівництво підприємства несе відповідальність за здійснення оцінок та за інформацію, яка буде використовуватись як вихідні дані, незалежно від того, чи виконуються такі оцінки ними самостійно чи залучаються сторонні експерти.

Вихідні дані можуть включати припущення, які неможна підтвердити загальнодоступними даними за межами компанії (так звані «непостережні» припущення).

Аудитор повинен проявляти обачність щодо таких неспостережних припущень, оскільки відповідні стандарти (FASB ASC 820) вимагають, щоб керівництво калібрувало ці неперевірені дані на наступних етапах оцінки.

Стів Сіферт, старший менеджер з фінансових питань та оцінки у Baker Tilly Virchow Krause LLP, зазначає, що *приватні компанії зацікавлені у справедливій оцінці своїх активів набагато менше, ніж клієнти та користувачі фінансової звітності. Початкова оцінка може вплинути на майбутній облік, включаючи зменшення корисності. Невірний підхід до неї може вплинути на оцінку ринку та майбутні доходи, тому за невірну оцінку будуть нести збитки учасники ринку.*

У статті наводяться конкретні приклади здійснення калібрування оцінок відповідно до вимог стандарту ASC 820, зокрема, щодо ставок дисконту. Калібрування гарантує, що методика оцінки відображає поточні ринкові умови і допомагає суб'єкту господарювання, що звітує, визначити, чи є необхідним коригування методу оцінки. Ключ полягає в тому, що неспостережні дані, які використовуються в оцінці, калібруються таким чином, що модель забезпечує вартість активу на основі спостережуваної ціни операції на дату початку операції.

3. Щодо розуміння зворотного тестування (бек-тестування).

Бек-тестування – це процес порівняння спостережуваної вартості цінного паперу, що виникає внаслідок операції на ринку або списання з оцінкою справедливої вартості того ж самого цінного паперу, що оцінюється за попередньою датою оцінки. Метою бек-тестування є покращення здатності керівництва досягти найкращої оцінки справедливої вартості з метою отримання інформації від фактичної транзакції.

4. Щодо необхідності оцінки змін в підходах та методах справедливої вартості.

Аудитори повинні оцінювати послідовність методів справедливої вартості, що використовуються керівництвом.

5. Щодо навчання клієнтів.

Частина роботи аудитора полягає в тому, щоб навчати клієнтів у роботі, яку вони проводять, щодо аудиту оцінок справедливої вартості менеджменту, включаючи необхідність розуміння та оцінки відповідності моделі, вхідних даних моделі та підходів та методів оцінки. Ця освіта надасть клієнту більш чітке розуміння підтримки та документації, яку вони потребують для надання аудиторам, і може мотивувати керівництво, щоб краще зрозуміти, як розробляються та підтримуються оцінки справедливої вартості. Це також може включати нагадування керівництву, що він несе відповідальність за фінансові звіти, включаючи оцінку справедливої вартості, включену до цієї фінансової звітності, навіть якщо ці оцінки справедливої вартості були підготовлені сторонніми експертами.

6. Щодо спілкування з сторонніми експертами з оцінки.

Аудитори повинні вимагати, щоб керівництво вимагало від фахівця з оцінки повідомляти про попередній підхід оцінки та методи, які будуть використуватися при оцінці, включаючи основні матеріали та очікувані результати.

7. Щодо розуміння кваліфікації експертів з оцінки.

8. Щодо необхідності оцінки роботи експертів.

Прогнозна фінансова інформація керівництва часто є одним з основних джерел оцінки справедливої вартості. Керівництво несе відповідальність за будь-яку прогнозовану фінансову інформацію, яку воно ство-

рює. Аудитори повинні переглядати будь-які бюджети та прогнози, надані керівництвом, оскільки експерти з оцінки не зобов'язані "ревізувати" прогнозну інформацію, часто включають її в свої моделі.

У статті наводяться також ряд порад та інструкцій MPF відносно вищезазначених положень. Особлива увага приділяється документуванню аудиту оцінок справедливої вартості. Зазначається, що аудитори можуть приймати цей перелік вимог щодо документації та використовувати його для доповнення своїх аудиторських процедур. Перевірка оцінки справедливої вартості може вимагати обговорення проблемних питань із керівництвом і, у разі необхідності, зі сторонніми експертами з оцінки. Кожен може висловити різні думки та матиме різні очікування, і хоча розумні міркування можуть бути різними, принаймні обговорення відбудуться, і висновки будуть достатньо задокументовані.

Коментарі експертів

"Найбільший виклик для аудиторів - це не те, що вони та експерти з оцінки приходять до різних висновків з тих самих даних, а скоріше те, що ідеального набору даних не існує".

- **Треївіс Хармс**, CPA / ABV / CEIV, старший віце-президент компанії Mercer Capital

"Однією з основних проблем, пов'язаних із тестуванням на знецінення гудвілу, є розгляд майбутніх результатів на основі поточних реалій".

- **Стів Сіферт**, фінансовий директор та менеджер з оцінки в "Baker Tilly Virchow Krause LLP"

"Оцінювання, звичайно, є перспективною практикою, яка включає в себе оцінки, які підлягають додатковій перевірці та застосуванню суджень, і не всі погоджуються з оцінками та судженнями, зробленими при отриманні цих оцінок. Оцінки справедливої вартості можуть бути частково отримані з процесів бюджетування та прогнозування, які є різними для кожної компанії та можуть бути різною мірою включені в обліковий процес".

- **Треївіс Чемберлен**, CPA / ABV, директор "CliftonLarsonAllen LLP"

Про авторів:

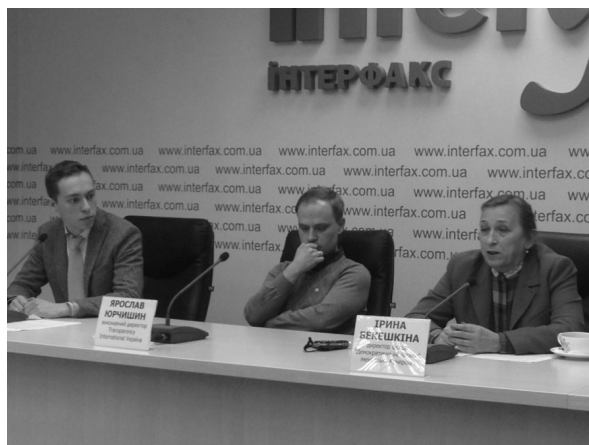
Марія Л. Мерфі (mariamurphy@gmail.com) – вільнонайманий письменник, Вільмінгтон, штат Нью-Йорк.

Марк О. Сміт (Mark.Smith@aicpa-cima.com) – провідний технічний менеджер судових та оціночних послуг в AICPA.

Огляд виконала:

*редактор журналу "Економіка. Фінанси. Право",
Анна Туманян*

ОГЛЯД ПРЕС-КОНФЕРЕНЦІЇ НА ТЕМУ "Я НЕ ДАЮ ХАБАРИ!"

Про проблему корупції говорять усі, від пересічного громадянина до видатних діячів. До дня боротьби з корупцією 7 грудня в Interfax–Україна, пройшла прес-конференція на тему "Я не даю хабарі!".

Участь у конференції взяли директор фонду "Демократичні ініціативи" імені Ілька Кучеріва Ірина Бекешкіна, директор організації Transparency International Ярослав Юрчишин, Альгірдас Шемета бізнес-омбудсмен, ініціатор Всеукраїнської мережі доброчесності та детектив НАБУ Артем, який назвав 5 дій, які потрібно зробити під час виникнення ситуації з хабарем.

Шановні спікери голосно зазначали, що в Україні хабарництво "має вагому та значну роль", але загальнонаціональне опитування населення, яке проводилось фондом "Демократичні ініціативи" імені Ілька Кучеріва та фірмою "Юкрейніан Соціолоджі Сервіс" за фінансовою підтримки Міністерства закордонних справ Чехії з 18 вересня по 3 жовтня 2017 р. на території України, показало що "українці ненавидять корупцію".

Як ви можете побачити за таблицею (табл. 1), за думкою 44% опитаних з 2014 р. показники хабарництва зросли особливо в центральній та східній частині України.

Таблиця 1

За результатами опитування на питання чи корупція в Україні зменшилась чи зросла після 2014 р.

	Захід, %	Центр, %	Південь, %	Схід, %	Донбас, %	Україна загалом
Значно зросла	21.6	24.9	15.8	32.8	27.3	24.7
Дещо зросла	17.7	20.0	24.8	14.9	26.4	19.3
Корупція залишилась на тому ж рівні, що й раніше.	45.1	36.2	36.8	36.7	32.2	38.5
Дещо зменшилась	2.2	4.3	4.7	6.4	2.5	4.1
Значно зменшилась	0.4	0.3	0.4	0.0	0.8	0.3
Важко сказати	12.9	14.4	17.5	9.3	10.7	13.1

Таблиця 2

Щодо запитання "чи доводилось вам особисто давати хабара за останній рік"

	Захід, %	Центр, %	Південь, %	Схід, %	Донбас, %	Україна загалом
Так	28.5	31.6	20.9	17.4	12.9	25.5
Ні	67.2	65.9	71.4	80.7	85.5	71.1
Відмова від відповіді	4.3	2.6	7.7	2.0	1.6	3.5

Україна набрала 29 балів зі 100 по тенденції хабарництва серед держав у світі, зазначив Ярослав Юрчишин.

Українське населення не вірить у спробу державних органів боротьби з корупцією, бо корупція міцно пустила своє коріння у державні служби. Держава зможе переконати громадян України у своїй боротьбі

лише тоді, коли почне "садити" тих, хто вимагає хабар, повідомила Ірина Бекешкіна, - це думка більшості опитаних.

Що ж робити, коли в тебе вимагають хабар, - своїми знаннями поділився детектив НАБУ:

"По-перше, якщо з Вас вимагають хабар, потрібно діяти по закону. Не знімати галас, не потрібно

відразу діставати телефон або інший записний пристрій.

По-друге, поведіть себе правильно, щоб Вас не звинуватили в провокуванні. Погоджуйтесь на всі пропозиції, але попросити перенести наступну зустріч, де Ви повинні передати хабар, на інший час. Скажіть, що Вам потрібно подумати.

По-третє, намагайтесь дізнатись повні дані вимагача, його ПІБ, як повністю називається його місце роботи та посада, візьміть особистий номер телефону. Намагайтесь запам'ятати всі деталі, навіть о котрій годині Вам було запропоновано хабар

По-четверте, зверніться до місця роботи, де працює вимагач, можна зробити анонімний, гарячий дзвінок, або заповнити Інтернет форму на сайті, - але краще написати заяву.

По-п'яте, зверніться до органів, напишіть заяву слідчому. Нікому з друзів та родині не розповідайте

про Ваш випадок, - чим менше людей знає про Вашу ситуацію, тим краще для розслідування. Зрозумійте, що Ви повинні постійно співпрацювати з органами досудового розслідування. Лише тоді вимагач буде покараний по закону.

Опитування та доповіді спікерів на прес-конференції проблему до кінця не розкрили. Залишається багато питань. Редакція нашого журналу має намір вести своє розслідування. Будемо намагатись отримувати інформацію з перших джерел.

*Матеріал підготувала:
журналіст "Економіка. Фінанси. Право"
Ляна Іванівна Ющенко*